

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง: กรณีศึกษา
บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ตุลาคม 2546

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง: กรณีศึกษา
บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

นางสาวณัฐณีย์ ทวีผล

วิทยานิพนธ์นี้เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

บัณฑิตวิทยาลัย

All rights reserved

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ตุลาคม 2546

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง: กรณีศึกษา
บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

ณัฐณิษฐ์ ทวีผล

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มนตรี กรรพุมมาลย์

..... กรรมการ

อาจารย์ ดร. สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร

..... กรรมการ

นายเฉลิมศักดิ์ สุรนันทน์

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

7 ตุลาคม 2546

© ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าหลงใหล “การเดินทาง” กระทั่งมันกลายเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในชีวิต และรู้สึกโชคดียิ่งที่มีโอกาส “เลือก” เส้นทางที่ช่างทำด้วยตัวเองเสมอ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงเป็นเสมือนบันทึกการเดินทางบทหนึ่งที่ทำให้ความงอกงามทางปัญญาแก่ข้าพเจ้านอกเหนือไปจากความรู้ที่เคยได้รับการสัพพายเป็ “ท่องเทียว” และแวะพักทักทายผู้ผ่านทาง - - ระหว่างที่ท่องไปในโลกแห่งความรู้อันลึกซึ้งของการเรียนพัฒนาสังคม ข้าพเจ้ายังคงวาดฝันจะใช้มุมมองใหม่ๆ ที่ได้รับมาอธิบายสิ่งที่พบเห็นอยู่ระหว่างทางเสมอ และในขณะที่ข้าพเจ้าหยุดพักผ่อนหรืออาจมีวพลิตพลินกับสรรพสิ่งที่เข้ามาในช่วงชีวิต ก็ได้พบเจอกับทั้งผู้ที่เป็แหล่งพักพิง ผู้ร่วมเดินทาง และผู้ที่คอยเกื้อหนุนผลักดันให้ก้าวเดินต่อไปโดยไม่หลงทาง

บันทึกการเดินทางในถนนสายวิชาการบทนี้จะไม่อาจสิ้นสุดลงได้หากไม่ได้รับความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มนตรี กรรพุมมาลย์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าเพื่อให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะ รวมถึงช่วยสรรค์สร้างให้มุมมองของข้าพเจ้ากว้างขวาง และลึกล้ำยิ่งขึ้น กระทั่งเกิดความมั่นใจที่จะเปิดบันทึกการเดินทางบทใหม่ในอนาคต ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร. สิทธิชัย ประพุทธนิตสาร และคุณเฉลิมศักดิ์ สุรนันท์ ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคเหนือ เขต 1 ที่ได้ให้โอกาสแก่ข้าพเจ้าในการก่อร่างให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ เช่นเดียวกับคณาจารย์สาขาการพัฒนาสังคมที่ได้ถ่ายทอดมุมมองหลากหลายให้กับโลกวิชาการใบเล็กๆ ของข้าพเจ้า ขอขอบพระคุณอาจารย์ศิริรินภา กรรพุมมาลย์ สำหรับทุกคำแนะนำและข้อคิดอันมีค่าสำหรับการใช้ชีวิต และขอขอบคุณคุณชานชื่น ทาจันทร์ที่ร่วมปวดหัวกับการช่วยแก้ไขงานเขียนที่ผิดรูปแบบเสมอ

ขอขอบพระคุณพ่อหลวงพรหมมินทร์ พวงมาลา ผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง และชาวบ้านแม่กำปองทุกคนที่ให้ความสะดวกในการเก็บข้อมูลด้วยรอยยิ้มและการต้อนรับที่อบอุ่นทุกครั้ง กาแฟของแม่หลวงบุญศรียามเช้า และบ้านพักของพ่อบุญเลิศ - แม่ลัดดา ไทยกรณ์ ยังทำให้ข้าพเจ้าต้องสัญญากับตัวเองว่าจะกลับไปเยือนในห้วงยามที่สงบที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

กราบเท้าขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. พยอม และรองศาสตราจารย์ นายสัตวแพทย์ พิรพล อยู่สวัสดิ์ ผู้ให้ทั้งกำลังใจและกำลังใจในการเรียนรู้กระทั่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ ข้าพเจ้ารู้สึกภาคภูมิใจอย่างยิ่งที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของหลายๆ บ้าน ทั้งครอบครัวคุณลุง ประเสริฐ คุณแม่มาลี ไพรสน ผู้ให้ชีวิตแก่ข้าพเจ้า ครอบครัวเงินุช อาอ้วน ครอบครัวอาต๋อง อาณาณ และครอบครัวอาสาสมัคร อาลาวัฒน์ ซึ่งช่วยเหลือหลอมข้าพเจ้านับแต่ยังเด็ก

ข้าพเจ้าอยากกราบเท้าเตี้ย – แม่นัน – คุณพ่อ ผู้ล่วงลับ เพื่อบอกกล่าวว่าคุณสำเร็จในวันนี้จะผลักดันลูกให้ก้าวไปสู่หนทางที่ถูกต้องดังงามต่อไป

ขอบคุณบรรดาผองเพื่อนชาวบ้านบ้านขึ้น - - ซิง ก้อย นอต ร่มไทรที่ช่วยขัดเกลาตัวตนของข้าพเจ้าจนเป็น “ตัวเอง” ในทุกวันนี้ เสียงเพลงของพี่เอ๋ และรอยยิ้มของพี่เก๋ในยามหมดกำลังใจ โครงการพัฒนาอนามัยและชนบท คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และเพื่อนๆ ที่ทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจความหมายแรกๆ ของ “การพัฒนา” และการสร้างคุณค่าในตัวเองด้วยการเอื้ออาทรเพื่อนร่วมโลกใบเดียวกัน เพื่อนๆ พี่ๆ พัฒนาสังคม พี่ก๊ิก แจ้ก้อย พี่นิว พี่ตั้ม เบียร์ บอล อะภัย ที่ช่วยกันนั่งขมวดคิ้วทั้งในและนอกคาบเรียน แก๊งนักข่าวหนังสือพิมพ์ เม นุก ทัด เจิ้ง ก้อง หวาน ไพ ที่ยอมเหน็ดเหนื่อยช่วงที่ข้าพเจ้าลาพักงานเพื่อเก็บข้อมูลวิทยานิพนธ์ และขอบคุณน้ำใจจากทุกๆ คนที่มีส่วนช่วยเหลือวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แม้จะไม่ได้เอ่ยถึงในที่นี้

ขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับ บุ่ม เพื่อนรักที่ร่วมกอดคอ “เอามือเอาวัน” เก็บข้อมูลและเขียนบันทึกตลอดช่วงการเดินทาง และขอบคุณบิท สำหรับทุกสิ่งทุกอย่างที่ “เคย” ร่วมแบ่งปันแก่กัน และ “จะ” ร่วมเดินทางด้วยกันต่อไปในอนาคต.

ณัฐณีย์ ทวีผล

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง: กรณีศึกษา บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ผู้เขียน นางสาวณัฐณิย์ ทวีผล

ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มนตรี กรรพุมมาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาถึงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนป่าเมี่ยงซึ่งดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวภายใต้กระแสนโยบายการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนดังกล่าวมีศักยภาพตลอดจนความพร้อมในด้านสิ่งดึงดูดใจทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยอาศัยแนวคิดที่สำคัญในการวิเคราะห์ได้แก่ แนวคิดที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดนิเวศวิทยา เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม และแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

ประเด็นสำคัญในการศึกษาคือ ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วิธีคิดและวิธีการในการบริหารรวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่ชุมชนประสบ และกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวเพื่อจัดสรรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ผู้ศึกษาได้เก็บข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยการสนทนากลุ่ม พบว่าชุมชนมีการปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่ยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยมีการจัดการการท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อสร้างรายได้เสริม สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ปกป้องรักษาธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งยังสามารถเป็นรูปแบบการบริการการท่องเที่ยวและเป็นทางเลือกในการพัฒนาแก่ชุมชนอื่นๆ ต่อไป ข้อค้นพบที่สำคัญของงานศึกษานี้สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่

ประเด็นที่หนึ่ง ชุมชนบ้านแม่กำปองมีการผสมผสานแนวคิดและแนวทางที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งจากมุมมองทางวิชาการ องค์กรของรัฐ และองค์กรธุรกิจเอกชน กระทั่งกลายเป็นการจัดการการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบและกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่

ประเด็นที่สอง บทบาทของ “เมียง” และ “ป่าเมียง” ในชุมชนบ้านแม่กำปองได้เพิ่มเติม จากเดิมที่เป็นสินค้าสำหรับบริโภคซึ่งสร้างรายได้หลักแก่ทศกรั้วเรือน ให้สามารถเป็นสินค้า สำหรับธุรกิจบริการ ซึ่งสร้างรายได้เสริมแก่ชุมชน ทั้งนี้ถือได้ว่าเป็นการสร้าง “มูลค่า” ให้เกิดขึ้นใน ระบบ “คุณค่า” ของระบบนิเวศเกษตรป่าเมียง และ “มูลค่า” ที่เกิดขึ้นยังส่งผลให้ชุมชนเกิดความ ตระหนักใน “คุณค่า” ของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ได้มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยได้แก่ ชุมชนควรมีความพยายามจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม มีการเน้นย้ำให้การท่องเที่ยวเป็นเพียง ทางเลือกหนึ่งในการสร้างรายได้เสริมแก่ชุมชน นอกจากนี้ผู้นำชุมชนยังต้องมีศักยภาพในการระดม ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากมุมมองของสมาชิกในชุมชน อันจะนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมของ ชุมชนอย่างแท้จริง

ในอนาคต ควรมีการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลกระทบที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีต่อชุมชน และแนวโน้มการสืบทอดอาชีพ ผลิตเมียงเพื่อเข้าสู่ตลาดบริโภคและตลาดบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึงแนวทางการกระจาย รายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนต่อไป

Thesis Title	Ecotourism Management in Tea Forest Community: A Case Study of Ban Mae Kampong, Tambon Huai Kaeo, King Amphoe Mae On, Changwat Chiang Mai
Author	Miss Nuttanee Thaveephon
Degree	Master of Arts (Social Development)
Thesis Advisor	Assistant Professor Dr. Montri Kunphoommarl

ABSTRACT

The study is focused on ecotourism management performed by local tea forest community according to the current sustainable tourism policy. The ecotourism in this community has both potentiality and readiness with its natural and cultural attractions. Four concepts used in the research are sustainable tourism which bases on sustainable development, ecology, environmental economics, and local participation.

The objectives of this study are three folds; firstly, to find factors affecting ecotourism selection, people's thinking system and method of tourism administration, secondly, to study community's problems and solutions and thirdly, to examine learning and adaptation process for utilizing cultural and natural resources in such area.

The research methodology includes questionnaire survey, participatory and non-participatory observation, and in-depth interview in focus group discussion. The result shows that ecotourism is an appropriate solution for the economic, social and cultural unsustainable problem.

Community's ecotourism management based on local participation is aimed to increase supplementary jobs and income, to strengthen community capacity, and preserve natural and cultural resources. It is expected that this village can be a model of ecotourism management and become a development alternative for other communities. There are two findings from this study which can be identified as follows:

Firstly, Mae Kampong community has integrated the ecotourism concepts from governmental and private organizations' perspectives and scientific methods. The integration becomes its own ecotourism management with unique pattern and activities.

Secondly, besides being a commodity for consumption which provides main incomes for any families, the role of “tea” and “tea forest” in Mae Kampong community has its additional value as a commodity for service business which provides more income for the community. This is to create the “cost” in the “value” system of the fertile agricultural ecosystem. The “cost” existing in the ecotourism management process can also affect the community to be aware of the “value” of social and cultural capital in their area.

There are three suggestions from the study. Firstly, the community should try to manage its ecotourism by emphasizing more on nature and culture conservation. Secondly, the ecotourism ought to be emphasized as only an “alternative” path for providing supplementary income. Thirdly, the leaders must have enough potential to get the people's opinions and suggestions which can bring the community's genuine participation.

Furthermore, future researches should be emphasized on following issues: the community involvement in ecotourism management, the impacts of ecotourism management, the tendency of tea production succession by new generations, and the community's ecotourism income distribution.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
สารบัญแผนภาพ	ฉ
สารบัญแผนผัง	ฐ
สารบัญตาราง	ฑ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญของประเด็นปัญหาในการศึกษา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	5
1.3 ขอบเขตและวิธีการศึกษา	5
1.4 หน่วยในการวิเคราะห์	5
1.5 วิธีการเก็บและการวิเคราะห์ข้อมูล	5
1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	8
1.7 ระยะเวลาในการศึกษา	9
1.8 นิยามศัพท์	9
บทที่ 2 ทบทวนงานศึกษาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	11
2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม	27
2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น	30
2.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	35
2.5 กรอบความคิดในการศึกษา	37

ลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์นี้สงวนลิขสิทธิ์โดยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright © by Chiang Mai University
 All rights reserved

สารบัญ (ต่อ)

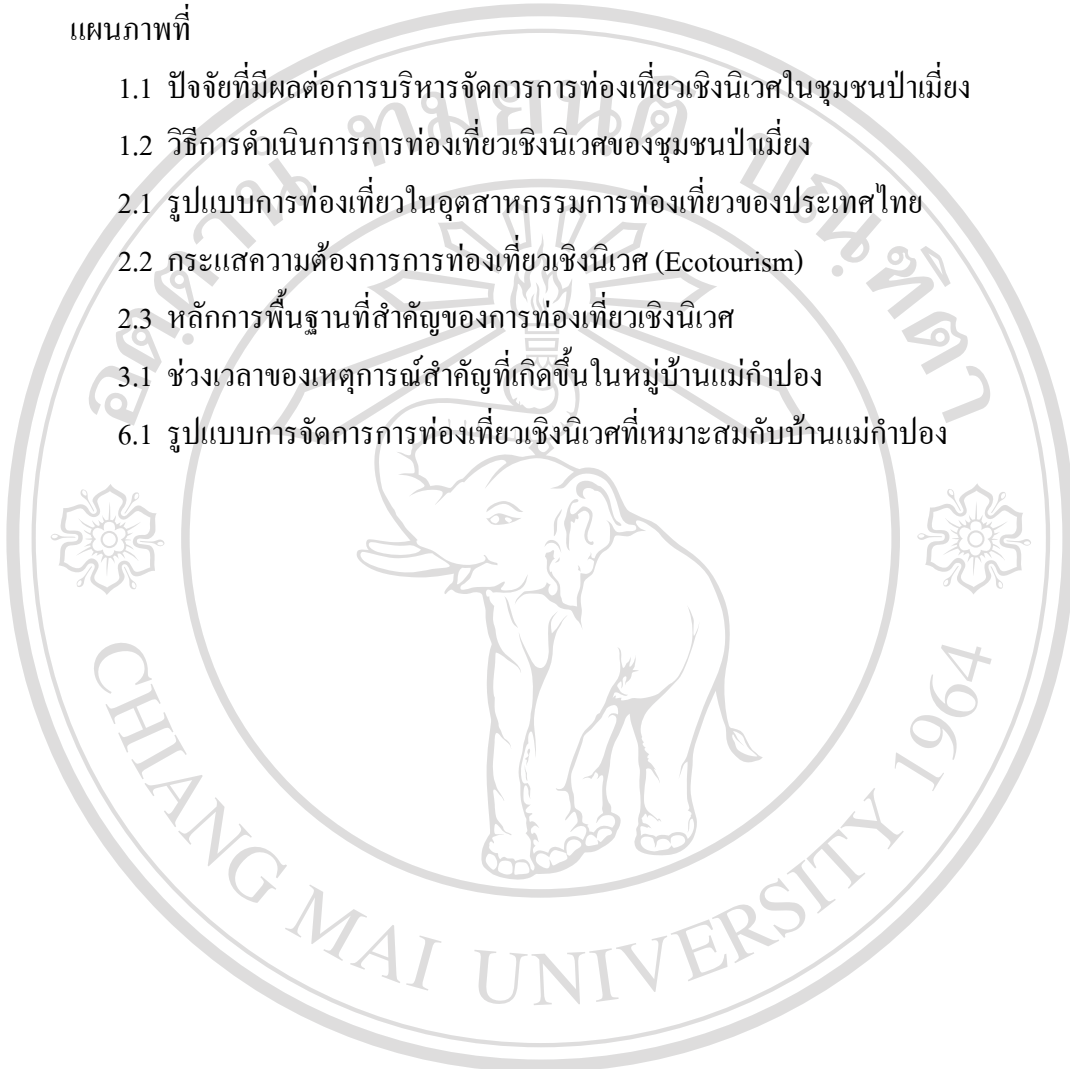
	หน้า
บทที่ 3 บริบทของชุมชนป่าเมี่ยง	
บ้านแม่กำปอง ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
3.1 ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านแม่กำปอง	40
3.2 ลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชน	41
3.3 ประชากรและการปกครอง	43
3.4 ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและวิถีชีวิต	46
3.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ	50
3.6 สิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภค	51
3.7 กลุ่มและคณะกรรมการของชุมชน	52
3.8 เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชน	53
3.9 ลักษณะปัญหาของชุมชน	54
3.10 แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน	56
3.11 การประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชน	59
บทที่ 4 ผลการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ	
4.1 ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของกลุ่มตัวอย่างบ้านแม่กำปอง	66
4.2 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน	70
4.3 ความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนบ้านแม่กำปองต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ภายในชุมชน	74
4.4 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ	81

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 ผลการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	
5.1 บทบาทของคนในชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อการท่องเที่ยว เชิงนิเวศในพื้นที่บ้านแม่กำปอง	83
5.2 ความคิดเห็นของคนในชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อการท่องเที่ยว เชิงนิเวศในพื้นที่บ้านแม่กำปอง	93
5.3 วิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และข้อจำกัดของการท่องเที่ยว เชิงนิเวศในบ้านแม่กำปอง	103
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	
6.1 สรุปผลการศึกษา	108
6.2 อภิปรายผลการศึกษา	114
6.3 ข้อเสนอแนะ	124
บรรณานุกรม	126
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก รูปภาพหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแม่กำปอง	130
ภาคผนวก ข แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานระดับครัวเรือน	140
ภาคผนวก ค ประเด็นคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก	149
ภาคผนวก ง นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	157
ประวัติผู้เขียน	160

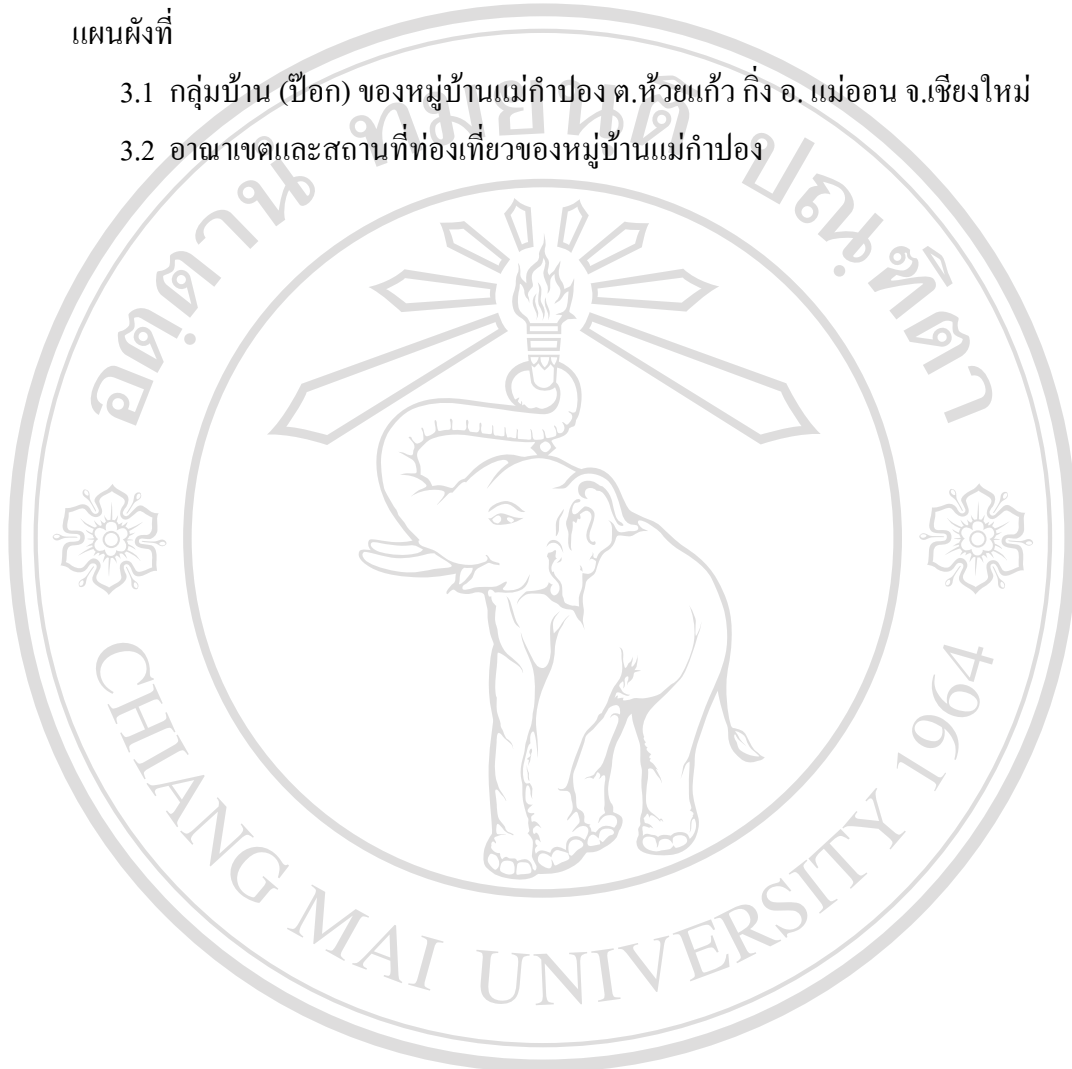
สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
1.1 ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง	7
1.2 วิธีการดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนป่าเมี่ยง	9
2.1 รูปแบบการท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทย	25
2.2 กระแสความต้องการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)	26
2.3 หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	28
3.1 ช่วงเวลาของเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแม่กำปอง	55
6.1 รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับบ้านแม่กำปอง	123

สารบัญแผนผัง

แผนผังที่	หน้า
3.1 กลุ่มบ้าน (ป๊อก) ของหมู่บ้านแม่กำปอง ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ. แม่ออน จ.เชียงใหม่	44
3.2 อาณาเขตและสถานที่ท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปอง	58

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 ปฏิทินการเก็บเกี่ยวผลผลิตและต้อนรับนักท่องเที่ยวของบ้านแม่กำปอง	48
3.2 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปองและคำธรรมเนียม	60
3.3 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับนักท่องเที่ยวในลักษณะ 2 วัน 1 คืน	62
3.4 อัตราค่าบริการการท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปองแบบเหมาจ่าย	63
4.1 จำนวนของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มบ้าน แยกตามเพศ	66
4.2 จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มบ้านแยกตามอายุ	67
4.3 รายได้หลักต่อปีของครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านแม่กำปอง	68
4.4 รายได้เสริมโดยเฉลี่ยต่อเดือนที่แต่ละครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	69
4.5 เปรียบเทียบการมีตำแหน่งเป็นผู้นำในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของกลุ่มตัวอย่างกับระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	70
4.6 เปรียบเทียบรายได้จากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของกลุ่มตัวอย่างกับระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของสมาชิกชุมชนบ้านแม่กำปองโดยรวม	71
4.7 เปรียบเทียบรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของสมาชิกบ้านแม่กำปองแยกตามกลุ่มบ้าน	72
4.8 ความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนต่อลักษณะเด่นและลักษณะด้อยขององค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	74
4.9 ความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	76
4.10 ความคิดเห็นของสมาชิกแต่ละกลุ่มบ้าน (ป๊อก) ต่อการเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	78
4.11 ความรู้สึกของสมาชิกแต่ละกลุ่มบ้าน (ป๊อก) ต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้าน	79
4.12 เปรียบเทียบระดับความเข้าใจของสมาชิกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับความรู้สึกต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	80
6.1 จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และข้อจำกัดของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปอง	120

บทที่ 1

บทนำ

ในปัจจุบันภาคเหนือของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ตลอดจนวัฒนธรรมที่สำคัญ ซึ่งส่งผลกระทบต่อลักษณะการใช้และการจัดการทรัพยากรรวมถึงวิถีชีวิตในแ่งมุ่มต่างๆ ของชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเกษตรกรรมที่ต้องปรับเปลี่ยนจากระบบการผลิตเพื่อยังชีพมาสู่การผลิตเพื่อการค้าเนื่องจากกระแสอันไหลบ่าของระบบทุน กอปรกับนโยบายการจัดการทรัพยากรของรัฐที่มีการจำกัดเขตพื้นที่สำหรับการทำการเกษตรและปลูกสร้างที่อยู่อาศัยของชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณภูเขาและลุ่มน้ำซึ่งตกอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐในปัจจุบัน

1.1 ความสำคัญของประเด็นปัญหาในการศึกษา

การศึกษานี้ได้ศึกษาถึงการปรับตัวของ “ชุมชนป่าเมี่ยง” ซึ่งประสบปัญหาความไม่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจ เนื่องจากรายได้จากอาชีพหลักลดน้อยลง ชุมชนป่าเมี่ยงเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณเขตนิเวศตอนกลาง (Middle Zone) ในพื้นที่สูงของภาคเหนือ และได้ยึดถืออาชีพการปลูกและผลิต "เมี่ยง" ซึ่งเป็นเครื่องบริโภคชนิดหนึ่งที่ทำจากใบชา สวนเมี่ยงหรือป่าเมี่ยงเป็นระบบนิเวศเกษตรในลักษณะผสมผสานระหว่างป่าธรรมชาติ การปลูกพืช และการเลี้ยงสัตว์ โดยมุ่งเน้นการผลิตอาหารเพื่อยังชีพและการรักษาความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม (ยศ, 2542 : 143, พรชัย, 2542 : 1) ในขณะเดียวกัน ก็ถือได้ว่าเมี่ยงเป็นพืชพาณิชย์ของชุมชนชาวป่าเมี่ยง ซึ่งปัจจุบันชุมชนมีการผลิตเมี่ยงเพื่อขายและนำเงินที่ได้มาแลกเปลี่ยนซื้อสิ่งของอื่นๆ ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต

ป่าเมี่ยงเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง และเป็นระบบนิเวศเกษตรที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์และผลิตสินค้า และเป็นระบบนิเวศเกษตรอีกรูปแบบหนึ่งที่ควรค่าอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการลุ่มน้ำขนาดเล็กบนพื้นที่สูงต่อไป (พรชัย, 2542 : 2)

หากมองจากแง่มุมด้านสังคมวัฒนธรรม เมี่ยงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตวัฒนธรรมการบริโภคและเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมของคนเมืองมาเป็นเวลาช้านาน ทั้งการเคี้ยวหลังรับประทานอาหาร การใช้เป็นของว่างต้อนรับแขกผู้มาเยือน หรือการบริโภคตามความเชื่อที่ว่าเมี่ยงช่วยให้มีกำลังวังชากลับคืนมาหลังจากทำงานหนักเหนื่อย (สุเทพ, 2513 : 16) เนื่องจากใบเมี่ยงมีคุณสมบัติช่วยกระตุ้นประสาทให้มีความรู้สึกสดชื่นเช่นเดียวกับชา ยิ่งไปกว่านั้นการทำสวนเมี่ยงยังเป็นรูปแบบหนึ่งของความสัมพันธ์ทางสังคม นั่นคือ ความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันของ

คนในหมู่บ้าน และความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ผลิต พ่อค้า (หรือ "พ่อเลี้ยง") และผู้บริโภค ในพื้นที่ราบ ทั้งนี้ ในขั้นตอนของการผลิตเมี่ยงมีความจำเป็นต้องใช้แรงงานมาก สวนเมี่ยงจึงถือได้ว่าเป็นแหล่งของการทำงานสำคัญในเขตที่สูงอีกด้วย (ยศ, 2542 : 144)

ในแง่มุมทางด้านเศรษฐกิจและระบบนิเวศนั้น เมี่ยงเป็นพืชพาณิชย์ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ และมีการปลูกแซมในสภาพป่าธรรมชาติและป่าฟื้นฟูสภาพทั่วไป ทั้งยังสามารถเจริญงอกงามได้ดีภายใต้ร่มเงาของไม้อื่น ทำให้ชาวป่าเมี่ยงพยายามรักษาสภาพป่าธรรมชาติเอาไว้เป็นอย่างดี ป่าเมี่ยงจึงเป็นทั้งระบบการผลิตที่สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรและเป็นส่วนหนึ่งของป่าธรรมชาติที่มีต้นไม้สูง ให้ร่มเงาอยู่โดยรอบ

ในด้านของระบบการผลิต ป่าเมี่ยงหรือสวนเมี่ยงเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะของป่า มีต้นไม้ขึ้นระเกะระกะไม่เป็นแถวเป็นแนว การที่ครัวเรือนขนาดเล็กดูแลและเก็บเมี่ยงในพื้นที่แห่งหนึ่งทำให้มีความรู้สึกว่าเป็นสวน ซึ่งมีบริเวณต่อกันเป็นผืนใหญ่โดยไม่มีการแบ่งเขตแดนหรือการปักรั้วแสดงอาณาเขตอย่างชัดเจนเหมือนกับการทำสวนโดยทั่วไป จึงทำให้มีสภาพเสมือนป่า และนิยมเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่าป่าเมี่ยง เรียกชุมชนว่าบ้านป่าเมี่ยง และผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ว่า "ชาวป่าเมี่ยง"

นอกจากนั้น ในการศึกษาเกี่ยวกับความยั่งยืนของระบบนิเวศในป่าเมี่ยงยังพบว่า ป่าเมี่ยงและการดำรงอยู่ของชุมชนป่าเมี่ยงมีระบบการผลิตและวิถีชีวิตที่อุดมไปด้วยแบบแผนประเพณีปฏิบัติที่สอดคล้องและเกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน เนื่องจากชาวป่าเมี่ยงมีความตระหนักรู้ว่าสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ทำให้ต้นชาซึ่งเป็นพืชพาณิชย์เจริญเติบโตได้ดี และส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพเมี่ยงอันเป็นที่มาของรายได้หลักของพวกเขา ชาวชุมชนป่าเมี่ยงจึงมีรูปแบบการดูแลและปกป้องป่าธรรมชาติกระทั่งป่าเมี่ยงกลายเป็นระบบนิเวศเกษตรที่มีความยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันแม้ว่าพื้นที่บริเวณป่าเมี่ยงจะยังไม่ถูกทำลาย และมีความยั่งยืนในด้านระบบนิเวศ ทว่าในประเด็นของเศรษฐกิจ เมี่ยงกลับมีตลาดที่จำกัด เนื่องจากผู้นิยมบริโภคเมี่ยงกันน้อยลงอย่างมาก กอปรกับชุมชนป่าเมี่ยงส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาการขาดแคลนแรงงานในการผลิตเมี่ยง เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ใช้แรงงานค่อนข้างหนัก ยิ่งไปกว่านั้นชาวป่าเมี่ยงรุ่นใหม่ที่จะสามารถเป็นแรงงานสืบทอดการผลิตเมี่ยงในอนาคตนั้นก้าวเข้าสู่ระบบการศึกษาและระบบแรงงานในเมือง จึงปรากฏแนวโน้มว่าการผลิตเมี่ยงจะลดน้อยลงเนื่องจากปัญหาการขาดแคลนแรงงานสืบทอดเป็นหลัก ทั้งยังขาดตลาดที่จะรองรับ ทำให้ราคาเมี่ยงตกต่ำอีกด้วย สิ่งเหล่านี้เองที่ส่งผลให้ชาวป่าเมี่ยงจำเป็นต้องหาขุทวิธีในการปรับตัวเพื่อให้ตนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยวิธีการต่างๆ กัน เช่นการสร้างอาชีพเสริม หรือหันไปปลูกพืชชนิดอื่นเพิ่มเติมในพื้นที่ป่าเมี่ยง โดยเฉพาะกาแฟ ซึ่งสามารถปลูกและเจริญเติบโตได้ดีในสภาพพื้นที่เดียวกับเมี่ยง แต่มีราคาสูงกว่า อีกทั้งกระบวนการผลิตไม่เหน็ดเหนื่อยซักซ้อน

สิ่งหนึ่งที่ผู้ศึกษาสังเกตเห็นได้จากวิธีการเกษตรของชุมชนเมืองที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปก็คือ ภายใต้อิทธิพลของแนวคิดที่ว่าป่าเมืองเป็นระบบวนเกษตรที่ส่งผลให้เกิด "ความยั่งยืน" ของระบบนิเวศ ทว่ากลับมีแนวโน้มที่จะสูญเสีย "ความยั่งยืน" ของความเป็นพืชพาลีอานธิซ์อันจำเป็นสำหรับการประกอบการเกษตรในพื้นที่สูง รวมถึงบทบาทในสังคมและวัฒนธรรมของ "เมือง" ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตวัฒนธรรมการบริโภคของคนภาคเหนือ และการย้ายออกจากชุมชนเพื่อเข้าสู่ระบบการศึกษาของเด็กและคนหนุ่มสาวในชุมชนก็ทำให้ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนป่าเมืองและแรงงานลดจำนวนลง ยังฉายภาพถึงปัญหาในด้าน "ความยั่งยืน" ของชุมชนป่าเมืองอีกด้วย

ชุมชนบ้านแม่กำปอง ต. ห้วยแก้ว กิ่ง อ. แม่ออน จ. เชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านที่มีการสืบทอดวิธีการผลิตเมืองมาเป็นเวลานาน ทุกครัวเรือนมีรายได้หลักจากการผลิตเมือง แต่ในปัจจุบันประสบกับปัญหาเรื่องความยั่งยืนของชุมชนดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงมีการหยิบยกเอา "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" เข้ามาในฐานะทางเลือกหนึ่งสำหรับการปรับตัว เพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างหนทางที่สามารถเพิ่มรายได้ และสร้างความยั่งยืนให้แก่วิถีชีวิต เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน โดยมีการประสานงานร่วมกับหน่วยงานจากภายนอกต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ท.ท.ท.) บริษัทจัดการท่องเที่ยวเอกชน องค์กรพัฒนาของรัฐ รวมทั้งประสานงานร่วมกันภายในชุมชนเอง จัดตั้งหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านแม่กำปองมีศักยภาพและความพร้อมทั้งในด้านสิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวก และความสามารถในการเข้าถึง (สมศักดิ์, 2544 : ง) กล่าวคือ มีจุดดึงดูดอยู่ที่วิธีการผลิตเมืองและพืชพาลีอานธิซ์ต่างๆ รวมถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่สวยงาม เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยว โดยมีการบริหารจัดการท่องเที่ยวร่วมกันภายในชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

นอกจากนี้ชุมชนบ้านแม่กำปองยังได้รับเอาแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจากภายนอกชุมชนมาประยุกต์ใช้ และผสมผสานให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นรูปแบบเฉพาะของหมู่บ้านขึ้น โดยใช้หลักการมีส่วนร่วม สร้างแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวซึ่งอาจจะแก้ไขปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบอยู่ได้ กระทั่งเกิดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีความยั่งยืนภายใต้ระบบนิเวศแบบชุมชนป่าเมือง ซึ่งเป็นระบบนิเวศเกษตรที่เอื้อต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

อีกสิ่งหนึ่งที่น่าสังเกตเป็นอย่างยิ่งในยุทธศาสตร์การปรับตัวของชุมชนป่าเมืองบ้านแม่กำปอง ที่หยิบเลือกเอาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาเป็นหนทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหา ก็คือฐานะและบทบาทของ "เมือง" และ "ป่าเมือง" ในแง่มุมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นได้เปลี่ยนแปลงจากการเป็น "สินค้าเพื่อการบริโภค" ซึ่งเป็นฐานรายได้หลักของแต่ละหน่วยครัวเรือน

ไปสู่การเป็น “สินค้าทางวัฒนธรรม” ในธุรกิจบริการ ซึ่งเป็นการบริหารจัดการร่วมกันเพื่อสร้างรายได้เสริมแก่คนในชุมชน จึงถือได้ว่าเป็นแนวทางการจัดการทรัพยากรเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันในชุมชนอีกแนวทางหนึ่งด้วย

ฉะนั้น ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชน จึงจำเป็นจะต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด เนื่องจากมีความเข้าใจในพื้นที่และระบบนิเวศของตน นับตั้งแต่กระบวนการตีความการให้นิยามความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การสร้างความเข้าใจร่วมกันในชุมชน การกำหนดวัตถุประสงค์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การดูแลจัดการ ทั้งในเชิงนิเวศและเชิงธุรกิจ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างเป็นธรรม ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ รักรักษาหวงแหนในภูมิปัญญา วัฒนธรรม วิถีชีวิต ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของตนเอง และส่งผลให้เกิด “ความยั่งยืน” ต่อไป

เหตุนี้เอง ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจในยุทธวิธีที่จะทำให้ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ซึ่งเป็นตัวแทนของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และหนทางสร้างรายได้แก่ชุมชนเกิดความยั่งยืนขึ้น และต้องการมุ่งศึกษากระบวนการที่ชุมชนได้เลือกรับ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” เข้ามาเป็นทางเลือกที่จะสร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชนของตนเอง โดยการสร้างความหมายและความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อนำมาใช้ในพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์ทางระบบนิเวศเฉพาะตัว ดังเช่นชุมชนป่าเมี่ยง รวมถึงการดูแลจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนอย่างเป็นธรรม ฉะนั้น คำถามของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมุ่งไปที่

- 1) เหตุใดชุมชนจึงเลือกดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2) ชุมชนได้ผสมผสานแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร ให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนป่าเมี่ยง
- 3) ชุมชนป่าเมี่ยงจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมอย่างไร ด้วยฐานคติใด จึงจะสามารถทำให้ชุมชนยั่งยืนได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อทราบปัจจัยภายนอกชุมชนและภายในชุมชนที่มีผลต่อการดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง

1.2.2 เพื่อศึกษาวิธีคิดและวิธีการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนป่าเมี่ยง รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่ชุมชนประสบ และวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

1.2.3 เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน เพื่อจัดสรรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนป่าเมี่ยง ในการดำเนินงานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน

1.3 ขอบเขตและวิธีการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกศึกษาเฉพาะพื้นที่ชุมชนป่าเมี่ยง บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีประชากรทั้งสิ้น 416 คน จาก 128 ครัวเรือน โดยมีเหตุผลที่เลือกศึกษาหมู่บ้านนี้ 3 ประการคือ

1) บ้านแม่กำปองมีปัจจัยที่เหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชน เห็นได้จากสภาพภูมิประเทศและสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามโดยรอบ อาทิ น้ำตกแม่กำปอง สวนสนจุดชมทัศนียภาพดอยม่อนล้าน สวนหินงาม หินมหัศจรรย์ ฝาน้ำลอด และเส้นทางสำรวจธรรมชาติ เป็นต้น

2) ชุมชนมีอาชีพหลักคือการปลูกเมี่ยง และมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการผลิตเมี่ยง รวมถึงมีการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ อาทิ กาแฟ ชา และเห็ดหอม ทั้งยังมีกลุ่มอาชีพอื่นๆ ที่หลากหลาย ได้แก่ กลุ่มอาชีพตีเหล็ก ผลิตภัณฑ์สมุนไพร เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นจุดเด่นที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการชื่นชมธรรมชาติและเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวป่าเมี่ยงได้

3) ในปัจจุบัน ชุมชนบ้านแม่กำปองได้ดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนอย่างเป็นทางการ มาเป็นระยะเวลาประมาณ 2 ปี

1.4 หน่วยในการวิเคราะห์

หน่วยการวิเคราะห์คือหมู่บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

1.5 วิธีการเก็บและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ วิธีการวิจัยเชิงปริมาณจะใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชน และใช้ประกอบในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์แบบต่างๆ ตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยสรุปสามารถแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลภายนอกชุมชน และการเก็บรวบรวมข้อมูลภายในชุมชน

1.5.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลภายนอกชุมชน เพื่อให้ทราบถึงบริบทด้านแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1) ทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในมิติต่างๆ จากการทบทวนวรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเปรียบเทียบการให้ความหมาย และข้อขัดแย้งของแนวคิดต่างๆ

2) สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องภายนอกชุมชน อาทิ นักวิชาการ องค์กรการท่องเที่ยวทั้งจากภาครัฐและเอกชน เพื่อทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บทบาท และมุมมองที่องค์กรต่างๆ มีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

1.5.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภายในชุมชน เป็นข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม แบ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของสมาชิกในชุมชนจากแต่ละครัวเรือน โดยการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนจากทั้ง 6 กลุ่มบ้าน โดยมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

(1) สร้างแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานต่างๆ อาทิ เพศ อายุ อาชีพ รายได้จากอาชีพหลัก รายได้จากอาชีพเสริมที่เกิดขึ้นภายหลังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น

(2) จากข้อมูลพื้นฐานดังกล่าวจะช่วยจำแนกกลุ่มประชากรในหมู่บ้านออกเป็นกลุ่มต่างๆ ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับมาก ปานกลาง และน้อยในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์

(3) ทำการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายหรือบุคคลที่เป็นตัวแทนจากกลุ่มที่ได้จำแนก เพื่อการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพต่อไป

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ จะใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสังเกตการณ์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

(1) รวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานชุมชนป่าเมี่ยง ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ระบบการผลิตและการใช้ทรัพยากร กลุ่มและความสัมพันธ์ทางสังคม ปัญหาด้านความไม่ยั่งยืนที่ชุมชนประสบในปัจจุบัน โดยสนทนากับผู้อาวุโสในหมู่บ้าน และผู้นำชุมชนเป็นหลัก

(2) รวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้าน ในประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการรับ การเลือกตีความและให้นิยามความหมาย วิธีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ตลอดจนวิธีการออกระเบียบกฎเกณฑ์ รวมทั้งการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

(3) รวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมเพื่อให้ทราบถึงขั้นตอนการรับรองและให้บริการนักท่องเที่ยว และกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

(4) รวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยสัมภาษณ์จากกลุ่มเป้าหมายหรือบุคคลที่คัดเลือกมาเป็นตัวแทนที่ได้จากการจำแนกประเภทกลุ่มต่างๆ โดยข้อมูลพื้นฐานเชิงปริมาณ (ได้แก่ ผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ และผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในชุมชนแต่ละระดับ เป็นต้น) ประเด็นการสนทนาหรือสัมภาษณ์จะเกี่ยวกับทัศนคติและความพึงพอใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน รวมถึงข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยให้ชุมชนเป็นผู้ประเมินผลการท่องเที่ยวและประเมินปัญหาที่เกิดขึ้นพร้อมเสนอแนะวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

(5) วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อหาแนวทางของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยงที่เหมาะสม ซึ่งจะก่อให้เกิดความยั่งยืนทั้งในทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของชุมชนได้

1.5.3 การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ – เป็นการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม จะได้ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน และสามารถนำมาจัดหมวดหมู่ตามข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ใช้การวิเคราะห์โดยการกระจายร้อยละ (Percentage Distribution) เพื่อคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายหรือบุคคลที่เป็นตัวแทนจากกลุ่มที่ได้จำแนก ได้แก่กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับต่างๆ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ เพื่อสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและสังเกตการณ์ต่อไป

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ แบ่งเป็น 2 ขั้นตอนคือ

(1) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม เพื่อจำแนกและจัดประเภทข้อมูลตามประเด็นที่ต้องการศึกษา ได้แก่ข้อมูลพื้นฐานชุมชนป่าเมี่ยง ประกอบด้วยประวัติความเป็นมาของชุมชน การเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ของชุมชน ระบบการผลิตและการใช้ทรัพยากร กลุ่มและความสัมพันธ์ทางสังคม ปัญหาด้านความไม่ยั่งยืนที่ชุมชนประสบในปัจจุบัน กระบวนการเลือกรับ การตีความและให้นิยามความหมาย การท่องเที่ยวและการจัดการทรัพยากรของชุมชน รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ตลอดจนการสร้างกฎเกณฑ์และแบ่งสรรผลประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทัศนคติและความพึงพอใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน รวมถึงข้อเสนอแนะที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยให้ชุมชนเป็นผู้ประเมินผลการท่องเที่ยว เพื่อหาระดับความพึงพอใจ และประเมินปัญหาที่เกิดขึ้นพร้อมเสนอแนะแนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

(2) วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชน โดยเปรียบเทียบกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบต่างๆ แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น แล้วสรุปเป็นแนวทางและวิธีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืนสำหรับชุมชนป่าเมี่ยง

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ได้ทราบถึงปัจจัยภายนอกชุมชนและภายในชุมชนที่มีผลต่อการดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง

1.6.2 ได้ทราบถึงวิธีคิดและวิธีการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนป่าเมี่ยง รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่ชุมชนประสบ และวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

1.6.3 ได้ทราบถึงกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน เพื่อจัดสรรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนป่าเมี่ยง ในการดำเนินงานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน

1.6.4 สามารถนำเอาแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากชุมชนป่าเมี่ยง มาประยุกต์ใช้กับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนที่มีลักษณะใกล้เคียงกันต่อไป

1.7 ระยะเวลาในการศึกษา

ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ระหว่างเดือนตุลาคม 2544 – มกราคม 2545
เขียนและสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์	ระหว่างเดือนมกราคม – พฤษภาคม 2545
เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ	ระหว่างเดือนมิถุนายน 2545 – เมษายน 2546
ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลรวมทั้งเขียนวิทยานิพนธ์	ระหว่างเดือนเมษายน 2545 – มิถุนายน 2546
นำเสนอวิทยานิพนธ์และปรับปรุงแก้ไข	ระหว่างเดือนมิถุนายน 2546 – ตุลาคม 2546

1.8 นิยามศัพท์

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลัง การท่องเที่ยวนี้มีความหมายถึง การจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย (วท., 2542 : 2-10 – 2-11)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ของการเดินทางเข้าไปในพื้นที่ธรรมชาติเพื่อทำความเข้าใจกับธรรมชาติ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของสิ่งแวดล้อมในพื้นที่แห่งนั้น การเข้าไปในพื้นที่ต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ โอกาสทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นต้องสอดคล้องต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและผลประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น (ชูลิทธิ 2544 : 31)

เมี่ยง คือของบริโภคชนิดหนึ่งทำจากส่วนใบ เป็นพืชพันธุ์เดียวกับชา ทางพฤกษศาสตร์มีชื่อเรียกว่า CAMELLIA SINENSIS เป็นพันธุ์ไม้ที่เจริญงอกงามในพื้นที่สูงเหนือระดับน้ำทะเลประมาณ 600 เมตรหรือสูงกว่าเท่านั้น (สุเทพ, 2513 : 21 – 23) ในภาคเหนือของไทยมีเมี่ยงขึ้นอยู่อย่างกระจัดกระจายโดยต้นเมี่ยงจะขยายพันธุ์ตามธรรมชาติ ต้นเมี่ยงที่ขึ้นเองตามธรรมชาติจะเจริญเติบโตเคียงคู่กับไม้ป่าประจำถิ่นที่พื้นตัวขึ้น เมี่ยงจะอาศัยร่มเงาของไม้อื่นๆ และเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว (ยศ, 2542 : 144) เมี่ยงยังมีบทบาทในวัฒนธรรมของภาคเหนือในฐานะที่เป็นของบริโภคยามว่าง รวมถึงใช้รับรองผู้มาเยือนหรือใช้ในการพบปะชุมนุมทางสังคม ชาวไทยภาคเหนือ

มีความเชื่อว่าเมี่ยงมีคุณสมบัติทำให้กำลังวังชากลับคืนมาหลังเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน (สุเทพ, 2513 : 12)

ป่าเมี่ยง (Tea Jungle หรือ Tea Forest) หรือสวนเมี่ยง (Tea Garden) เป็นระบบนิเวศเกษตรเก่าแก่ดั้งเดิมที่พบเห็นได้ทั่วไปในบริเวณพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบน มีลักษณะผสมผสานระหว่างป่าธรรมชาติ การปลูกพืช และการเลี้ยงสัตว์ โดยมุ่งเน้นการผลิตอาหารเพื่อยังชีพ และการรักษาความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อมมากกว่าการผลิตเพื่อขาย (ยศ 2542 : 143)

บ้านป่าเมี่ยง มีลักษณะเป็นชุมชนขนาดเล็กตั้งอยู่กระจัดกระจายโดยรอบป่าใหญ่ สมาชิกของชุมชนเหล่านี้ทำหน้าที่ดูแลรักษาผืนป่าไปพร้อมกับการทำมาหากินและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในผืนป่า การดำเนินชีวิตในลักษณะสอดคล้องกับธรรมชาติทำให้ป่าเมี่ยงเป็นระบบนิเวศเกษตรที่ควรศึกษาเรียนรู้ ในฐานะเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร

ชุมชนป่าเมี่ยง เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณเขตนิเวศตอนกลาง (Middle Zone) ในพื้นที่สูงของภาคเหนือ และได้ยึดถืออาชีพการปลูกและผลิต "เมี่ยง" จึงทำให้มีจุดรวมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่ที่ครัวเรือน และรายได้ของครอบครัวมักจะมาจากต้นเมี่ยง โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะเป็นวัฏจักรตาม 4 ฤดูกาลใน 1 ปีของการเก็บเมี่ยง (สุเทพ, 2513 : 31) ในการศึกษาครั้งนี้ บ้านแม่กำปองเป็นชุมชนป่าเมี่ยงที่สมาชิกในชุมชนเป็นคนไทยพื้นเมืองภาคเหนือ ซึ่งขึ้นไปตั้งถิ่นฐานอยู่บนที่สูงในเขตกิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

บทที่ 2

ทบทวนงานศึกษาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ต้องการศึกษาระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ โดยเน้นศึกษาวิธีการให้นิยามความหมาย ดีความ และนำไปใช้ประโยชน์ โดยชุมชน จากแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการพัฒนาที่ยั่งยืนตามท้องถื่นต่างๆ ภายนอกชุมชนเป็นผู้กำหนดนิยามความหมาย รวมถึงศึกษาระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมของชุมชนที่ใช้แนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้าไปบริหารจัดการระบบนิเวศและระบบเศรษฐกิจชุมชน ในการดำเนินการจัดระเบียบองค์กรและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ภายใต้มุมมองเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ผลผลิตจากชุมชน โดยมองจากความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศรวมถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจ ตลอดจนนโยบายของรัฐและองค์กรต่างๆ ภายนอกชุมชน อาทิ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรจากภาครัฐ นักวิชาการ รวมถึงบริษัทนำเที่ยว ที่มีผลต่อการปรับตัวและเลือกใช้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาเป็นช่องทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยมีหัวข้อทบทวนงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม
- 2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น
- 2.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

"การท่องเที่ยว" ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในภาคอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ของโลก และเป็นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญซึ่งเป็นผลรวมมาจากระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในแต่ละระดับของการผลิตและการบริการ จึงเป็นการค่อนข้างยากที่จะให้นิยามความหมายของการท่องเที่ยวไปในทิศทางใดเพียงทิศทางเดียว โดยเฉพาะในฐานะที่การท่องเที่ยวนั้นไม่เพียงแต่เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สืบเนื่องมาจากการเดินทางจากสถานที่แห่งหนึ่งไปยังสถานที่อีกแห่งหนึ่งเท่านั้น แต่ยังมีมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์อย่างซับซ้อนกับความเป็นท้องถิ่น กิจกรรมการผ่อนคลาย สังคม วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม หรือแม้กระทั่งจิตวิทยาอีกด้วย

David A. Fennell (1999) ได้ให้นิยามความหมายของการท่องเที่ยวไว้ในฐานะที่เป็นระบบที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันซึ่งประกอบไปด้วยนักท่องเที่ยวและการบริการที่เกี่ยวข้องซึ่งถูกจัดแบ่งและใช้ประโยชน์ (เช่น เครื่องอำนวยความสะดวก, สิ่งดึงดูดใจ, การขนส่ง และการอำนวยความสะดวก)

ความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว) เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ความเคลื่อนไหวของระบบนั้นๆ (Fennell, 1999 : 4) ซึ่ง กิจกรรมการท่องเที่ยวย่อมส่งผลกระทบต่อพื้นที่ที่ถูกจัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว และส่วนประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับพื้นที่ดังกล่าวในหลายด้านด้วยกัน

2.1.1 การท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) และการท่องเที่ยวแบบทางเลือก (Alternative Tourism)

การท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้เกิดรายได้และให้ความสำคัญกับการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยปราศจากการคำนึงถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าวจึงทำให้พื้นที่นั้นๆ ถูกแทนที่ด้วยบุคคลจากภายนอก และเป็นการเบียดขับคนในท้องถิ่นออกไป การพัฒนานำมาซึ่งสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ซึ่งมุ่งเน้นแต่เพียงการทำทรัพยากรทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าเพื่อการพาณิชย์ และส่งผลให้วัฒนธรรมหรือเหตุการณ์สำคัญเดิมๆ ของชุมชนถูกผลักดันออกไปเป็นเพียงความทรงจำในอดีต (Fennell, 1999 : 8)

ด้วยเหตุนี้ การท่องเที่ยวแบบมวลชนจึงถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นสิ่งที่ทำลายระบบการท่องเที่ยวที่ยืดท้องถิ่นเป็นหลัก ทั้งยังไม่สามารถสร้างรายได้เข้าสู่ท้องถิ่น ได้อย่างแท้จริง เนื่องจากผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกอยู่กับบริษัทนำเที่ยว หรือนายทุนเจ้าของแหล่งที่พักอาศัย โดยไม่มีการใช้ผลผลิตจากท้องถิ่น

ภาพของการท่องเที่ยวแบบมวลชนดังที่ได้กล่าวมานั้น ชี้ให้เห็นถึงจุดที่อุตสาหกรรม การท่องเที่ยวไม่สามารถจัดการผลประโยชน์ของประชาชนและทรัพยากรในท้องถิ่นได้อย่างมีสำนึก จึงเริ่มมีการกล่าวถึง "การท่องเที่ยวแบบทางเลือก" (Alternative Tourism) ซึ่งให้ความสำคัญกับสังคมและระบบนิเวศมากขึ้น ตามที่ Jost Krippendorf (1982) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบทางเลือกไว้ว่า เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่สนับสนุนวิธีการที่ตรงกันข้ามกับการท่องเที่ยวแบบมวลชน เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่านโยบายการท่องเที่ยวไม่ควรจะมุ่งเน้นเพียงแต่ความจำเป็นด้านเศรษฐกิจและศิลปะการบริการเท่านั้น แต่ยังคงมุ่งเน้นที่จะไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และพิจารณาถึงความต้องการของผู้คนในท้องถิ่นด้วย การท่องเที่ยวรูปแบบนี้จึงชูประเด็นของทรัพยากรทาง ธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นหลัก และยังเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งแสวงหาหนทางที่ประเทศ ต่างๆ จะสามารถสร้างพลังอำนาจในการตัดสินใจด้วยตนเองได้โดยไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลจากภายนอกอีกด้วย (Fennell, 1999 : 9 – 10)

อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวแบบทางเลือกถูกวิพากษ์ในหลายแง่มุมด้วยกัน โดยเฉพาะ ในมุมมองที่เห็นว่าการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จะไม่มีผลในทางลบหรือทำลายชุมชน Richard W. Butler (1990, อ้างใน Weaver 1998 : 13) ยืนยันว่าการท่องเที่ยวทุกประเภทล้วนส่งผลกระทบต่อ

ความเปลี่ยนแปลงในชุมชน ซึ่งเป็นการตอบโต้ต่อความเชื่อที่ว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นจะเป็นไปในเชิงบวกเสมอ อันตรายจากการท่องเที่ยวแบบทางเลือกก็คือ ชุมชนเจ้าของพื้นที่จะรับเอาการท่องเที่ยวแบบทางเลือกมาเป็นทอดๆ เพราะเชื่อว่าเป็นรูปแบบที่ดีงามโดยปราศจากการค้ำฉิ่งถึงผลกระทบในแง่ลบที่อาจจะตามมาภายหลัง

นอกจากนี้ยังมีการวิพากษ์ถึงการท่องเที่ยวแบบทางเลือกในแง่มุมมองต่างๆ กัน อาทิ การติดต่อกับภายนอกชุมชนซึ่งอาจมาในรูปแบบคล้ายการบุกรุก การควบคุมโดยท้องถิ่นอาจต้องขึ้นอยู่กับผลประโยชน์จากภายนอก ผลย้อนกลับทางเศรษฐกิจมีน้อยทำให้ขาดศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจ ท้องถิ่นอาจเอนเอียงไปสู่การท่องเที่ยวแบบมวลชนได้ ผู้ที่มีความรู้ในชุมชนกลายเป็นผู้ผูกขาดและชี้นำการควบคุมจัดการแทนที่จะเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การท่องเที่ยวแบบทางเลือกอาจจะอยู่ในฐานะที่เป็นภาพสะท้อนจากความต้องการของระบบ คุณค่าของผู้ที่มีความรู้จากภายนอก พื้นที่ในการพัฒนาแผ่ขยายกว้างออกไป เป็นต้น (Weaver, 1998 : 13)

2.1.2 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism)

ก่อนจะกล่าวถึงการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ผู้ศึกษาจะสรุปแนวคิดเกี่ยวกับ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ดังนี้

1) ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ได้เริ่มต้นครั้งแรกเมื่อมีนักวิชาการด้านการพัฒนาได้นำเสนอแนวคิดในที่ประชุม Stockholm Conference เกี่ยวกับ Human Environment ในปี 1972 และผลของการประชุมได้ก่อให้เกิดองค์กร United Nations Environmental Program (UNEP) จากนั้นได้จัดให้มีการสัมมนาเกี่ยวกับรูปแบบการใช้ทรัพยากรและยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เมือง Cocoyoc ประเทศเม็กซิโกในปี 1974 และมีการประกาศจุดยืนที่สำคัญของการพัฒนา 2 ประการคือ (1) การพัฒนาต้องให้ลำดับความสำคัญสูงสุดแก่ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (Basic Needs) แทนที่การพัฒนาเพื่อความเจริญเติบโตสูงสุดทางเศรษฐกิจ (Growth-maximization) และ (2) การพัฒนาต้องให้ลำดับความสำคัญกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่กำลังถูกทำลาย ดังนั้นการพัฒนาโดยที่มีคนเป็นศูนย์กลางให้เกิดความสมดุลกับสิ่งแวดล้อม (A People-centered Development in Harmony with the Environment) จึงเป็นจุดมุ่งหมายของการพัฒนาอย่างแท้จริง

ในรายงานของคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development : WCED) ได้ให้คำจำกัดความของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า "การพัฒนาที่ยั่งยืน คือการพัฒนาที่สนองความต้องการของปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมลดความสามารถของตนในการที่จะสนองความต้องการของตนเอง" โดยพระธรรมปิฎก (2539) มองว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนยังคงมุ่งเน้นไปที่

เป้าหมายทางเศรษฐกิจ แต่ตั้งเงื่อนไขทางสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นตัวควบคุมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ นั่นคือ การพัฒนา (Development) ที่ควบคู่ไปกับสิ่งแวดล้อม (Environment) โดยให้การพัฒนาหรือความเติบโตทางเศรษฐกิจนั้น อยู่ในภาวะที่สิ่งแวดล้อมรองรับไหวด้วยนั่นเอง (พระธรรมปิฎก, 2539 : 63 – 64)

หนังสือ Global Ecology Handbook ให้ความหมายว่า "การพัฒนาที่ยั่งยืน คือนโยบายที่สนองความต้องการของประชาชนในปัจจุบัน โดยไม่ต้องทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต้องการในอนาคต" โดยที่สิ่งแวดล้อมจะต้องถูกนำมาผนวกไว้ในการวางแผนนโยบายเศรษฐกิจทั้งระดับจุลภาคและมหภาค เนื่องจากเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมไม่สามารถแยกออกจากกันได้ (ปรีชา, 2540 : 71)

David W. Pearce (1989) กล่าวถึง "การพัฒนา" ว่ามีนัยยะที่แตกต่างไปจาก "การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ" คือ แต่เดิมนั้นเมื่อเอ่ยถึงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เรามักจะมุ่งเน้นไปที่รายได้ประชาชาติ เป็นตัวชี้วัดความมั่งคั่งของชาติ ในขณะที่พัฒนานั้นชี้ให้เห็นถึงความต้องการของสังคม ซึ่งประกอบด้วยความต้องการที่จะมีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้น ภาวะทางสุขภาพและโภชนาการที่ดี การศึกษาที่ทั่วถึง สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม และเสรีภาพขั้นพื้นฐาน การมุ่งเน้นที่ "การพัฒนาแบบยั่งยืน" จึงเป็นความพยายามในการจัดวางนโยบายเพื่อทำให้การพัฒนานั้นคงอยู่ต่อไปถึงอนาคต

ในมุมมองเชิงเศรษฐศาสตร์ของ Pearce ให้ความสำคัญกับทุนที่เป็นวัตถุดิบทางธรรมชาติ (Natural Capital Stock) ว่ามีขีดจำกัดที่วางอยู่บนฐานของรายได้และผลกำไร ในขั้นที่จะทำให้เกิดการเสื่อมค่าทางเศรษฐกิจของสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งจะทำให้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกลายเป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ อันจะเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต (รายละเอียดเพิ่มเติมใน Pearce, 1989 : 1-4)

Allan C. Tisdell (2000) กล่าวว่า การสูญเสียทางธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ซึ่งก่อให้เกิดผลร้ายทางเศรษฐกิจต่อชนรุ่นหลัง ฉะนั้นจึงเชื่อว่า การศึกษาในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์และมานุษยวิทยา จะทำให้ทราบถึงหนทางที่กลไกทางเศรษฐกิจและ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะสอดคล้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ และยังเป็นการค้นหากลไกที่มีค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด ที่จะเป็นไปได้โดยส่งเสริมเป้าหมายในการอนุรักษ์ธรรมชาติด้วย อย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์ธรรมชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืนก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องของเศรษฐศาสตร์ทั้งหมด แต่น่าจะพิจารณาเรื่องระบบนิเวศด้วย ประเด็นหลักของมุมมองดังกล่าวจึงควรจะเป็นมุมมองทางนิเวศเศรษฐกิจ และมีมุมมองทางสังคมและการเมืองร่วมด้วย (Tisdell, 2000 : 3-4)

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ยังมีมโนทัศน์ (Concept) ที่หลากหลาย ดังเช่นที่ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2540) ได้ให้นิยามของคำว่า "ยั่งยืน" (Sustain) และ "การพัฒนาอย่างยั่งยืน" (Sustainable Development) ว่าเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนา ที่นำเอาทรัพยากรทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ มนุษย์ เงิน และกายภาพ มาจัดการเพื่อก่อให้เกิดความมั่งคั่ง ความอยู่ดีกินดี และความสุขสมบูรณ์ที่เพิ่มขึ้น ซึ่งขึ้นอยู่กับการจัดการทางสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและเหมาะสม และอยู่ภายใต้ขีดจำกัดทางนิเวศ

2) มิติของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า การพิจารณาความยั่งยืนควรจะพิจารณาในมิติต่างๆ นั้น สามารถจำแนกความยั่งยืนออกเป็นหลายมิติด้วยกัน ได้แก่

(1) มิติทางสังคมวัฒนธรรม

"สังคมที่ยั่งยืน" (Social Sustainability) หมายถึงความสามารถของสังคมที่จะคงอยู่ต่อไป ในแง่หนึ่งคือการสร้างความมั่งคั่งเพื่อที่จะผลิตซ้ำตัวของมันเอง และในอีกแง่หนึ่งคือ ความรู้สึก ร่วมที่สังคมจะมีเป้าหมายเพื่อรักษาไว้ซึ่งการบูรณาการและความเป็นปึกแผ่นของสังคม (Ekins, 2000: 73) เป็นสังคมที่สนองความต้องการของตนได้ โดยไม่ทำให้สัตว์จำพวกอื่นและประชาชนรุ่นต่อๆ ไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความต้องการของตนเอง และยังได้แก่สังคมที่ กิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ เกิดขึ้นและดำเนินสืบทอดต่อไปได้ภายในขีดจำกัดที่สภาพแวดล้อม กำหนดให้ ความยั่งยืนเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการสนองความต้องการพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง และในขณะเดียวกันก็หมายถึง การสนองความต้องการระดับสูงด้วย เป้าหมายสำคัญที่สุดของแนวคิดนี้คือการรักษาคุณภาพชีวิตให้มีระดับสูงอย่างยาวนาน (ปรีชา, 2540 : 93)

การพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ยั่งยืน (Social and Cultural Sustainability) คือ การพัฒนาระบบสังคมที่ทำให้กิจกรรมทุกอย่างของคนในสังคมนั้นดำเนินสืบต่อไปได้ภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม (Cultural Diversity) และภายใต้ขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อทำให้เกิดความสมดุลและความเสมอภาคทางสังคม

ชุมชนที่อยู่ในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน จะสร้างเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีที่ภาคภูมิใจให้เกิดขึ้นในกลุ่มชุมชนของตน เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนอื่น ในด้านคุณค่าวัฒนธรรม ชุมชนมีความเป็นตัวของตัวเอง มีประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาที่น่าภาคภูมิใจของตนเอง มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนพิธีกรรมและคุณค่าดั้งเดิมที่เป็นพลังแห่งความสามัคคีและเป็นภูมิปัญญาแห่งการแก้ปัญหาและความขัดแย้ง และทางออกจากวิกฤตซึ่งชุมชนจะต้องเผชิญหน้าเป็นระยะๆ ซึ่งสามารถสร้างเป็นมรดกทางคุณค่าส่งต่อไปให้รุ่นลูกหลานให้เป็นกลไกของการสร้างความแข็งแกร่งของชุมชนได้ (สิทธิณัฐ, 2543, มนัส, 2544 : 26)

(2) มิติทางเศรษฐกิจ

ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจมักจะถูกตีความว่าเป็นสภาวะของความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่จะไม่ลดลง ซึ่งถูกวางแผนไว้สำหรับอนาคต Paul Ekins (2000) ได้อ้างถึง Turner R. Kerry (1993) ซึ่งจัดแบ่งความยั่งยืนออกเป็นระดับอ่อนและระดับเข้ม โดยความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมในระดับอ่อน (Weak Environmental Sustainability) นั้น เป็นผลมาจากความเข้าใจที่ว่าความมั่นคงไม่ได้ขึ้นอยู่กับรูปแบบเฉพาะของทุน แต่สามารถคงอยู่ได้โดยใช้ทุนทางธรรมชาติ ส่วนความยั่งยืนในระดับเข้ม (Strong Sustainability) นั้นเป็นผลมาจากความเข้าใจที่ว่าความสามารถในการใช้ทุนทางธรรมชาตินั้นมีขีดจำกัด เนื่องจากสิ่งแวดล้อมไม่สามารถกลับคืนสู่สภาพเดิมได้

ความแตกต่างระหว่างสองแนวทางดังกล่าวจึงมีแง่มุมสำคัญที่จะนำไปสู่ข้อถกเถียงเกี่ยวกับความสอดคล้องต้องกันของความยั่งยืนและการเติบโตของรายได้ประชาชาติ โดยทั่วไปแล้วมูลค่าที่เพิ่มขึ้นนั้นเกิดจากการเปลี่ยนรูปของพลังงานและวัตถุดิบจากธรรมชาติไปสู่ทุนที่มนุษย์เป็นผู้กระทำ ภายใต้แนวทางความยั่งยืนระดับเข้ม มากกว่าระดับอ่อน ทว่าหลักการในระดับเข้มอาจจะก่อให้เกิดรายได้ได้ยากขึ้น (Ekins, 2000 : 78) นอกจากนี้ นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่จะเน้นแต่เรื่องการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งขยายตัวอย่างยาวนานในอัตราที่สูง (Sustainable Growth) แต่ นักเศรษฐศาสตร์สีเขียว (Green Economy) มองว่าเศรษฐกิจที่ยั่งยืน คือ เศรษฐกิจที่คำนึงถึงระบบนิเวศและโลกธรรมชาติ คุณค่าทางชีวิตจิตใจสำคัญกว่าความเจริญทางเศรษฐกิจ (ปรีชา, 2540 : 93)

Michael Redclift (อ้างใน SSD (166)701 : 32) อ้างถึงมุมมองของ John Stuart Mill (1873) จากงานเขียนที่ชื่อ Principles of Political Economy ว่า Mill ได้เน้นให้ปกป้องรักษาธรรมชาติจากการเจริญเติบโตที่ปราศจากการควบคุม และได้เน้นเกี่ยวกับขีดจำกัดของความสามารถในการรองรับของสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกัน ในทุกวันนี้เราจึงเริ่มที่จะตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายอันเป็นผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรม และระบบการผลิตที่ไม่ยั่งยืน

(3) มิติทางสิ่งแวดล้อม

ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) ของวิถีชีวิตมนุษย์ หมายถึงความสามารถของสิ่งแวดล้อมที่จะคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตเหล่านั้น ความยั่งยืนของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หมายถึงความสามารถที่สิ่งแวดล้อมจะให้ปัจจัยนำเข้าที่จะมีอยู่อย่างต่อเนื่องยาวนานให้แก่เศรษฐกิจ เพื่อคงไว้ซึ่งความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความสามารถของทั้งสองด้านนั้นขึ้นอยู่กับการดำรงอยู่ของหน้าที่ทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสำคัญกับวิถีชีวิตและเศรษฐกิจเหล่านั้น และในระดับที่สิ่งต่างๆ จะยั่งยืนนั้นจะผันแปรไปตามสังคมและวัฒนธรรม ฉะนั้น ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมในความเข้าใจของ Ekins (2000) ก็คือ "การคงไว้ซึ่งหน้าที่ทางสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ"

ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมได้รับความชอบธรรมในฐานะที่เป็นวัตถุประสงค์เบื้องต้นของนโยบายสาธารณะ Faber และคณะ (1995) เชื่อว่าทุกกลไกรวมถึงมนุษย์นั้นถูกขับเคลื่อนโดยเป้าหมาย 3 อย่างด้วยกัน ได้แก่ การดำรงอยู่และการเติมเต็มในระดับปัจเจก การผลิตซ้ำและการคงไว้ซึ่งเผ่าพันธุ์ และความสัมพันธ์ที่สมดุลกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เพื่อความยั่งยืนของระบบนิเวศทั้งหมด โดยที่การพัฒนาปัจจุบันได้มุ่งไปที่จุดแรกมากเกินไป ทำให้เกิดวิธีการผลิตและการบริโภคที่เป็นอันตรายต่อธรรมชาติ ในขณะที่จุดที่สองทำให้เกิดอัตราการเพิ่มของประชากรสูงเกินไปหนทางที่เหมาะสมจึงน่าจะเป็นหนทางที่สาม ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างผู้คนในปัจจุบันกับผู้คนและธรรมชาติในยุคสมัยต่อไป ฉะนั้นการปรับสมดุลระหว่างเป้าหมายทั้งสามที่กล่าวมาโดยการมุ่งเน้นไปยังเป้าหมายสุดท้ายมากกว่าสองเป้าหมายแรกจึงเป็น หนทางเดียวที่จะทำให้อิทธิพลของมนุษย์และระบบนิเวศได้ฟื้นตัวและเกิดความสมดุลได้ดีที่สุด (Ekins, 2000 : 79-81)

นอกจากนี้ความยั่งยืนในแนวนิเวศ ยังมีจุดหนักอยู่ที่กระบวนการทางชีววิทยาของธรรมชาติ โดยเน้นเรื่องความยั่งยืนของการทำงานและประสิทธิภาพของระบบนิเวศจึงจำเป็นต้องมีการคุ้มครองทรัพยากรทางพันธุกรรมและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางธรรมชาติ (Bio-diversity) ซึ่งถือว่าการจัดการและการรักษาระบบนิเวศรวมทั้งการสนับสนุนให้ชีวิตทั้งหลายอยู่รอดคือเป้าหมายสำคัญที่สุด (ปรีชา, 2540 : 93, ลีทวิชญ์, 2543 : 31)

(4) มิติทางการเมือง

ความยั่งยืนทางการเมือง (Political Sustainability) คือ การพัฒนาระบบการตัดสินใจในเรื่องการใช้ทรัพยากรให้ได้ประโยชน์สูงสุดกับประชาชน โดยไม่ให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม เน้นการให้สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวางและเข้มข้น ควบคู่กับการพัฒนาทางกลไกและสถาบันการเมืองระดับโครงสร้าง (ลีทวิชญ์, 2543 : 16)

ขณะเดียวกันในการตัดสินใจร่วมหรือการจัดระเบียบชุมชน ก็มีความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนและของชุมชนโดยรวม สมาชิกชุมชนทุกคนหรือส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการ นอกจากนี้ ชุมชนยังมีความเป็นเอกภาพที่จะร่วมกันคิดร่วมกันทำเพื่อประโยชน์ของสังคมชุมชนอย่างเป็นด้านหลัก (Collective Dimension) อันเป็นมิติของความเป็นประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งจะมีภารกิจที่จะถ่ายทอดคุณค่านี้ ไปสู่สังคมส่วนกว้างต่อไปจนกลายเป็นเครือข่ายประชาสังคม ในระดับประเทศในที่สุด (มนัส, 2544 : 26)

3) ตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาแบบยั่งยืนจะครอบคลุมหลักการสำคัญที่สุด 3 หลักการ คือ

(1) การประเมินค่าสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะให้ความสำคัญก่อนข้างสูงมากแก่การประเมินค่าของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเนื่องมาจากเหตุผลว่าระบบนิเวศ คือ ระบบที่หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ การรักษาระบบนิเวศก็คือการรักษาคุณภาพชีวิตของมนุษย์

(2) การขยายมิติของเวลา การพัฒนาแบบยั่งยืนเกี่ยวข้องกับเรื่องพัฒนาการเศรษฐกิจ สังคมในช่วงระยะสั้นที่ฝ่ายการเมืองสามารถวางนโยบายเพื่อปฏิบัติได้ ในขณะที่เดียวกันเราต้องมองไปให้ไกลถึงอนาคตของชนรุ่นหลังเรา หรือไปไกลกว่านั้น

(3) ความเสมอภาคและความยุติธรรม การพัฒนาแบบยั่งยืนเน้นการสนองความต้องการของกลุ่มชนผู้ยากไร้ที่สุดในสังคม และการปฏิบัติอย่างยุติธรรมต่อชนรุ่นอนาคต คือไม่ทอดทิ้งพวกเขาให้ตกอยู่ในความทุกข์ยากมากขึ้น ถ้าเป็นไปได้ก็ให้พวกเขามีระดับความเป็นอยู่พอกๆ กับพวกเราในยุคปัจจุบัน (ปรีชา, 2540 : 71)

Paul Ekins (2000) ได้สร้างกรอบคิดสำหรับเป็นตัวชี้วัดความยั่งยืนโดยมองจากมิติต่างๆ ได้แก่ มิติทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และจริยธรรม โดยการตั้งคำถามถึงมิติต่างๆ ดังนี้

- ในแง่สิ่งแวดล้อม ความยั่งยืนนั้นจะช่วยแก้ความอยู่ดีกินดีของมนุษย์และเศรษฐกิจของมนุษย์ให้ยั่งยืนหรือไม่ สิ่งแวดล้อมจะเกิดความยั่งยืนได้ต้องมีมาตรฐานของความยั่งยืนในเรื่องที่เกี่ยวกับระบบนิเวศธรรมชาติและระบบนิเวศมนุษย์

- ในแง่เศรษฐกิจ ระดับของการสร้างความมั่งคั่งในปัจจุบันจะยั่งยืนหรือไม่ ขึ้นอยู่กับ "ทุน" 4 รูปแบบ ได้แก่ ทุนทางนิเวศ ทุนของมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนด้านการประดิษฐ์

- ในแง่สังคม การเกาะเกี่ยวรวมกลุ่มกันในสังคม รวมถึงสถาบันต่างๆ ในสังคมในปัจจุบันนี้จะมีความยั่งยืนได้หรือไม่ ทั้งนี้ ต้องคาบเกี่ยวกับความยั่งยืนทางเศรษฐกิจด้วย

- ในแง่จริยธรรม โดยมิติทั้งสามที่ได้กล่าวมานั้น จะทำให้ผู้คนที่มิชีวิตอยู่ในปัจจุบันให้คุณค่าแก่ผู้คนด้วยกัน รวมถึงสิ่งมีชีวิตต่างๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้มากมายเพียงพอหรือไม่ มุมมองนี้เน้นที่การให้ความสนใจและให้คุณค่าแก่ทุกส่วนที่มีชีวิต และให้ความสนใจกับ "อนาคต" ด้วย (Ekins, 2000 : 104-107)

4) ข้อวิพากษ์เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

นักเศรษฐศาสตร์การเมืองวิจารณ์ว่า ในการอภิปรายเรื่องการพัฒนาแบบยั่งยืนของนักเศรษฐศาสตร์ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ใต้อิทธิพลของความคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลักนั้น ถึงแม้ว่าจะมีการให้ความสำคัญมากขึ้นแก่เรื่องสิ่งแวดล้อม แต่ขอบเขตการมองปัญหาที่ค่อนข้างจะคับแคบ คือเน้นแต่เรื่องปัจจัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเพียงมิติหนึ่งของความยั่งยืนเท่านั้น นอกจากนั้นนัก

เศรษฐศาสตร์ยังมีแนวโน้มที่จะยอมรับระบบที่ดำรงอยู่ รวมทั้งยังนิยมชมชอบยุทธศาสตร์ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต่อไปโดยไม่ได้มีการให้ความสำคัญแก่มิติทางการเมือง เช่น โครงสร้างอำนาจ ปัญหา ชนชั้น และการกดขี่ขูดรีดครอบงำในรูปแบบต่างๆ ปัญหาเหล่านี้ล้วนแต่มีส่วนกำหนดความยั่งยืน หรือความไม่ยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนที่เราพบเห็นอยู่ในขณะนี้ เป็นผลผลิตของความคิดแบบตะวันตกและนำมาขัดเยียดให้แก่โลกที่กำลังพัฒนา (ปรีชา, 2540, Redclift, 1999 ใน SSD Vol. 2) นับว่าเป็นการครอบงำทางความคิดชนิดหนึ่ง เราอาจเรียกได้ว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของ "จักรวรรดินิยมทางนิเวศ" สมัยใหม่ (Eco – imperialism) โดยมีเป้าหมายเพื่อดำรงไว้ซึ่งระบบทุนนิยม เป็นความพยายามที่จะตัดแปลงให้ระบบนี้กลายเป็น "Green Capitalism" (ปรีชา, 2540 : 104) จากมุมมองดังกล่าว เราสามารถจำแนกข้อวิพากษ์เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนได้เป็น 3 มิติด้วยกัน ได้แก่

(1) มิติทางเศรษฐศาสตร์ การคิดแบบเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่ยั่งยืนได้ และการยึดมั่นในระบบที่ดำรงอยู่ก็ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายของความยั่งยืน ฉะนั้น จึงควรแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ต่างออกไปจากเดิม ดังเช่นที่ John Stuart Mill กล่าวไว้ในงานเขียนชื่อ "Principle of Political Economy" (1873) ว่าเราจำเป็นต้องคุ้มครองธรรมชาติให้รอดพ้นจากการขยายตัวของเศรษฐกิจที่ไร้ขอบเขต ซึ่งปรีชาเปี่ยมพงศ์สานต์ (2540) กล่าวว่าแนวคิดเช่นนี้ตรงกันข้ามกับอุดมการณ์ของระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ซึ่งเน้นความเจริญเติบโตทางวัตถุอย่างไม่หยุดยั้ง

(2) มิติทางการเมือง มิติทางการเมืองของแนวคิดเรื่องความยั่งยืนยังมีส่วนประกอบที่สัมพันธ์กันสองส่วนคือ หนึ่ง จุดที่เชื่อมโยงกับการกระทำของมนุษย์และโครงสร้างของสังคม ในการพิจารณาถึงกระบวนการทางการเมืองซึ่งสิ่งแวดล้อมนั้นถูกจัดการ สอง ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และอำนาจในการต่อต้านมุมมองของโลกที่ครอบงำในเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแง่ของ ตัวมนุษย์ผู้กระทำ (Human Agency) Anthony Giddens (1984) กล่าวว่ามนุษย์ผู้กระทำนั้นจะหันเหไปสู่ทิศทางที่ตนกระทำ และมีความสามารถที่จะเข้าใจสิ่งที่ตนกระทำ ในขณะที่กระทำสิ่งนั้น นั่นก็คือ "ความสามารถในการสร้างความรู้" (Knowledgeability) ในฐานะผู้กระทำ แม้ว่า Giddens จะไม่ได้ยกเอาแนวความคิดของตนเองมาอธิบายโดยเฉพาะถึงสิ่งแวดล้อม ทว่าถือว่าเป็นประโยชน์สำหรับการพิจารณาถึงมิติทางการเมืองและสังคมของความยั่งยืนได้

ในแง่ดังกล่าว ทำให้สามารถแบ่งแยกระหว่างวิถีทางที่มนุษย์จะเข้าครอบครองธรรมชาติ และการถูกรอบงำของผู้คนบางกลุ่มโดยผู้คนอีกกลุ่มหนึ่ง การจัดการสิ่งแวดล้อมและความขัดแย้งในเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดจากทั้งสองกระบวนการ กล่าวคือ วิถีทางที่คนกลุ่มหนึ่งครอบงำคนอีกกลุ่มหนึ่งก็เป็นหนทางที่คนกลุ่มนั้นแสวงหาวิธีที่จะครอบครองธรรมชาติด้วย (Redclift,

1999 ใน SSD Vol.2) การพัฒนาหรือความต่อเนื่องของกลยุทธ์ที่จะทำให้วิถีชีวิตยั่งยืนนั้นมีนัยยะถึงหนทางที่อำนาจถูกทำความเข้าใจโดยบุคคลบางกลุ่ม เช่นเดียวกับการทำความเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อมเองด้วย

ฉะนั้น เราจึงพบว่า ทุกหนทุกแห่งย่อมมีการเคลื่อนไหวทางสังคมของประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนหรือแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อประชาชนมีความรู้มากขึ้น ความตื่นตัวก็จะเกิดขึ้นตามมา และกลายเป็นพลังอำนาจก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวต่อต้านสิ่งที่ดำรงอยู่ในที่สุด ซึ่งหากจะมองในแง่ที่ชัดแล้ว การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นมาได้ก็ต้องมีการต่อต้านปรากฏขึ้นเสียก่อน (ปรีชา, 2540 : 105) ในส่วนของการเคลื่อนไหวทางสังคมนี้ Escobar (อ้างในปรีชา, 2540) มองในแง่ที่การพัฒนาเป็นวาทกรรมที่เกิดขึ้นโดยประเทศที่พัฒนาแล้ว ได้ "สร้างภาพ" (Construct) คำว่า "ด้อยพัฒนา" ให้แก่ประเทศ "โลกที่สาม" การเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้ประเทศเหล่านี้ได้ "Construct" ตัวเอง และหลุดพ้นจากการครอบงำทางความรู้และการจัดระเบียบโดยประเทศที่มีอิทธิพลอื่นๆ

(3) มิติทางภูมิปัญญา เป็นเรื่องที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักไม่ได้กล่าวถึง แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนมีลักษณะเดียวกันกับแนวคิดการพัฒนาแบบเดิม คือเป็นผลผลิตของระบบความรู้และความคิดของโลกที่หนึ่ง โดยปราศจากการคำนึงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ฉะนั้น หากจะให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริงแล้ว เราควรให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นผลิตผลทางประวัติศาสตร์ของประเพณีและวัฒนธรรมมากกว่า "ความรู้ทางวิชาการ" ที่ถูกยึดเหนี่ยวมาจากภายนอก

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ก็ได้อ้างถึงการให้ความหมายของการพัฒนา โดยองค์การโลก ซึ่งชูประเด็นด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน และตั้งข้อสังเกตว่า มุมมองขององค์การโลกที่มองว่าการพัฒนาที่ผ่านมาเน้นผิดพลาดและก่อให้เกิดปัญหา ทำให้แนวทางการพัฒนาอื่นๆ ที่ต่างไปจากการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นเป็น "การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน" ทั้งหมด ฉะนั้น สังคมใดที่พัฒนาไปเป็นประเทศอุตสาหกรรมแบบเดิม ก็ถือว่าเป็นความผิดพลาด ความคิดเช่นนี้พระธรรมปิฎกถือว่าเป็นการให้นิยามโดยองค์การโลก ซึ่งเป็นเพียงข้อคิดตามตรรกวิทยาเท่านั้น (พระธรรมปิฎก, 2539 : 70-71) แนวคิดเช่นนี้สอดคล้องกับที่สิทธิรัฐ ประพุทธนิตินิตสาร (2543) กล่าวถึงแนวคิดวาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืน (Discourse of Sustainable Development) ซึ่งได้ตั้งคำถามสำคัญกับความหมายของ "การพัฒนา" ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันอย่างถึงรากถึงโคนว่า การพัฒนาเป็นความหมายเชิงครอบงำที่ทำให้ประเทศ สังคม กลุ่มคน ที่ได้เปรียบจากการพัฒนาเศรษฐกิจและความทันสมัย ดำรงความได้เปรียบบนความเสียเปรียบของผู้ที่ด้อยกว่า เป็นการสร้างความชอบธรรม การพัฒนาที่ยั่งยืนที่เป็นแนวคิดกระแสหลัก ไม่ได้มีสิ่งใดใหม่ เพียงแต่เติมมิติของสิ่งแวดล้อมลงไป เป็นการเพิ่มความชอบ

กรรมให้กับมนุษย์ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในแง่ของทุนชนิดใหม่ เป็นการเบี่ยงประเด็นให้มองธรรมชาติเป็นเพียงแค่สิ่งแวดล้อม ที่อยู่ในวิสัยทัศน์ที่มนุษย์สามารถจัดการได้เท่านั้นเอง (สิทธิ ญัฐ, 2543 : 32)

อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของ Christopher S. Sneddon จากงานเขียน 'Sustainability' in Ecological Economics, Ecology and Livelihoods: a Review (2000) เห็นว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) นั้นมาถึงจุดติดตันทั้งในทางมโนทัศน์ (Concept) และทางการเมืองแล้ว เนื่องจากทุกวันนี้ในสังคมและสถาบันต่างๆ ได้วิเคราะห์การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็น "วาทกรรม" และ "Practice" อย่างหนึ่งโดยปราศจากซึ่งความเข้าใจอย่างแท้จริงในเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าจะทำให้เกิดขึ้นได้อย่างไร แม้ว่านักภูมิศาสตร์ได้เสนอแนะแนวทางของนโยบายและการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อปฏิบัติให้เกิดความยั่งยืน ทว่าความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในฐานะที่เป็นวาทกรรมและอำนาจครอบงำนั้น ก็ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญในการวิเคราะห์วิจารณ์เรื่องนี้

5) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การศึกษาครั้งนี้ ต้องการศึกษาร่องเที่ยวเชิงนิเวศในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน แนวคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้จากการทบทวนงานศึกษาดังต่อไปนี้

ในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบทางเลือก การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนถือเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งสำหรับการท่องเที่ยวและความยั่งยืนซึ่งแรกเริ่มมาจากการประชุม "The Globe '90" ที่บริติช โคลัมเบีย ประเทศแคนาดา โดยตัวแทนจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รัฐบาลองค์กรรัฐและเอกชน รวมถึงสถาบันการศึกษาได้ร่วมกันพิจารณาถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในการทำให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยเสนอเป้าหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ 5 ประการได้แก่ (1) เพื่อเพิ่มความตระหนักและความเข้าใจถึงบทบาทของการท่องเที่ยวที่จะช่วยส่งเสริมสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ (2) เพื่อส่งเสริมความเป็นธรรมและการพัฒนา (3) เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเจ้าของพื้นที่ (4) เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ในการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยวและ (5) เพื่อคงไว้ซึ่งคุณภาพของสิ่งแวดล้อม (Fennell, 1999 : 14)

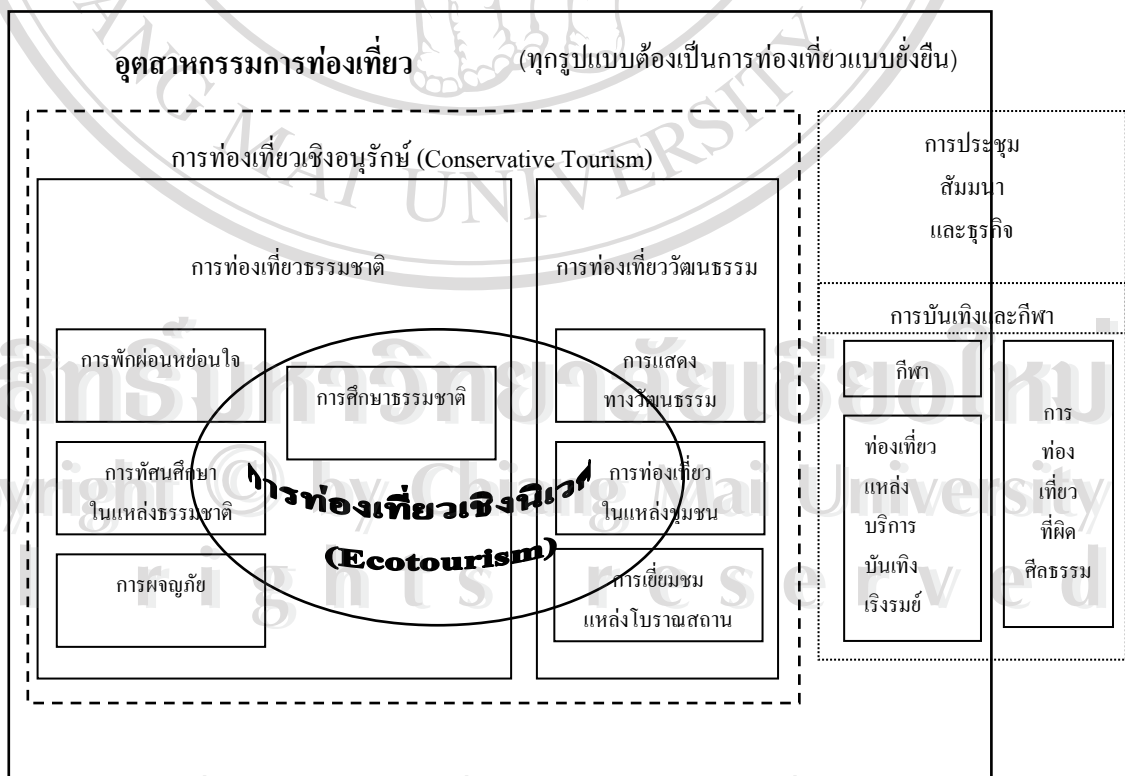
สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) กล่าวถึง "การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน" ว่าหมายถึง "การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลัง การท่องเที่ยวนี้มีความหมายถึง การจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย" (วท., 2542 : 2-10 – 2-11 อ้างใน สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย 2538) โดยหลักการ

พื้นฐานของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จะต้องได้รับการปฏิบัติโดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งหมด ทั้งนี้ การท่องเที่ยวแบบ Ecotourism เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (วท., 2542 : 2-16)

2.1.3 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

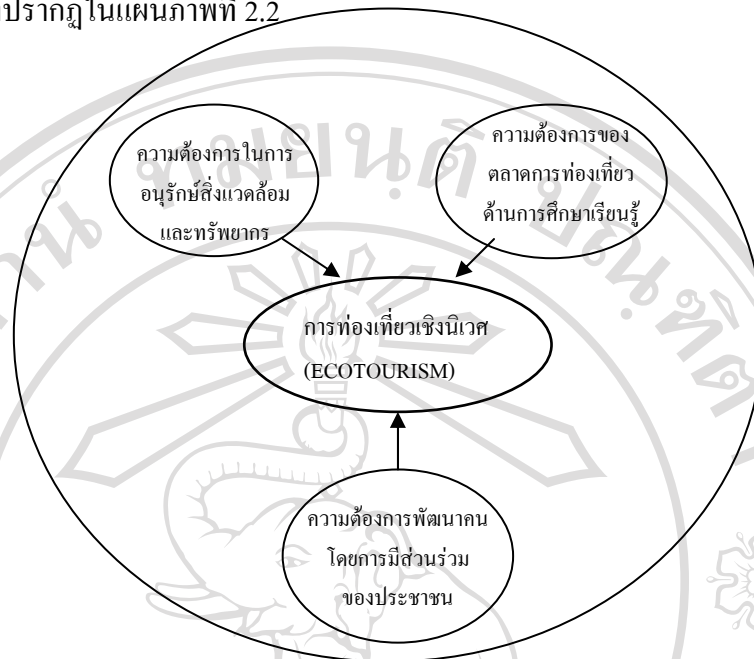
1) ที่มาและนิยามความหมาย

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ได้ให้นิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว ที่มุ่งให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบนิเวศของแหล่ง จึงเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งนำไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยเสนอกรอบในการอธิบายถึงระบบการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน ได้แก่ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource) บริการการท่องเที่ยว (Tourism Service) และตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market or Tourist) ซึ่งทั้ง 3 ส่วนมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน โดยมีสิ่งแวดล้อมของระบบอื่นได้แก่ ลักษณะทางกายภาพของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม โครงสร้างพื้นฐานกายภาพ สภาพเศรษฐกิจและการลงทุน องค์กรและความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชน สภาพสังคมและวัฒนธรรม และกฎหมาย (วท., 2542 : 2-7 – 2-10) ดังปรากฏในแผนภาพที่ 2.1

แผนภาพที่ 2.1 รูปแบบการท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เกิดจาก 3 กระแสที่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยว ดังปรากฏในแผนภาพที่ 2.2

แผนภาพที่ 2.2 กระแสความต้องการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

สมาคมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ของการเดินทางเข้าไปในพื้นที่ธรรมชาติเพื่อทำความเข้าใจกับธรรมชาติ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของสิ่งแวดล้อมในพื้นที่แห่งนั้น การเข้าไปในพื้นที่ต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ โอกาสทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นต้องสอดคล้องต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และผลประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น" (Borneneier, Victor and Drust. ed., 1997 อ้างในชูลิทธิ, 2544 : 31)

World Wildlife Fund (WWF) ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ปกป้องพื้นที่ต่างๆ ทางธรรมชาติ และเป็นวิถีทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านี้ (Ruschman, 1992 อ้างในวรรณพร, 2540 : 13) ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งการศึกษาเป็นหลัก เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเข้าใจในการทำงานของสภาพแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร ซึ่งเป็นฐานของวิถีชีวิตของมนุษย์ในแต่ละพื้นที่ และเมื่อมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมนั้นๆ สภาพแวดล้อมจึงมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนการเมืองในท้องถิ่นนั้นๆ เช่นกัน แนวความคิดในการพัฒนาท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จึงเป็นการพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม (วรรณพร, 2540: 12 – 13)

ยศ สันตสมบัติ และคณะ (2544 : 10) ให้นิยามความหมายของ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ว่าเป็นการรวมตัวกันขององค์กรประชาชนในระดับชุมชน และ/หรือในระดับเครือข่ายภายในระบบนิเวศชุดหนึ่ง เพื่อแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาตนเอง รวมทั้งการจัดการและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติแวดล้อมสำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมบนฐานของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเน้นหลักการทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชน และความสมดุลของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นสำคัญ

2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน (Sustainable Ecotourism)

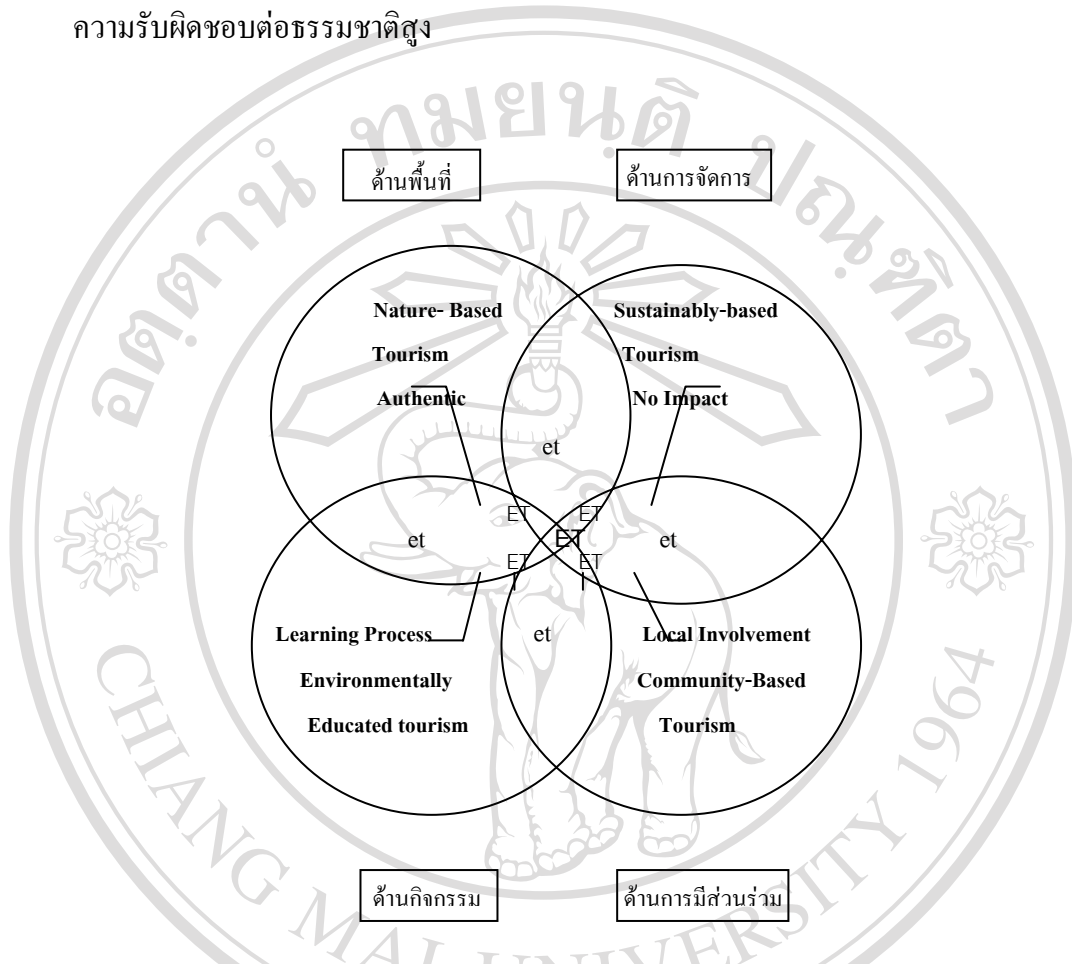
การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีส่วนที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะครอบคลุมการท่องเที่ยวที่กว้างกว่า และไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญในการที่จะมีการให้การศึกษาหรือเรียนรู้ หรือการมุ่งเน้นให้เกิดการอนุรักษ์ (Ralf Buckley, 1995 อ้างใน วท., 2542 : 2-44) “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน” (Sustainable Ecotourism) จึงเป็นการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ให้ทั้งรายได้ทางการเงินและการจ้างงานสูงสุดไว้ รวมทั้งมีการผดุงไว้ซึ่งองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมของประชากรที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงหรือโดยอ้อมกับธุรกิจท่องเที่ยว (Glen Hvennegaard, 1991 อ้างใน วท., 2542 : 2 - 44) ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงครอบคลุมลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ที่ประกอบด้วยพื้นที่ท่องเที่ยว การจัดการกิจกรรมและกระบวนการ ตลอดจนการมีส่วนร่วม ซึ่งทั้ง 4 ด้านจะต้องมีความสมบูรณ์และสอดคล้องประสานกลมกลืนกันจึงจะก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เฟิง อ้าง : 2-44 – 2-47)

วรรณพร วณิชชานุกร (2540) กล่าวถึงหลักการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยสรุปว่าเป็น "การท่องเที่ยวแนวใหม่" ที่คำนึงถึงผลประโยชน์ของธุรกิจท่องเที่ยวในระยะยาว จึงจำเป็นต้องมีการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้มีผลกระทบในทางลบน้อยที่สุด และท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม (วรรณพร, 2540 : 13)

3) มุมมองของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเชิงอนุรักษ์และเชิงธุรกิจ

นอกเหนือจากการให้นิยามความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยทั่วไปแล้ว ในแง่ทฤษฎีของการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Miller and Kaae ,1993 อ้างใน Weaver, 1998: 16) ได้แบ่งแยกแนวคิดออกเป็นสองข้อได้แก่ (1) การท่องเที่ยวทุกประเภทถือว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เนื่องจากมนุษย์ย่อมมีสิทธิที่จะประพฤติปฏิบัติสิ่งใดๆ ไม่ต่างไปจากสิ่งมีชีวิตประเภทอื่นไม่ว่าพฤติกรรมนั้นๆ จะเป็นพฤติกรรมที่ทำลายสภาพแวดล้อมหรือไม่ และ (2) ไม่มีกิจกรรมมนุษย์กิจกรรมใดแม้แต่การ ท่องเที่ยวจะถูกถือว่าเป็นธรรมชาติ ฉะนั้นจึงไม่มีการท่องเที่ยวเพื่อระบบ

นิเวศอยู่เช่นกัน จากความคิดนี้ (Orams, 1993 อ้างใน Weaver 1998 : 16) เห็นว่าชั่วแรกเป็นมุมมองในลักษณะที่มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติต่ำ ในขณะที่ชั่วที่สองอยู่ในฐานะของมนุษย์ที่มีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติสูง

หมายเหตุ : ET, ET, et แสดงความเข้มข้นของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย

แผนภาพที่ 2.3 : หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

คำว่า "การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์" กำลังถูกนำมาใช้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ในทางการตลาดของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เพราะการใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบริษัทนำเที่ยวมิได้มุ่งเน้นในเรื่องของวิชาการแต่มุ่งที่จะดึงดูดความสนใจของลูกค้าด้วยการโฆษณาเชิญชวนให้ลูกค้าเดินทางไปยังที่ที่ไม่มีใครเคยไป ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเจ้าของพื้นที่นั้นมีเหตุมาจากการที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากมาชมมหาศาลนั่นเอง การแก้ปัญหาจึงมุ่งที่จะทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนน้อยที่สุดโดยให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมให้มากที่สุดในการวางแผนและจัดกิจกรรมต่างๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นอกจากนี้ในส่วนของ รัฐบาลของประเทศต่างๆ ก็มักจะมีการใช้คำว่า

"การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์" เพื่อประโยชน์ในทางการตลาด มากกว่าที่จะเป็นประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Wieler, 1992, อ้างใน Weaver, 1998)

นอกจากนี้ข้อวิพากษ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในปัจจุบันส่วนใหญ่มักมุ่งไปที่รูปแบบของการท่องเที่ยวซึ่งชวนให้เข้าใจว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทว่าไม่ได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป ดังเช่นที่ Wight (1993) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลายเป็นกระแสสำหรับการขายผลิตภัณฑ์ต่างๆ โดยผู้ผลิตได้ตีตราสินค้าว่าเป็นสินค้าเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งปัญหาก็คือผู้บริโภคนั้นไม่ทราบว่าตนได้รับสินค้าชนิดใดไปและไม่รู้ถึงผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมหรือแม้แต่ไม่รู้ว่าสินค้าดังกล่าวนี้ต่างไปจากสินค้าอื่นๆ อย่างไร แสดงให้เห็นว่าสินค้าใดที่บ่งชี้ด้วยคำว่า "eco" (มีความหมายถึงการอนุรักษ์ระบบนิเวศ; ผู้แปล) จะเพิ่มความน่าสนใจและสร้างจุดขายให้มากยิ่งขึ้น (Wight 1993, อ้างใน Weaver, 1998: 22)

ในส่วนของ Wheeler B. (1994) มองว่าการท่องเที่ยวทุกประเภทรวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้รวมเอาส่วนประกอบของการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของบริษัทนำเที่ยวต่างๆ ทั้งในการหาผลกำไรระยะสั้น, การเรียกลูกค้า (นักท่องเที่ยว) รวมถึงชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวก็แสวงหาผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการแสดงภาพที่ผิดๆ ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ Wheeler ยังกล่าวอีกว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกำลังถูกทำให้เป็นจุดขายโดยกลุ่มผลประโยชน์ 2 กลุ่มด้วยกัน กลุ่มหนึ่งเรียกว่า "Distressingly Naïve" ซึ่งเห็นแต่ข้อดีของการท่องเที่ยวแนวนี้จนมองข้ามธรรมชาติของการท่องเที่ยวที่มีไว้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ไป ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่า "Disturbingly Devious" ซึ่งมองเห็นเพียงแต่นัยยะทางการค้าและการแสวงหาผลประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเท่านั้น (เพ็ญอ้าง : 22 – 23)

จะเห็นได้ว่าในขณะที่ Wight เชื่อว่าเราสามารถทำให้ผลประโยชน์ของผู้ประกอบการสอดคล้องกันกับการรักษาสภาพแวดล้อมได้โดยการให้ความสำคัญกับการวางแผนและการคัดค้านผู้ประกอบการ Wheeler กลับมองว่าธุรกิจกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบ "บริสุทธิ์" นั้นไปด้วยกันไม่ได้ แนวคิดของสองขั้วนี้ได้ขยายตัวออกไปเกิดเป็นข้อถกเถียงระหว่างสองมุมมอง (เพ็ญอ้าง : 22)

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ต้องการอธิบายถึงมุมมองทางทฤษฎีของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในแง่มุมต่างๆ เปรียบเทียบกับปฏิบัติการของชุมชน โดยมุ่งมองไปถึงการตีความและให้ความหมาย รวมถึงรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่กระทำโดยชุมชนเอง เพื่อที่จะหาจุดร่วมระหว่างแนวคิดทฤษฎีกับสิ่งที่สามารถปฏิบัติได้จริงในพื้นที่ที่ต้องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งจะก่อให้เกิดรูปแบบสำหรับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนำไปสู่ความยั่งยืนของรายได้ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นความเชื่อมโยงระหว่างการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งให้ความสำคัญกับมิติด้านสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกัน จึงต้องทบทวนแนวคิดต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการศึกษ การจัดระเบียบองค์กรและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ภายใต้มุมมองเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2.2.1 แนวคิดนิเวศวิทยา (Ecology)

นิเวศวิทยามีมโนทัศน์ (Concept) หลัก เป็นพื้นฐานที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการเชื่อมโยงสิ่งมีชีวิตเข้าซึ่งกันและกัน และเชื่อมโยงระหว่างสิ่งมีชีวิตเข้ากับถิ่นที่อยู่อาศัยของมัน โดยมีสมมติฐานหลักคือ วิถีชีวิตของอินทรีย์จะสนองตอบต่อสภาพของชีวิตซึ่งอยู่ล้อมรอบตัวมัน โดยมีวิวัฒนาการและการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปของถิ่นที่อยู่ของมัน (มนตรี, 2543 : 12) โดยคำว่า "Ecology" มักจะให้ความหมายในการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ว่าเป็นการศึกษาถึงโครงสร้างและหน้าที่ของธรรมชาติ โดยพิจารณาว่าสิ่งมีชีวิตมีการจัดกลุ่มหรือรวมตัวกันอย่างไร มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกันและระหว่างสิ่งแวดล้อมอย่างไร

ส่วนระบบนิเวศนั้นเป็นแนวคิด ที่นักนิเวศวิทยาใช้ในการมองส่วนย่อยๆ ของโลก โดยมองว่าระบบนิเวศเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตต่างๆ กับบริเวณแวดล้อมที่สิ่งมีชีวิตดำรงชีวิตอยู่

1) แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology)

J. H. Steward (1930) ได้นำแนวคิดนิเวศวิทยามาใช้อธิบายทางมานุษยวิทยาโดยวิเคราะห์ถึงลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและเทคนิคที่จะใช้ เพื่อหาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนพฤติกรรมและเทคนิคที่มนุษย์ใช้หาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม และผลกระทบที่แบบแผนพฤติกรรมหนึ่งส่งไปถึงส่วนอื่นๆ ของวัฒนธรรม (เพ็งอ้าง)

Clifford Geertz (1963) สรุปว่า แนวคิดระบบนิเวศ ให้ความสำคัญกับเครือข่ายที่ซับซ้อนของสิ่งที่ก่อให้เกิดผลต่อกันและกัน เพื่อกำหนดขอบเขตและสภาพแวดล้อมของระบบ และเมื่อจำลองความซับซ้อนของระบบตามแนวทางที่สามารถศึกษาและทำนายพฤติกรรมที่เป็นระบบดังกล่าวได้

วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนป่าเมี่ยงมีลักษณะพิเศษทั้งโดยสภาพแวดล้อมและกระบวนการผลิต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า และความสามารถในการจัดการทรัพยากร ด้วยมุมมองและวิธีการของคนในชุมชนเอง และเมื่อชุมชนประสบกับปัญหาความ

ไม่ยั่งยืนจากการขาดแรงงานสืบทอดการผลิตเมียง จึงต้องศึกษาถึงกระบวนการปรับตัวของชุมชน ภายใต้ลักษณะของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศที่ชุมชนเป็นผู้ดูแลรักษา นั่นเอง

2) แนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึก (Deep Ecology)

นักคิดหลักในกลุ่มนิเวศวิทยาแนวลึก ได้แก่ Arne Naess, Bill Devall และ George Sessions โดยมีหลักการที่สำคัญของแนวคิดนี้คือ ปฏิเสธลักษณะที่มนุษย์อยู่ภายใต้สภาพแวดล้อม แต่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติที่ไม่ใช่มนุษย์ ยึดหลักความเสมอภาคหรือเท่าเทียมกันของสรรพสิ่งในระบบสิ่งแวดล้อม ยึดหลักแห่งความหลากหลายและมีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ต่อต้านระบบชนชั้น ต่อต้านมลพิษและความเสื่อมโทรมของทรัพยากร มีหลายองค์ประกอบ แต่ไม่ยุ่งเหยิงซับซ้อน และใช้อำนาจการปกครองตนเองและการกระจายอำนาจ ซึ่งโดยสรุปแล้วแนวคิดดังกล่าวก็คือ แนวคิดที่มีต่อโลกที่ตรงข้ามกับแนวคิดที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจนั่นเอง

3) แนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง (Political Ecology)

แนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองนั้น บางครั้งเรียกว่า "ขบวนการสิ่งแวดล้อม" (Environmentalism) ซึ่งมีพลวัตคือ ในสมัยก่อนเรียกร้องให้ผู้คนมีจิตสำนึกรักธรรมชาติ ส่วนขบวนการสมัยใหม่ได้ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับความเจริญแบบอุตสาหกรรมนิยม และปฏิเสธตรรกวิทยาของระบบที่ดำรงอยู่อย่างทำลายโดยตรง

Timothy O'Riordan ได้สรุปแนวคิดขบวนการสิ่งแวดล้อมไว้ว่า มีโลกทรรศน์ 2 กลุ่มใหญ่ๆ ซึ่งอยู่ตรงข้ามกัน คือ Technocentrism และ Ecocentrism ซึ่งสามารถแบ่งแต่ละกลุ่มออกเป็น 2 แนวทาง รวมเป็น 4 แนวทาง (มนตรี, 2543 : 24 – 26) ดังนี้

(1) Accommodating Technocentrism หมายถึง โลกทรรศน์ที่มีมิติของการอนุรักษ์ธรรมชาติ มีความเชื่อว่า เราจะต้องใช้แนวทาง "การขยายตัวแบบยั่งยืน" (Sustainable Growth) เพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ

(2) Cornucopian Technocentrism หมายถึง โลกทรรศน์ที่มุ่งเน้นการขุดรีดประโยชน์จาก ธรรมชาติ เพื่อสนับสนุนจริยธรรมเศรษฐกิจที่เน้นความเจริญเติบโตทางรายได้ประชาชาติ โลกทรรศน์นี้มีมิติธรรมว่า กำลังตลาดและนวัตกรรมทางเทคโนโลยีจะช่วยให้มนุษย์เราสามารถหาสิ่งใหม่ๆ มาทดแทนทรัพยากรธรรมชาติที่ขาดแคลนได้โดยไม่มีปัญหา

(3) Deep Ecology Ecocentrism หมายถึง โลกทรรศน์ซึ่งเน้นการปกป้องรักษาธรรมชาติอย่างสุดขีด โดยมีแนวคิดว่าธรรมชาติไม่ได้มีค่าทางธุรกิจ ไม่ได้มีไว้เพื่อให้มนุษย์ใช้ประโยชน์ ธรรมชาติมีค่าในตัวเอง เรารักษาธรรมชาติเพื่อธรรมชาติเอง และเราไม่ทำลายสรรพสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เพราะสิ่งมีชีวิตเหล่านั้นต่างก็มีสิทธิ์ที่จะมีชีวิตอยู่เหมือนกับมนุษย์

(4) Communalist Ecocentrism หมายถึง โลกทัศน์ที่มุ่งรักษาปกป้องธรรมชาติ โดยเน้นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องวางขีดจำกัดทางนิเวศทั้งระบบเพื่อควบคุมการขยายตัวของเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกัน ก็ต้องมีการสร้างระบบเศรษฐกิจสังคมที่มีการกระจายอำนาจด้วย

2.2.2 เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม (Environmental Economics) และแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy)

A.C. PIGOU (The Economics of Welfare, 1932) เห็นว่า มลภาวะและความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นได้เพราะว่าทรัพยากรทางสิ่งแวดล้อมไม่ได้ถูกตีราคา ผู้ผลิต และผู้บริโภคจึงใช้อย่างไม่มีขีดจำกัด ก่อให้เกิดสถานการณ์ที่นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า Negative Externalities ถ้ามีการตีราคาของทรัพยากรธรรมชาติ ผู้ใช้และผู้สร้างมลภาวะจะรู้สึกว่าการใช้สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ "ของฟรี" และจะถูกบีบให้ใช้ทรัพยากรด้วยความระมัดระวัง ความเสื่อมโทรมก็จะเกิดขึ้นไม่มาก ทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการใช้ "เครื่องมือทางเศรษฐกิจ" เพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

แนวคิดนี้บ่งว่า จะต้องมีการส่งสัญญาณในรูปแบบของภาษี ค่าธรรมเนียม ค่าปรับ ค่าบริการ เงินสนับสนุน ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อผลักดันให้ผู้ใช้สิ่งแวดล้อมมีพฤติกรรมไปในแนวทางที่ต้องการ เครื่องมือทางเศรษฐกิจทำหน้าที่เปรียบเสมือนเป็นแรงกระตุ้นทางการเงินให้แก่ผู้สร้างมลภาวะ ซึ่งจะต้องเลือกทางเดินที่เหมาะสมที่สุด คือ จะสร้างมลภาวะและต้องจ่ายอย่างหนัก หรือจะลงทุนเพื่อควบคุมมลภาวะและหลุดพ้นจากการจ่ายเงิน โดยค่าธรรมเนียมเป็นมาตรการที่มีการใช้มากที่สุด ถือได้ว่าเป็น "ราคาของมลภาวะ" โดยกำหนดให้ผู้สร้างมลภาวะจะต้องจ่ายในการใช้ "บริการทางสิ่งแวดล้อม" ค่าธรรมเนียมมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ ด้านหนึ่งทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจที่ส่งเสริมให้ผู้สร้างมลภาวะลดการปล่อยของเสีย อีกด้านหนึ่ง ค่าธรรมเนียมมีผลกระทบทางด้านเงินด้วย รายได้ที่เก็บจากค่าธรรมเนียมจะถูกนำไปให้กองทุนเพื่อใช้จ่ายในการควบคุมมลภาวะต่อไป (เพ็งอ้อ: 31) แนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาอธิบายเรื่องการสร้างรายได้ของชุมชนเมื่อเปิดให้พื้นที่ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของตนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ส่วนแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) เน้นเศรษฐกิจที่ยั่งยืน คือ เศรษฐกิจที่คำนึงถึงระบบนิเวศและโลกธรรมชาติ คุณค่าทางชีวิตจิตใจสำคัญกว่าความเจริญทางเศรษฐกิจ โดยมองว่าการพัฒนามีเป้าหมายสูงสุดในการส่งเสริมให้ "ความสุขสมบูรณ์ของมนุษย์" เพิ่มขึ้นต่อเนื่องในระยะยาว คนรุ่นอนาคตควรจะได้รับารชดเชยสำหรับความเสียหายอันเกิดจากการกระทำของคนรุ่นปัจจุบัน ส่วนคนรุ่นปัจจุบันจะต้องส่งมอบทุนทั้งหมด (Stock of Capital) ให้แก่คนรุ่นอนาคตในปริมาณและคุณภาพที่ไม่น้อยไปกว่าปัจจุบัน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในสภาพวิกฤต ไม่อาจจะทำการแลกเปลี่ยนกับอีกสิ่งหนึ่งได้เลย

การทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จะทำให้การศึกษาครั้งนี้สามารถวิเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนได้ โดยเปรียบเทียบแนวทางการบริหารจัดการกับแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแขนงต่างๆ ว่ามีการเลือกใช้ หรือผสมผสานระหว่างแนวคิดใดบ้าง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดวางรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับชุมชนต่อไป

2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Local Participation)

ในการศึกษาครั้งนี้ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งอาจเป็นหนทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในองค์รวมของระบบความรู้สึกรับเป็นเจ้าของท้องถิ่นของสมาชิกในชุมชน ซึ่งมีจะสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว และสามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่ทรัพยากรท่องเที่ยวได้

2.3.1 แนวทางเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรให้ความสำคัญกับบทบาทของการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะมีแรงผลักดันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากกิจกรรมนั้นๆ อำนาจผลกำไรให้กับประชาชนในท้องถิ่น นอกจากนั้น คณะกรรมการของท้องถิ่นจะเป็นผู้ที่สามารถดำเนินการในการควบคุมการเจริญเติบโตและพัฒนาการของท้องถิ่นตนเอง Ceballos-Lascurain H. (1991) ได้เสนอแนวทางเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่

- 1) เปิดโอกาสในประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาเพื่อสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ในการต่อรอง
- 2) ให้โอกาสประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของโครงการหรือทุกกิจกรรมของโครงการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีการจัดการฝึกอบรมเสริมความรู้ให้กับคนท้องถิ่น
- 3) มีการสร้างส่วนแบ่งให้กับประชาชน เพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของ ในโครงการของประชาชนท้องถิ่น
- 4) เชื่อมโยงผลกำไรไปสู่การอนุรักษ์ โดยพยายามให้กิจการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นมีการจ้างงานในชนบท และมีการกระจายรายได้ให้ทั่วถึง ซึ่งจะมีผลให้ประชาชนท้องถิ่นเหล่านี้ปกป้องรักษาธรรมชาติและวัฒนธรรมของตน ซึ่งทุกคนจะถือว่าเป็นสินค้านำรายได้และผลประโยชน์มาสู่ตน (อ่างโดยมนัส 2544 : 78-79)

5) การกระจายผลกำไร การออกแบบวางแผนและดำเนินการ โครงการการท่องเที่ยว ควร มีการระบุให้ชัดเจนว่า ประชาชนท้องถิ่นจะได้ผลประโยชน์อะไร ผลประโยชน์จะกระจายไปทั่วทุก คนอย่างไร และเป็นระยะเวลานานเท่าใด

6) ระบุผู้นำท้องถิ่น เพื่อให้เป็นผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการทำความเข้าใจกับชุมชน ในเบื้องต้น

7) การนำการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ชุมชน โดยอาศัยผู้นำการเปลี่ยนแปลงองค์กรหรือนักพัฒนา หรือกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและเทคโนโลยีเข้าสู่ชุมชน

8) การดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมใดๆ ต้องทำความเข้าใจพื้นที่นั้นๆ เป็นอย่างดี ดังนั้น ก่อนมีการออกแบบวางแผนดำเนินกิจกรรมใด ควรมีการศึกษาสภาพการณ์ของพื้นที่ ศักยภาพของพื้นที่ ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากร เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจในการออกแบบวางแผนพัฒนาโครงการได้อย่างเหมาะสม และสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

9) การติดตามและประเมินผลความก้าวหน้า เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการตัดสินใจ ปรับเปลี่ยนยุทธวิธี หรือวิธีการดำเนินงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ที่อาจเปลี่ยนไป นอกจากนั้น หากกิจกรรมที่ดำเนินการแล้วเสร็จเกิดผลกระทบต่อส่วนต่างๆ ของชุมชน ก็จะสามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการวางแผนปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนโครงการต่อไป (เพ็ญอ้าง: 80)

2.3.2 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบใหญ่ๆ ด้วยกัน ได้แก่ การมีส่วนร่วมแบบจอมปลอม (Pseudo-Participation) ซึ่งมี 2 ระดับ ได้แก่ การมีส่วนร่วมแบบได้รับการเลี้ยงดู (Domestication) เป็นการใช้อำนาจและการควบคุม ซึ่งผู้วางแผน ผู้บริหาร อกสิทธิ์ชนท้องถิ่น นักวิชาการ หรือพวกมืออาชีพทั้งหลายมีอยู่ในมือ เป็นการทำให้เกิดการยอมรับโดยเทคนิคการมีส่วนร่วมแบบจอมปลอม ในการดึงดูดให้ประชาชนยอมตาม ในสิ่งซึ่งบุคคลภายนอกเหล่านี้เห็นดีเห็นควร เพื่อประโยชน์ของพวกเขา มากกว่าที่จะให้สิทธิและอำนาจแก่ประชาชนผู้เข้าร่วม อีกระดับหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมแบบให้ได้รับความช่วยเหลือ (Assistencialism หรือ Paternalism) ซึ่งอำนาจและการควบคุมยังอยู่ในมือของบุคคลภายนอก ประชาชนผู้เข้าร่วมได้รับข่าวสารข้อมูล และได้รับการปรึกษาหารือ ได้รับการช่วยเหลือหรือปลอบใจ ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ทำให้ผู้รับเป็นเหมือนวัตถุ ไม่สามารถเข้ามีส่วนร่วมอย่าง แข็งขันใดๆ ในเรื่องผลประโยชน์

อีกรูปแบบหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine Participation) แบ่งได้เป็น 2 ระดับ เช่นกัน ได้แก่ การมีส่วนร่วมแบบความร่วมมือ (Cooperation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ประชาชนร่วมมือกับบุคคลภายนอก ในการทำกิจกรรมใดๆ ที่ผลลัพธ์จะกลายเป็นผลประโยชน์ของพวกเขา

การตัดสินใจเกิดขึ้นโดยการเสวนาระหว่างบุคคลภายในและบุคคลภายนอก อำนาจและการควบคุมของประชาชนได้รับการแบ่งปันตลอดกระบวนการ ระดับที่สอง คือ การมีส่วนร่วมแบบประชาชนมีอำนาจ (Empowerment) ซึ่งเป็นรูปแบบที่สมบูรณ์ที่สุด ซึ่งประชาชนจะมีศักดิ์ศรีและอำนาจในทุกมิติ ทุกขั้นตอน ตลอดกระบวนการขององค์กร และกระบวนการ ซึ่งเพื่อที่จะได้มาซึ่งอำนาจดังกล่าว ประชาชนจะต้องสามารถควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จ ในโครงการหรือสถาบัน รวมทั้งกระบวนการตัดสินใจและการบริหารจัดการ นำไปสู่การสร้างจิตสำนึก ประชาธิปไตย ความสมานฉันท์ และการเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมควรอยู่ในรูปแบบของ "การกำหนดหนทางร่วม" กับบุคคลภายนอก ซึ่งประชาชนผู้เข้าร่วมสร้างความหมายใหม่ให้เกิดขึ้นด้วยข้อต่อรองของพวกเขาเอง โดยการเสวนาร่วม ซึ่งเป็นผลมาจากหลักการพื้นฐาน ของการออกแบบ และวิธีวิจัยในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั่นเอง แสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้เฉพาะในรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่แท้จริงเท่านั้นที่ประชาชนจะต้องมีบทบาทในทุกกระบวนการด้วยตนเอง (Deshler and Sock, 1985 อ้างโดยมนัส, 2544 : 83-85)

จากแนวคิดดังกล่าว ทำให้สามารถศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน ว่าเป็นไปในรูปแบบใด โดยยึดเอาการมีส่วนร่วมที่แท้จริงเป็นที่ตั้ง เพื่อหารูปแบบการมีส่วนร่วมที่ชุมชนเป็นผู้เลือกและปฏิบัติด้วยตนเอง ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถจำแนกผลงานวิจัยได้เป็น 4 ประเด็นดังนี้

2.4.1 ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปแบบต่างๆ

ในรายงานการวิจัยของขวัญสุดา ชันชวิทย์ (2542) เรื่องการศึกษาผลขององค์การจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนท้องถิ่น" ซึ่งศึกษารูปแบบและองค์ประกอบการบริหารจัดการ ระหว่างการจัดการแบบมูลนิธิ กับแบบชุมชนดั้งเดิม และเปรียบเทียบผลของการบริหารจัดการที่มีต่อชุมชน ในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และคุณภาพสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาพบว่าการจัดการแบบมูลินิชนั้นชุมชนไม่มีส่วนในการบริหารจัดการพื้นที่ นโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ถูกกำหนดโดยคณะกรรมการที่มาจากกลุ่มข้าราชการเกษียณอายุ และมีนโยบายที่มุ่งเน้นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และมีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ในขณะที่การจัดการแบบชุมชนดั้งเดิมมีคนในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการ ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ และจัดวางนโยบายที่มุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวของคนในชุมชน และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว

ผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดการนั้น ในด้านเศรษฐกิจ พบว่าการจัดการแบบมูลนิธิสร้างอาชีพ/รายได้ต่อชุมชนมากกว่าการจัดการแบบชุมชนดั้งเดิม ด้านการกระจายรายได้ การจัดการแบบมูลนิธิทำให้ชุมชนมีอาชีพมากกว่าการจัดการแบบชุมชนดั้งเดิม แต่ด้านการเข้าร่วมงานประเพณีวัฒนธรรมนั้น งานของกลุ่มมูลนิธิมีประชาชนเข้าร่วมงานน้อยกว่างานของกลุ่มชุมชนดั้งเดิมซึ่งมีลักษณะที่สืบทอดเอกลักษณ์เดิมรวมถึงมีกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนานและความสัมพันธ์ร่วมกันของชุมชน ส่วนด้านการอนุรักษ์พื้นที่ พบว่ากลุ่มมูลนิธิมีการอนุรักษ์พื้นที่มากกว่า เพราะมีงบประมาณในการจัดการพื้นที่มากกว่า ส่วนกลุ่มชุมชนดั้งเดิมมีงบประมาณในการจัดการพื้นที่จำนวนน้อย และไม่มีอำนาจในการจัดการพื้นที่โบราณสถานเพราะอำนาจการจัดการขึ้นอยู่กับกรมศิลปากร

การจัดการของกลุ่มมูลนิธิให้ผลตอบแทนทางอ้อมต่อชุมชนในพื้นที่น้อยกว่าการจัดการของกลุ่มชุมชนดั้งเดิม เพราะครัวเรือนในพื้นที่ไม่ได้รับการเอาใจใส่ดูแล และไม่มีการสร้างความรู้สึกร่วมกันเคย และไม่มีผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ส่วนกลุ่มชุมชนดั้งเดิมนั้นให้ความรู้สึกร่วมกันว่าครัวเรือนได้รับการเอาใจใส่ดูแล และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน โดยตลอดนอกจากนี้ การจัดการของมูลนิธิสร้างผลกระทบขึ้นในพื้นที่ศึกษามากกว่าแบบชุมชนดั้งเดิม เพราะแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่มาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหามลพิษจากการท่องเที่ยวเพิ่มตามจำนวน แต่กลุ่มชุมชนดั้งเดิมนั้นนักท่องเที่ยวมีจำนวนน้อย การจัดการพื้นที่จึงง่ายต่อการจัดการ ส่วนผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ศึกษาที่กระทบต่อชุมชน โดยรอบพบว่า ชุมชนมีความคิดเห็นว่าการกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของกลุ่มมูลนิธิส่งผลกระทบต่อชุมชนมากกว่ากลุ่มชุมชนดั้งเดิม เพราะเมื่อเกิดปัญหาในพื้นที่ ย่อมจะส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยรอบ ส่วนกลุ่มชุมชนดั้งเดิมนั้น ชุมชนไม่ได้รับปัญหาเพราะในพื้นที่มีการจัดการอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม

ในกรณีศึกษาของต่างประเทศในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ส่วนที่เป็นผลสำเร็จนั้นจะเป็นพื้นที่ที่มีแนวทางในการดำเนินงานที่มุ่งเน้นด้านความยั่งยืน การมีส่วนร่วมของประชาชน การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานระดับชาติและนานาชาติ และการอนุรักษ์เพื่อการพัฒนา ขณะที่พื้นที่ที่ประสบความล้มเหลวนั้นมักจะมีเหตุมาจากการที่ประชาชนไม่มีอำนาจในการจัดการทรัพยากรของตนเองและไม่มียุทธศาสตร์ทั้งจากต่างประเทศและในประเทศเข้าช่วยควบคุมดูแลตลอดจนให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์กันอย่างยุติธรรม แสดงให้เห็นว่าปัจจัยทางการเมืองมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (รายละเอียดเพิ่มเติมในวรรณพร, 2540 : 18 – 35)

ในโครงการ "รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มน้ำแม่วาง" ซึ่งเป็นการวิจัยเพื่อสร้างชุดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มน้ำแม่วางให้เป็นตัวอย่างในการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ได้สรุปผลการวิจัยออกมาโดยย่อคือ ได้ชุดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่มีลักษณะอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า และวัฒนธรรมของกะเหรี่ยง เป็นตัวอย่างเพื่อเผยแพร่แก่หมู่บ้านอื่น นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ เข้าใจวัฒนธรรมกะเหรี่ยงมากยิ่งขึ้น เพราะได้เรียนรู้จากพื้นที่จริงและสื่อมวลชน ชาวบ้านได้เรียนรู้เกี่ยวกับการวิจัยเบื้องต้น วิธีการดังกล่าวแล้ว นำไปสู่การแก้ปัญหาในชุมชนเพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ (สุทธิธิ์ ชูชาติ และคณะ, 2544 : 4) นอกจากนี้ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบนพื้นที่สูงยังมีรูปแบบการจัดการธุรกิจที่มีการกำหนดโครงสร้างหน้าที่และการแบ่งงานกันทำ ซึ่งก่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อองค์กรร่วมกัน ทั้งยังมีระบบการจัดสรรผลประโยชน์ครอบคลุมทั้งระดับครัวเรือน ระดับกลุ่มและระดับชุมชน ชุมชนบนพื้นที่สูงมีศักยภาพทั้งทางธรรมชาติ ทางวัฒนธรรม ตลอดถึงบุคลากรของชุมชนที่สามารถจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เป็นกิจกรรมทางเลือกสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจในลักษณะธุรกิจชุมชนพร้อมๆ กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในสังคมเพื่อการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ (ธวัชชัย, 2542 : ง – จ)

อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการปรับตัวที่สำคัญหลายประการเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน ซึ่งแม้บางชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงการนับถือศาสนาไปแล้ว แต่ระบบคุณค่าของการเคารพต่อธรรมชาติซึ่งมีสิ่งเหนือธรรมชาติควบคุมอยู่นั้น ทำให้ระบบการผลิตของชุมชนยังคงเป็นระบบการผลิตแบบเลี้ยงตนเองที่ไม่กอบโกยและไม่ทำลาย อีกทั้งระบบความสัมพันธ์ของชุมชนก็ยังคงเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่มีความเอื้อเพื่อแบ่งปัน มีความสามัคคีช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี (เพ็ญอ้าง)

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านตั้งคำถามเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างเขากับรัฐ ตลาด และนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจเป็นก้าวแรกไปสู่การนิยามความหมายของตัวตนในรูปแบบใหม่ๆ ที่มีลักษณะเท่าเทียมกับภายนอกมากขึ้น (ยศ สันตสมบัติ และคณะ, 2544 : 202)

2.4.2 ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

ความเกี่ยวข้องของชุมชนท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวมีขอบเขต ลักษณะ และรูปแบบกว้างขวางและหลากหลาย ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ที่สำคัญๆ นั้นมี 3 ลักษณะ คือ ประโยชน์ของชุมชนที่ได้รับทางเศรษฐกิจ สังคม และสภาพสิ่งแวดล้อม หรือทรัพยากรการท่องเที่ยวของ

ชุมชน ซึ่งผลประโยชน์โดยตรงที่สมาชิกในชุมชนจะได้รับคือ เกิดการสร้างงาน การพัฒนาอาชีพที่ เกี่ยวข้องกับการบริหารการท่องเที่ยว เกิดระบบตลาด และเกิดระบบการผลิตวัตถุดิบท้องถิ่นเพื่อ ป้อนระบบตลาด ซึ่งจะมีผลให้สมาชิกในชุมชนเกิดรายได้จากแหล่งรายได้ใหม่ นอกเหนือจาก แหล่งรายได้เดิม (นำชัย, 2542 : 27-32) ส่วนประโยชน์ทางสังคมนั้น ชุมชนจะเกิดการพัฒนาในทาง สร้างสรรค์ในสังคมขึ้น มีการติดต่อทางสังคมที่มีรูปแบบมากขึ้น ซึ่งอาจเกิดสัญญาทางสังคม อัน เนื่องมาจากการตกลงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบการบริการ ท่องเที่ยวของสมาชิกชุมชน สาธารณูปโภคของชุมชน รวมถึง สวัสดิภาพของชุมชนซึ่งจะได้รับการ พัฒนามากขึ้น เมื่อมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชน (มนัส, 2544 : 77 – 78)

เช่นเดียวกับที่วิลพร ชันดิสทรี (2541) กล่าวถึงเกษตรกรในพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยว เชิงนิเวศว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีผลทำให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ก่อให้เกิดรายได้เสริมนอกเหนือจากอาชีพหลัก (อ้างในสมศักดิ์, 2544 : 29)

2.4.3 จุดแข็ง จุดอ่อนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จุดแข็งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน คือความเหนียวแน่นในการอนุรักษ์ระบบ นิเวศป่า และการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานวัฒนธรรมเดิม โดยชุมชนได้ใช้กิจกรรมการท่องเที่ยว เชิงนิเวศเพื่อเป็นเครื่องมือในการรักษาระบบนิเวศและรักษาทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนมากกว่าการดำเนินการท่องเที่ยว เพื่อแสวงหารายได้เพียงอย่างเดียว ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของ คนในสังคมเพื่อการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ (สุทธิพันธ์, 2544 : 4 , ธวัช ชัย, 2542 : ง – จ)

อย่างไรก็ตามโครงการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ของยศ สันต สมบัติและคณะ (2544) พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีสถานะเป็น “หมู่บ้านที่ ถูกท่องเที่ยว” มากกว่า “หมู่บ้านท่องเที่ยว” ทำให้สภาพแวดล้อมธรรมชาติและชีวิตวัฒนธรรมของ ชาวบ้านถูกมองเป็นพื้นที่สาธารณะที่ต้องให้บริการแก่นักท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ โดยมี “เงินสด” เป็น เงื่อนไขหลัก (ยศ สันตสมบัติ และคณะ, 2544 : 206) ชาวบ้านและวัฒนธรรมชุมชนถูกตีราคาว่าเป็น สินค้าในตลาด บริษัทนำเที่ยวไม่ได้เคารพหรือให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตชาวบ้านมากไปกว่าการ มองว่าเป็นจุดขาย (เพิ่งอ้าง)

ผลกระทบในเชิงลบของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้แก่ การแปร "คุณค่า" ให้เป็น "มูลค่า" ซึ่งชุมชนอาจให้ความสำคัญกับตลาดมากเกินไป และการท่องเที่ยวอาจทำ ให้เกิดพฤติกรรมการณ์แบบตาม "การบริโภคแบบเมือง" ซึ่งอาจทำให้ชุมชนต้องหันไปพึ่ง ทรัพยากรนอกถิ่นหรือจากเมืองมากขึ้นแทนที่จะพึ่งตนเอง (ธวัชชัย, 2542 : 81) และชาวบ้านต้อง

ตกเป็นเหยื่อของบุคคลภายนอกในการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ และเทคโนโลยีใหม่ที่ไม่เหมาะสม (ชูลิทธิ 2544 : (4))

ในงานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย David B. Weaver (1998) ได้ศึกษาถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย เปรียบเทียบกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศกำลังพัฒนา พบว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นไม่มีใครมีความสำคัญนักเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ทั้งนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยยังคงอยู่ในสภาพอันเกิดจากการทำลายธรรมชาติเพื่อการพัฒนา ระบบเศรษฐกิจ และชื่อเสียง (ง) ในการเป็นที่ท่องเที่ยวที่ยอดเยี่ยมในเรื่อง การขายบริการทางเพศ ฉะนั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องจึงพยายามส่งเสริมนโยบายอันจะเป็นจุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทว่าก็เป็นเพียงการพัฒนาไปตามทัศนคติของนักสิ่งแวดล้อมชาว "ตะวันตก" การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะเป็นมากกว่าทางเลือกที่ถูกสร้างขึ้นสำหรับการท่องเที่ยวภายในประเทศ (Weaver, 1998 : 178)

2.4.4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรม จะเกิดความ ต้องการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากคนในท้องถิ่นย่อมจะมีความรู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวของตน (ปิยพร, 2544 : 76) การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็น ตั้งแต่การเตรียมการ การวางแผน การควบคุมดูแล การใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริหาร และการได้รับประโยชน์จากการบริการ โดยชุมชน ซึ่งจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมด้วย (สมชาย, 2541, อ้างในสมศักดิ์, 2544 : 30) แต่โดยมากรูปแบบในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ นั้นมักจะมีภาครัฐเข้ามาแทรกแซงเสมอ เนื่องจากชุมชนเชื่อว่าเป็นหน้าที่หลักของทางภาครัฐ กอปรกับที่ชุมชนขาดแคลนงบประมาณ ทำให้ชาวบ้านมีศักยภาพไม่เพียงพอที่จะจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนแต่เพียงลำพัง (ปิยพร, 2544 : 76)

เช่นเดียวกับที่ ภักดี รัตนผล (2543) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและชุมชนท้องถิ่น และภาคเอกชนว่าควรจะเป็นไปในลักษณะที่ภาครัฐเป็นหน่วยสนับสนุน และมีชุมชนกับภาคเอกชนเป็นหน่วยดำเนินงานบริหารจัดการภายใต้วัตถุประสงค์ร่วม คือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” นั้นเอง (เพ็งอ้าง)

2.5 กรอบความคิดในการศึกษา

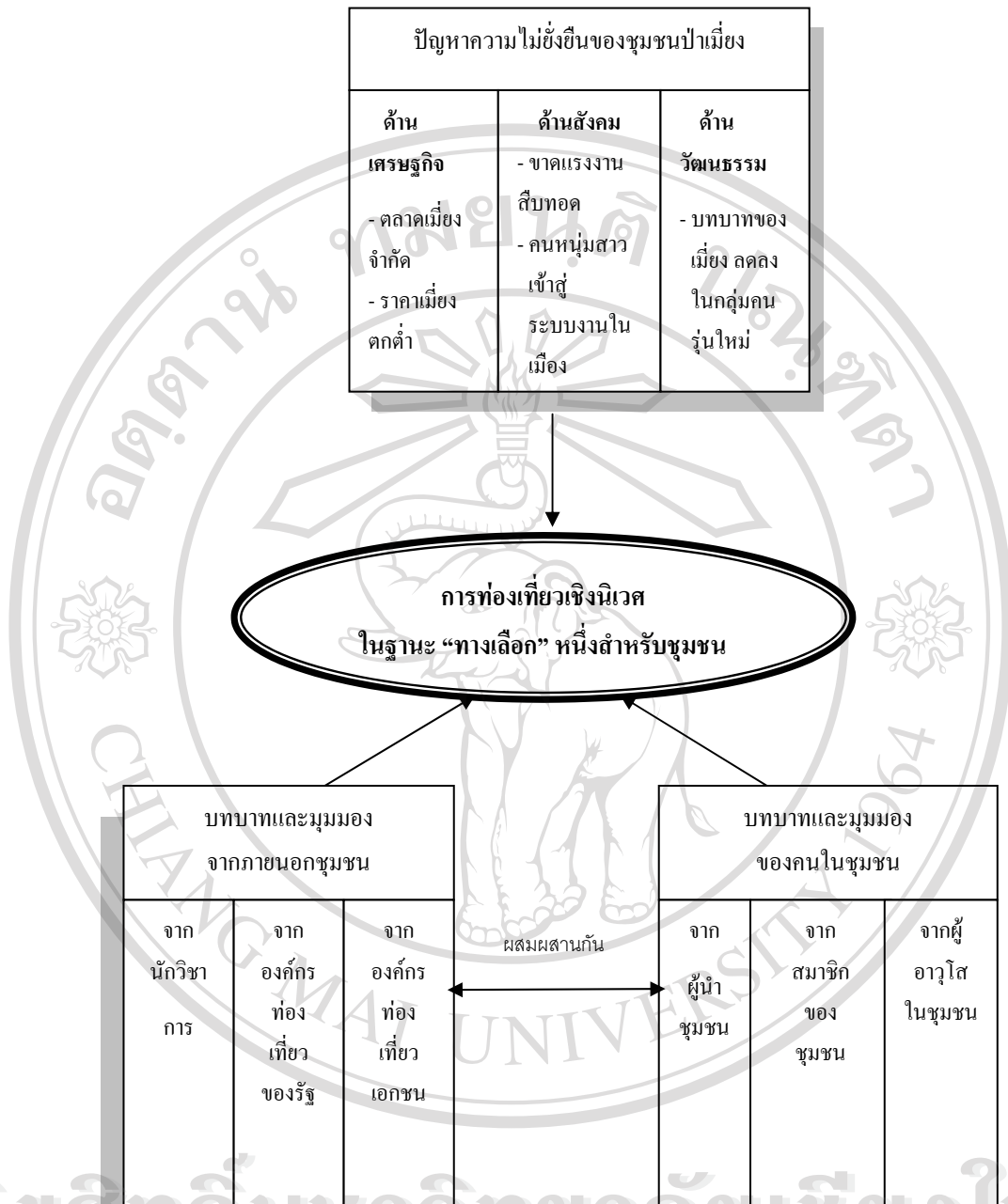
จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จึงได้กรอบความคิดในการศึกษารูปแบบการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง ซึ่งศึกษาถึงกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวใน 2 ระดับคือ
ระดับที่หนึ่ง ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จาก 3
ปัจจัยด้วยกัน ได้แก่

1) ปัจจัยด้านความไม่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน: ศึกษา
กระบวนการปรับตัวของชุมชน โดยพิจารณาจากบริบทของชุมชนในแง่ของปัญหาด้านความไม่
ยั่งยืนของวิถีการผลิตเมี่ยงอันเนื่องมาจากการขาดแคลนแรงงานในพื้นที่เป็นหลัก แล้วศึกษาถึง
กระบวนการรับเอาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้ามาเป็นแนวทางเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน

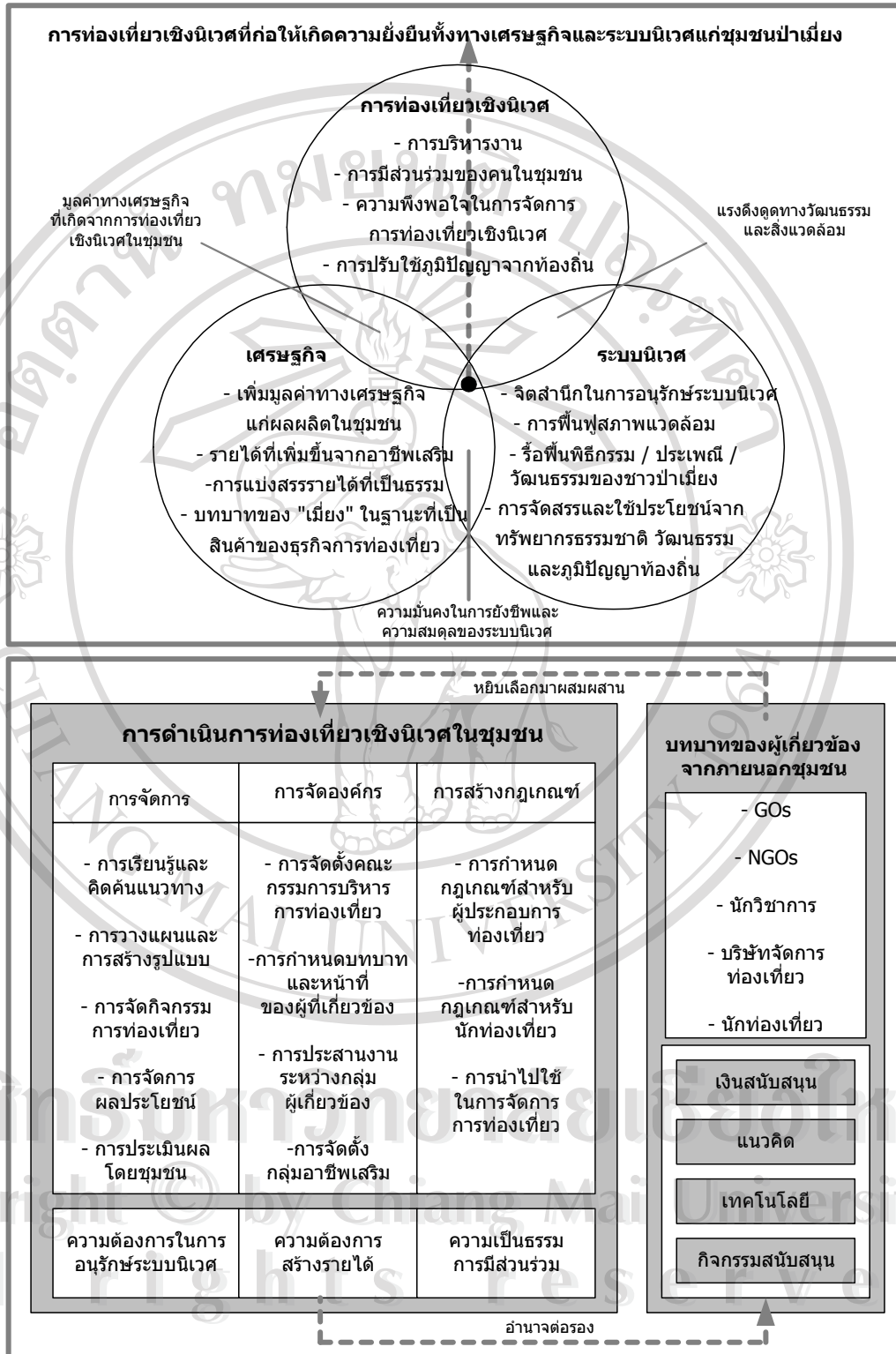
2) ปัจจัยด้านบทบาทและมุมมองจากบุคคลหรือองค์กรภายนอกชุมชน: เปรียบเทียบ
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแง่มุมต่างๆ โดยจำแนกจากการทบทวนวรรณกรรมและ
สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจากภายนอกชุมชนถึงบทบาทและมุมมองที่มีต่อการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3) ปัจจัยด้านบทบาทและมุมมองภายในชุมชน: ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าชุมชนสามารถ
ผสมผสานและประยุกต์เอาแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการเรียนรู้ในการจัดการการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศร่วมกันภายในชุมชน มาสร้างรูปแบบการบริหารจัดการที่ถือเป็นจุดร่วมของการ
สร้างความยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และระบบนิเวศของชุมชน ซึ่งสามารถ
อธิบายได้โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้แก่ แนวคิดนิเวศวิทยา แนวคิดเศรษฐศาสตร์
สิ่งแวดล้อม และแนวคิดเศรษฐศาสตร์สีเขียว (ดูแผนภาพที่ 2.4)

ระดับที่สอง ศึกษาการดำเนินงานท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนในด้านต่างๆ อาทิ
วิธีการจัดการ การแบ่งหน้าที่ในองค์กรชุมชน การสร้างกฎเกณฑ์สำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศในพื้นที่ ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดด้านการอนุรักษ์ระบบนิเวศ การสร้างรายได้ การมีส่วนร่วม และ
ความเป็นธรรมในชุมชน โดยมาผสมผสานกับปัจจัยต่างๆ ที่ได้รับมาจากองค์กรหรือบุคคลจาก
ภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นแนวคิด เทคโนโลยี เงินทุน หรือกิจกรรมที่สนับสนุนการท่องเที่ยว
ภายในชุมชน จากนั้นนำเอาแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) มาผูกโยงเพื่อ
อธิบายการจัดการการท่องเที่ยวในด้านระบบนิเวศ เศรษฐกิจชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดย
มองภาพรวมจากความสอดคล้องต้องกันของสิ่งที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งใน
แง่มุมมองทางเศรษฐกิจ และระบบนิเวศ เพื่อแสดงให้เห็นถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ก่อให้เกิดความ
ยั่งยืนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และระบบนิเวศแก่ชุมชนป่าเมี่ยง (ดูแผนภาพที่ 2.5)

แผนภาพที่ 2.4 ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง

แผนภาพที่ 2.5 วิธีการดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนป่าเมี่ยง

บทที่ 3

บริบทของชุมชนป่าเมี่ยง

บ้านแม่กำปอง ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

3.1 ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านแม่กำปอง

“บ้านแม่กำปอง” ตั้งอยู่ในเขตตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ 4.125 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,634.375 ไร่ บรรพบุรุษมีเชื้อสายไทยล้านนาภาคเหนือ เดินทางมาจาก อำเภอดอยสะเก็ดเพื่อตั้งถิ่นฐาน และประกอบอาชีพหลักคือการทำสวนเมี่ยง (ชา) ผลิตและแปรรูป ใบเมี่ยงจำหน่ายให้แก่พ่อค้าวัวต่าง ซึ่งรับซื้อและส่งขายให้แก่ตลาดในพื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ในเขต จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแพร่ และจังหวัดลำปาง ชุมชนบ้านแม่กำปองจึงถูกจัดตั้งอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ. 2457

“ต้นเมี่ยง” ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของชุมชน เป็น ไม้ยืนต้นที่เจริญเติบโตภายใต้ร่มเงา ของต้นไม้อื่นๆ และเจริญงอกงามได้ดีบนหุบเขาสูง สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของพื้นที่จึงมี ความอุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้อื่นๆ ขึ้นอยู่โดยรอบ ภายในหมู่บ้านมีลำธารไหลผ่านขนานไปกับถนน และมีต้นไม้ออกสีเหลืองแดงขึ้นบริเวณใกล้ๆ ลำห้วยตลอดแนวหมู่บ้าน ชาวบ้านเรียกต้นไม้นี้ว่า “ต้นดอกกำปอง” หรือ “ดอกเอื้องดิน” ซึ่งชื่อของดอกไม้ดังกล่าวถูกนำมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านแม่กำปอง” นั่นเอง

ประชากรแม่กำปองมีการเพาะปลูกเพื่อยังชีพ พืชที่ปลูกได้แก่ข้าวไร่ ผักพื้นบ้าน และมีการเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาหาร พร้อมกันนั้นชาวบ้านมีอาชีพหลักคือการปลูกและผลิตเมี่ยงขายให้กับ พ่อค้าวัวต่างที่เข้ามารับซื้อถึงพื้นที่ โดยช่วงแรกจะเป็นการแลกเปลี่ยนกับข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่ พ่อค้าขนเข้ามาในหมู่บ้าน ต่อมาจึงมีการแลกเปลี่ยนเป็นเงิน รายได้จากการปลูกเมี่ยงในช่วงแรกถูก นำมาเก็บออมไว้ใช้เป็นเงินสำรองยามคับขัน เพราะทุกครัวเรือนสามารถผลิตอาหารไว้กินเองโดย ไม่จำเป็นต้องซื้อหา จนกระทั่งเมื่อรัฐได้เข้ามามีบทบาทให้อนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และห้ามปลูกข้าวไร่ เพราะถือว่าเป็นการทำไร่เลื่อนลอย และทำลายทรัพยากรป่าไม้ ชาวบ้านป่าเมี่ยงจึงต้องใช้เงินที่ได้ จากการค้าเมี่ยงสำหรับซื้อข้าว อาหาร และเครื่องมือเครื่องใช้ที่ถูกพัฒนาขึ้นตามยุคสมัยที่ เปลี่ยนแปลงไป

การสร้างโรงเรียนในหมู่บ้านทำให้เยาวชนมีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น และมีแนวโน้ม จะเข้าสู่ระบบแรงงานในเมืองมากกว่าการสืบทอดวิถีการผลิตเมี่ยง เมื่อหมู่บ้านแม่กำปองมีการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สิ่งปลูกสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกก็ยิ่งเพิ่มจำนวนขึ้น พร้อมๆ กับการส่งเสริมอาชีพอื่นๆ ที่สามารถสร้างรายได้ นอกเหนือจากการปลูกเมี่ยง และบางอาชีพให้

ผลตอบแทนมากกว่าการค้าเมียง ทำให้การผลิตเมียงในแต่ละครัวเรือนลดลง และมีแนวโน้มที่อาชีพนี้จะสูญหายไปหากไม่มีการส่งเสริมให้อนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีการเก็บและผลิตเมียงในชุมชน

3.2 ลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

3.2.1 ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ : หมู่บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของที่ว่าการกิ่งอำเภอแม่ออน ระยะทางจากหมู่บ้านถึงกิ่งอำเภอแม่ออน ประมาณ 18 กิโลเมตร และห่างจากตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 50 กิโลเมตร ทิศเหนือของบ้านแม่กำปองมีอาณาเขตติดต่อกับบ้านแม่ลาย หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน ทิศใต้ติดต่อกับบ้านแม่รวม หมู่ที่ 1 ตำบลออนเหนือ กิ่งอำเภอแม่ออน ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง และทิศตะวันตกติดต่อกับบ้านธารทอง หมู่ที่ 8 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน บ้านธารทองนี้ตั้งอยู่ในเส้นทางผ่านไปสู่มูลบ้านแม่กำปอง ซึ่งมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจได้แก่ สวนหินงาม ซึ่งมีก้อนหินขนาดใหญ่จำนวนมากตั้งอยู่ระเกะระกะบนลาน มีลักษณะคล้ายสวนหิน ถือเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่สวยงามแปลกตา และหินโยกหินคลอน ซึ่งเป็นก้อนหินขนาดใหญ่ตั้งอยู่ข้างทาง ซึ่งเมื่อเข้าไปปลักด้วยแรกที่พอเหมาะจะโยกคลอนได้ ในทางกลับกันถ้าออกแรงผลักอย่างเต็มที่ ก้อนหินจะไม่ขยับเลย ถือเป็นสิ่งที่อัศจรรย์ในเส้นทางท่องเที่ยวบ้านธารทอง – แม่กำปอง นักท่องเที่ยวจึงนิยมแวะชมและทดลองผลักก้อนหินเพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ชีวิต ตามความเชื่อของชาวบ้านในพื้นที่

3.2.2 การเข้าถึง : การเดินทางเข้าสู่บ้านแม่กำปอง สามารถเดินทางโดยรถยนต์จากอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ถึงหมู่บ้านแม่กำปองได้ตลอดปี เส้นทางไปสู่มูลบ้านแม่กำปองยังไม่มีรถประจำทางแต่มีรถรับจ้างให้บริการ โดยนักท่องเที่ยวต้องเช่าเหมารถสองแถวสายเชียงใหม่-สันกำแพงหรือเชียงใหม่-ดอยสะเก็ด ไป-กลับ ในอัตราค่าโดยสารประมาณ 500 บาทต่อวัน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางเข้าสู่หมู่บ้านด้วยรถยนต์ส่วนบุคคล ส่วนชาวบ้านแม่กำปองเดินทางด้วยรถบรรทุกขนาดเล็กและรถจักรยานยนต์ ในช่วงฤดูฝนสภาพถนนบางส่วนเป็นโคลนเลน ทำให้เดินทางไม่สะดวก นอกจากนี้เส้นทางขึ้นดอยม่อนล้านและสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านในช่วงระยะทาง 4 กิโลเมตรมีความลาดชันมาก รถยนต์สี่ล้อธรรมดาไม่สามารถขึ้นไปถึงยอดดอยม่อนล้านได้จึงต้องเดินทางด้วยรถขับเคลื่อน 4 ล้อ รถจักรยานยนต์ หรือเดินด้วยเท้า

ปัจจุบันกรมทางหลวงกำลังดำเนินการสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็กเชื่อมต่อระหว่างบ้านแม่กำปอง - ดอยม่อนล้าน ไปยังอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง เพื่อให้รถยนต์ทั่วไปสามารถเดินทางข้ามดอยม่อนล้านไปสู่จังหวัดลำปางได้ ในช่วงทำการก่อสร้าง รถบรรทุกขนาดใหญ่ต้อง

ลำเลียงวัสดุก่อสร้างผ่านเส้นทางบ้านแม่กำปองซึ่งเป็นเพียงถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ที่รับน้ำหนักได้ไม่มากนัก ทำให้ถนนบางช่วงได้รับความเสียหายจากน้ำหนักของรถบรรทุก เส้นทางที่สามารถเข้าถึงตัวหมู่บ้านได้โดยสะดวก มี 3 เส้นทาง ได้แก่

- 1) จากอำเภอเมืองเชียงใหม่ – อำเภอสันกำแพง – บ้านแม่กำปอง 50 กม.
- 2) จากอำเภอเมืองเชียงใหม่ – อำเภอดอยสะเก็ด – บ้านแม่กำปอง 51 กม.
- 3) จากกิ่งอำเภอแม่ออน – น้ำพู้ร้อนสันกำแพง – บ้านแม่กำปอง 18 กม.

3.2.3 ลักษณะทางกายภาพ : สภาพทางภูมิศาสตร์โดยรอบหมู่บ้านมีลักษณะเป็นภูเขาสูงชัน ระดับความสูงประมาณ 600 – 1500 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล เนื่องจากบ้านแม่กำปองตั้งอยู่ระหว่างหุบเขา การตั้งที่อยู่อาศัยของชุมชนจึงอยู่บริเวณไหล่เขาด้านทิศตะวันออกตามสองข้างถนนหลักของหมู่บ้าน สภาพป่าในบริเวณหมู่บ้านและโดยรอบหมู่บ้านมีลักษณะเป็นป่าดิบชื้นและป่าดิบแล้งตามระดับความสูงของพื้นที่ มีพันธุ์ไม้หลากหลาย โดยเฉพาะไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ซึ่งเอื้อต่อการปลูกพืชประเภทเมี่ยง ต้นชา และกาแฟ แทบทุกครัวเรือนมีพื้นที่สวนเมี่ยงอยู่หลังบ้าน ซึ่งอาศัยร่มเงาของป่าไม้ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทำให้ดินเมี่ยงเจริญเติบโตงอกงาม ชาวบ้านแม่กำปองจึงให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ป่าไม้เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบกิจกรรมการเกษตรนั่นเอง

ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทำให้หมู่บ้านแม่กำปองมีสภาพแวดล้อมที่สวยงามและมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่น่าสนใจ เช่น น้ำตกแม่กำปอง และเส้นทางสำรวจธรรมชาติ บ้านแม่กำปองซึ่งมีพรรณไม้หลากหลาย นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังสามารถร่วมกิจกรรมดูนก และชมสัตว์ป่าตอนกลางคืนได้โดยติดต่อให้มัคคุเทศก์ท้องถิ่นเป็นผู้นำทาง อย่างไรก็ตาม สัตว์ป่าในพื้นที่ดังกล่าวหาพบได้ค่อนข้างยากเนื่องจากถูกรบกวนจากชาวบ้านและชาวเขาที่เข้ามาบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร จนกระทั่งปี พ.ศ. 2509 ชาวบ้านแม่กำปองจึงร่วมมือกับหน่วยงานป่าไม้ประกาศเขตห้ามบุกรุกพื้นที่ป่ารอบหมู่บ้าน และร่วมกันทำแนวกันไฟอย่างเป็นทางการซึ่งแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2543

3.2.4 ลักษณะภูมิอากาศ : เนื่องจากบ้านแม่กำปองตั้งอยู่สูงเหนือระดับน้ำทะเล ส่งผลให้อากาศเย็นตลอดทั้งปี จึงมีฤดูกาลเพียง 2 ฤดูคือ ฤดูฝน และ ฤดูหนาว อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 4 – 25 องศาเซลเซียส ทำให้สามารถปลูกพืชเมืองหนาวได้เกือบทุกชนิด โดยเฉพาะต้นเมี่ยง กาแฟ ไม้ดอกเมืองหนาว และกล้วยไม้ ผู้ที่เดินทางมาเยือนบ้านแม่กำปองสามารถชมไม้ดอกเมืองหนาวที่ชาวบ้านปลูกเพื่อประดับเส้นทางในหมู่บ้าน เช่นดอกอุเทน และดอกคำฝอย ชาวบ้านแม่กำปองนิยมปลูกและขายพันธุ์ดอกเอื้องดินชนิดกลีบดอกสีขาวสลับม่วง เพื่อขายในราคาต้นละ 100-200 บาท ส่วนดอกกำปองหรือดอกเอื้องดินชนิดกลีบสีเหลืองแดงชาวบ้านไม่อนุญาตให้นำออกจากชุมชน

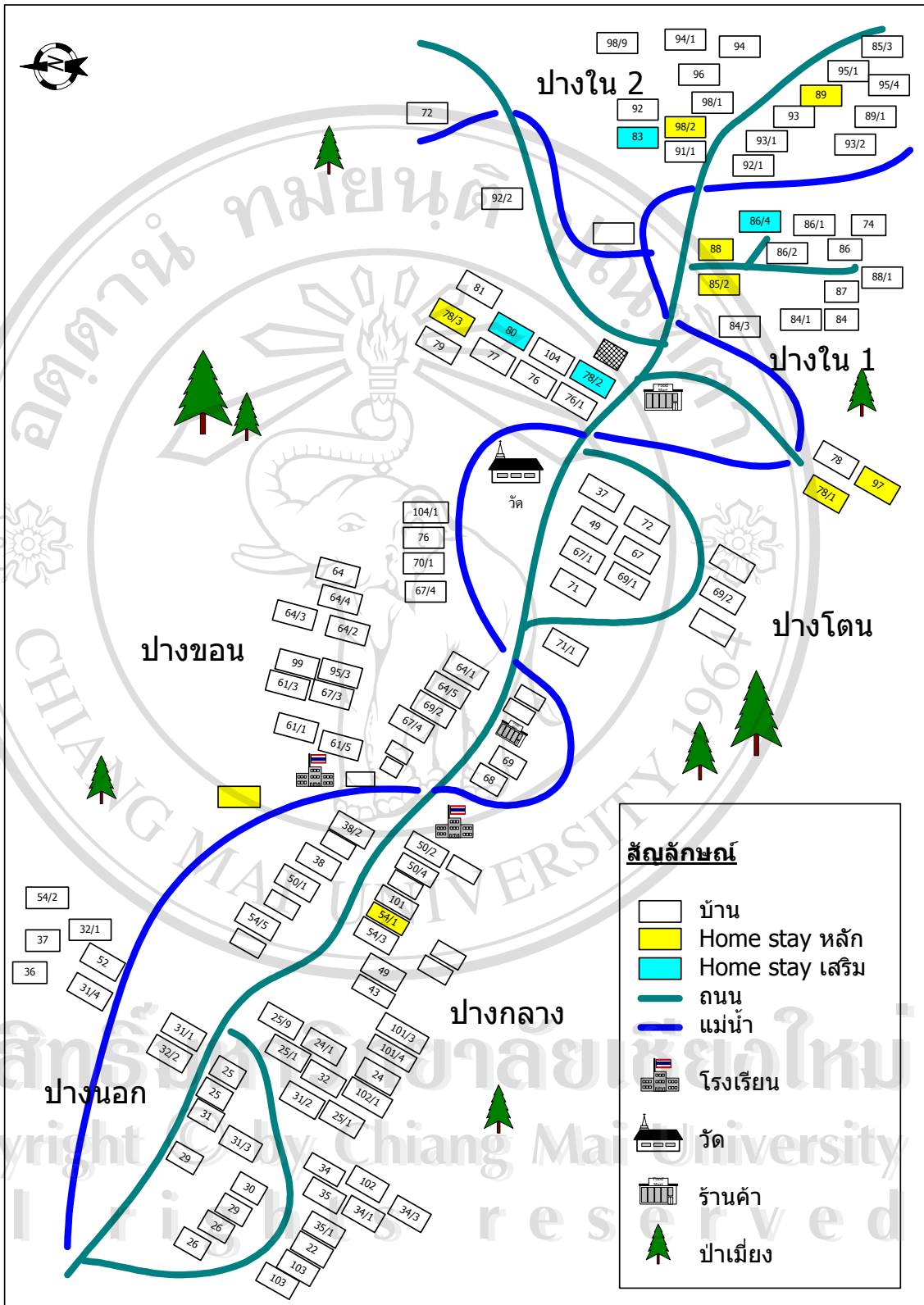
ในช่วงฤดูหนาวอุณหภูมิในเขตหมู่บ้านลดต่ำลงเหลือเพียง 10 องศาเซลเซียส จึงเป็นโอกาสที่นักท่องเที่ยวจะสามารถเข้ามาสัมผัสอากาศที่หนาวเย็น และบรรยากาศของฤดูหนาวในหมู่บ้านกลางหุบเขาของภาคเหนือได้ บางครั้งบนยอดดอยมีอุณหภูมิต่ำกว่า 1 องศาเซลเซียส นักท่องเที่ยวที่เดินทางขึ้นไปยังยอดดอยม่อนล้านในช่วงก่อนพระอาทิตย์ขึ้นจะได้ชมทะเลหมอก ณ จุดชมทัศนียภาพดอยม่อนล้าน และชมสวนชากรุงเทพฯ ซึ่งมี “ต้นชากรุงเทพฯ” หรือ “ต้นพญาเสือโคร่ง” ออกดอกสีชมพูบานสะพรั่งทั้งบนดอยม่อนล้านและในบริเวณหมู่บ้าน

3.3 ประชากรและการปกครอง

3.3.1 จำนวนประชากรและการปกครอง : บ้านแม่กำปองมีประชากรจำนวนทั้งสิ้น 416 คน เป็นชาย 217 คน เป็นหญิง 199 คน (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2543) ผู้นำชุมชนคือ นายพรหมมินทร์ พวงมาลา มีตำแหน่งเป็นผู้นำหมู่บ้านแม่กำปอง มีการแบ่งเขตปกครองเป็นชุมชนขนาดเล็กจำนวน 6 กลุ่มบ้าน (ป๊อก) รวมเป็น 128 ครัวเรือน ดังแสดงในแผนผังที่ 3.1 โดยแต่ละกลุ่มบ้านจะมีผู้นำของกลุ่มบ้านนั้นๆ เพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการ รายชื่อของกลุ่มบ้านและจำนวนประชากรในแต่ละกลุ่มบ้านมีดังนี้

(1) ป๊อกปางนอก	จำนวน	30	ครัวเรือน
(2) ป๊อกปางกลาง	จำนวน	19	ครัวเรือน
(3) ป๊อกปางขอน	จำนวน	18	ครัวเรือน
(4) ป๊อกปางโตน	จำนวน	15	ครัวเรือน
(5) ป๊อกปางใน 1	จำนวน	13	ครัวเรือน
(6) ป๊อกปางใน 2	จำนวน	33	ครัวเรือน

ป๊อกปางนอกซึ่งเป็นจุดทางเข้าหมู่บ้านมีระยะห่างจากป๊อกปางใน 2 ซึ่งตั้งอยู่ส่วนในสุดของหมู่บ้านค่อนข้างมาก นักท่องเที่ยวและชาวบ้านไม่สะดวกที่จะเดินทางด้วยเท้า ชุมชนจึงต้องจัดบ้านพักแบบโฮมสเตย์ได้เฉพาะในเขตป๊อกปางใน 1 และปางใน 2 ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ชิดกันและใกล้กับสถานที่ท่องเที่ยว ทำให้ไม่มีบ้านพักโฮมสเตย์อยู่ในเขตปางนอกเลย เช่นเดียวกับป๊อกปางโตนซึ่งแม้จะเป็นที่ตั้งของวัดและโรงเรียนซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน แต่มีจำนวนครัวเรือนน้อยและไม่มีศักยภาพพอที่จะเปิดเป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์ อย่างไรก็ตาม ในเขตปางกลางและปางขอนมีบ้านพักโฮมสเตย์สำหรับเป็นที่พักเสริมในช่วงที่นักท่องเที่ยวมีจำนวนมากกว่าบ้านพักโฮมสเตย์หลักจะรับรองได้

แผนผังที่ 3.1 กลุ่มบ้าน (ป๊อก) ของหมู่บ้านแม่กำปอง ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

นอกจากนี้ ในเขตบ้านแม่กำปองยังมีชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ไม่ใช่คนในพื้นที่เข้ามาปลูกสร้างบ้านเรือนเพื่อพักอาศัยหรือทำเป็นบ้านพักชั่วคราว โดยซื้อที่ดินจากชาวบ้านในราคาไร่ละ 20,000 – 50,000 บาท แต่ไม่มีการเปิดเป็นบ้านพักต้อนรับนักท่องเที่ยวเพื่อหารายได้ส่วนตัว นอกจากนี้บางกรณีที่ผู้นำชุมชนขอความร่วมมือให้เปิดเป็นบ้านพักโฮมสเตย์เสริมในช่วงที่มีบ้านพักโฮมสเตย์ไม่เพียงพอสำหรับให้บริการ โดยเจ้าของบ้านจะได้รับค่าตอบแทนในอัตราที่ชุมชนกำหนดไว้ บ้านพักตากอากาศส่วนใหญ่ในบ้านแม่กำปองเป็นบ้านไม้ที่ไม่มีการสร้างรั้วกั้น ชาวบ้านเจ้าของพื้นที่เดิมจึงสามารถเข้าไปเก็บใบเมี่ยงในบริเวณดังกล่าวได้ตามปกติ

3.3.2 การศึกษา : หมู่บ้านแม่กำปองมีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษา จำนวน 1 แห่ง คือ โรงเรียนวัดแม่กำปอง เปิดสอนตั้งแต่ระดับก่อนวัยเรียน – ประถมศึกษาปีที่ 6 มีจำนวนนักเรียนทั้งหมด 58 คน และมีครูผู้สอน 6 คนแต่ไม่ใช่คนในพื้นที่ นักการศึกษา 1 คน และมีห้องสมุดประจำชุมชน 1 แห่ง ประชากรในหมู่บ้านมีการศึกษาดังนี้

จบประถมศึกษา	ร้อยละ 80	จำนวน 333 คน
จบมัธยมศึกษา	ร้อยละ 17	จำนวน 71 คน
จบอนุปริญญา	ร้อยละ 2	จำนวน 8 คน
จบปริญญาตรี	ร้อยละ 1	จำนวน 4 คน

ในโรงเรียนแม่กำปองมีการเรียนการสอนวิชาฟิสิกส์แก่นักเรียนที่สนใจเข้าร่วมกลุ่มฟิสิกส์ซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพเสริมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยในการแสดงกลุ่มฟิสิกส์จะมีรายได้ 1,000 บาทต่อครั้ง และนำมาแบ่งให้แก่ผู้แสดงทุกคนหลังจากหักรายได้ร้อยละ 5 เข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้านของสหกรณ์การไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด

3.3.3 ศาสนา : สมาชิกในชุมชนแม่กำปองส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 95 และนับถือศาสนาคริสต์คิดเป็นร้อยละ 5 โดยมีวัดในชุมชน 1 แห่งคือ วัดแม่กำปอง ซึ่งเป็นสถานที่แสดงสถาปัตยกรรมแบบล้านนา และเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมและจัดกิจกรรมตามประเพณีในช่วงเทศกาลต่างๆ เช่นเทศกาลสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น นักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในหมู่บ้านจะได้ร่วมกิจกรรมการทำบุญตักบาตรในช่วงเช้า ซึ่งถือเป็นการสัมผัสและเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ บ้านแม่กำปองยังมีโบสถ์ คริสเตียน 1 แห่ง ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้าเยี่ยมชมและร่วมประกอบพิธีกรรมของศาสนาคริสต์ได้เช่นกัน

3.4 ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและวิถีชีวิต

3.4.1 ลักษณะทางสังคม : เป็นสังคมแบบชนบท มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ โดยเฉพาะในแต่ละกลุ่มบ้านจะมีกลุ่มเครือญาติซึ่งใช้นามสกุลเดียวกันหลายครัวเรือน ชาวบ้านแม่กำปองมีความเป็นอยู่แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความนับถือผู้นำ และให้ความร่วมมือกับทางราชการเป็นอย่างดี ทุกครัวเรือนมีบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นงานบุญงานพัฒนาพื้นที่หมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียง หรือการประชุมที่จัดขึ้นโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน ชาวบ้านแม่กำปองทุกครัวเรือนจัดส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุมที่จัดขึ้นภายในหมู่บ้าน และเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านทุกครั้ง โดยเฉพาะการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณหมู่บ้านและบริเวณแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้าน

ชาวบ้านแม่กำปองสืบเชื้อสายไทยล้านนาภาคเหนือ ไม่มีเชื้อชาติอื่นๆ ปะปนเลย จึงมีวิถีชีวิตแบบคนไทยภาคเหนือโดยทั่วไป ถือเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท กล่าวคือดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรม คือการปลูก สลัด และแปรรูปเมี่ยง แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีความสัมพันธ์กับคนในเมืองรวมทั้งเดินทางเข้าสู่เมืองเพื่อค้าขาย ติดต่อกับทางราชการ ศึกษาต่อ หรือซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า และเครื่องอำนวยความสะดวก การติดต่อสัมพันธ์กับคนในเมืองทำให้ชาวบ้านแม่กำปองมีความคุ้นเคยกับคนต่างถิ่น และรู้สึกยินดีที่มีโอกาสรับรองนักท่องเที่ยวและแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมระหว่างกัน โดยเฉพาะกับนักท่องเที่ยวที่เป็นชาวต่างชาติ

3.4.2 ลักษณะทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต

1) ที่อยู่อาศัย : บ้านเรือนของชาวบ้านแม่กำปองใช้ไม้เป็นวัสดุหลัก ตั้งอยู่ตามไหล่เขาสองข้างของถนนสายหลักในหมู่บ้าน ปลูกเรียงชิดกันไปโดยไม่มีการกันอาณาเขต ภายในครัวเรือนประกอบด้วยห้องโถง ห้องนอน ห้องครัวแบบพื้นบ้านและห้องน้ำที่อาจสร้างแยกจากตัวบ้านหรือตั้งอยู่ในบ้าน บ้านที่มีศักยภาพรับรองนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์จะต้องเป็นบ้านที่มีห้องนอนอย่างน้อย 2 ห้อง สำหรับเจ้าของบ้านและสำหรับนักท่องเที่ยว ห้องโถงสำหรับประกอบกิจกรรม เช่นรับประทานอาหาร หรือประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ ห้องครัวและห้องน้ำที่สะอาดถูกสุขอนามัย

2) การแต่งกาย : เมื่ออยู่ในหมู่บ้านผู้ชายนิยมใส่เสื้อยืดเมือง ส่วนผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าซิ่น เมื่อไปทำงานยังสวนเมี่ยงมักโพกผ้าขาวม้าที่เอวหรือศีรษะ สะพายกระสอบสำหรับใส่ผลผลิต และถือมีดเหล็กซึ่งทำขึ้นเองในหมู่บ้านเพื่อถากหญาและใช้ในการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากเมี่ยง ชา หรือกาแฟ ปัจจุบันเพื่อความสะดวกทั้งชายและหญิงวัยทำงานจึงแต่งกายแบบลำลองด้วยเสื้อยืดเหมือนผู้ที่อยู่ชุมชนในเมืองทั่วไปเมื่อต้องออกไปเก็บผลผลิตหรือเดินทางออกจากชุมชน

3) วิถีชีวิต/ กิจกรรมทางการเกษตร : วิถีชีวิตของชาวบ้านแม่กำปองยังมีความเป็นชนบท มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม กล่าวคือ ทั้งหมดเป็นชาวไทยพื้นเมืองภาคเหนือ ไม่มีชาวเขาปะปน จึงมีวิถีชีวิตแบบชาวเหนือ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาถิ่นเมืองเหนือ นิยมรับประทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก ชายและหญิงหลังอาหารนิยมอมเมี่ยงและสูบบุหรี่ชื้อโย (ยาสูบพื้นบ้านมักห่อด้วยใบตองแห้ง) นักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักร่วมกับชาวบ้าน จะรับประทานอาหารพื้นเมืองร่วมกับชาวบ้าน และได้ชิมเมี่ยงที่ชาวบ้านผลิตเองในครัวเรือน

ด้านศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม บ้านแม่กำปองมีสถานที่สำคัญทางศาสนา คือ “วัดแม่กำปอง” มีอายุราว 50 ปี วิหารทำด้วยไม้สักซึ่งถือเป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนา และมีโบสถ์ไม้สักกลางน้ำเพื่อใช้เป็นโบสถ์ ส่วนเทศกาลในหมู่บ้าน ได้แก่ วันลอยกระทง (ยี่เป็ง) วันสงกรานต์ การบวชพระ และการแต่งงาน และมีการละเล่นของท้องถิ่น ได้แก่ การฟ้อนรำ การเล่นดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น การละเล่นดังกล่าวเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สร้างรายได้แก่สมาชิกกลุ่มดนตรีพื้นเมืองและกลุ่มฟ้อนรำ โดยการแสดงให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศชมในระหว่างมื้ออาหารเย็น

ชาวบ้านมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการผลิตเมี่ยงเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการปลูก การเก็บเกี่ยว ผลผลิต การแปรรูป ซึ่งกระทำกันแทบทุกครัวเรือน โดยมีพื้นที่สำหรับปลูกเมี่ยง ชา และกาแฟอยู่บริเวณสวนหลังบ้านของแต่ละครัวเรือน มีไม้ปิ้งย่างเพื่อแบ่งอาณาเขต และเก็บเกี่ยวเมี่ยงตามช่วงความอ่อนแก่ของใบเมี่ยง ใบเมี่ยงที่มีความสดอ่อนจะได้ราคาดี ภายหลังจากเก็บเมี่ยงแล้ว ชาวบ้านจะนำใบเมี่ยงมาบ่มในเตาอบเมี่ยง เพื่อแปรรูปและส่งขายให้กับพ่อค้าเมี่ยงภายในหมู่บ้านต่อไป ถือเป็นรายได้หลักของแต่ละครัวเรือนมาช้านาน แต่ในปัจจุบัน มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกกาแฟพันธุ์อะราบิก้า เพื่อเพิ่มรายได้หลักอีกทางหนึ่ง กิจกรรมทางการเกษตรดังกล่าวถูกจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเดินเยี่ยมชมหมู่บ้านของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกด้วย นอกจากนี้ บ้านแม่กำปองยังเป็นแหล่งปลูกสมุนไพรที่มีชื่อเสียงในเขตกิ่งอำเภอแม่ออน ซึ่งกำลังจะผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรออกวางจำหน่ายด้วยเช่นเดียวกัน นักท่องเที่ยวที่สนใจสามารถเยี่ยมชมสวนสมุนไพรและเลือกซื้อสมุนไพรจากชาวบ้าน ทั้งนี้ บ้านแม่กำปองมีหม้อต้มยาสมุนไพรไว้บริการในเขตวัดแม่กำปองโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย

4) ปฏิทินฤดูกาลของบ้านแม่กำปอง

กิจกรรมทางการเกษตรของบ้านแม่กำปองคือการเก็บและผลิตเมี่ยงเป็นหลัก มีการปลูกและแปรรูปกาแฟเป็นกิจกรรมเสริมในช่วงที่ว่างเว้นจากการเก็บเมี่ยง พื้นที่ป่าเมี่ยงในหมู่บ้านแม่กำปองเป็นส่วนป่าธรรมชาติที่มีต้นเมี่ยงขึ้นอยู่อย่างกระจายกระจายผสมกับไม้ป่าอื่นๆ อยู่ทั่วไปตามธรรมชาติ ซึ่งต้นเมี่ยงหรือต้นชาถือได้ว่าเป็นไม้ป่าที่สามารถเจริญเติบโตได้ดีในสภาพอากาศที่หนาวเย็นของเขตพื้นที่ป่าบริเวณแหล่งต้นน้ำลำธาร ลักษณะดังกล่าวของป่าเมี่ยงเกิดจากการ

ขยายพันธุ์ตามธรรมชาติของเมล็ดเมี่ยงที่ร่วงหล่นและกระจายกระจายอย่างไม่เป็นระเบียบ อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านในพื้นที่บ้านแม่กำปองมีการปลูกต้นเมี่ยงแซมในสวนเมี่ยงของตนเพื่อทดแทนบางต้นที่ได้รับความเสียหายหรือตายไป การทำป่าเมี่ยงประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญต่างๆ ได้แก่ การเตรียมพื้นที่และอุปกรณ์ เช่น การถางหญ้าในสวนเมี่ยง การตัดไม้ฟัน การจัดตอกมัดเมี่ยง การเตรียมแรงงาน การเก็บใบเมี่ยง การนึ่งและการบรรจุเมี่ยงเพื่อส่งตลาดต่อไป นอกเหนือจากช่วงเวลาประกอบกิจกรรมทางการเกษตร ชาวบ้านแม่กำปองสามารถรับรองนักท่องเที่ยวได้ตามความสะดวกตลอดทั้งปี กิจกรรมการเก็บเมี่ยง เก็บกาแฟ และการต้อนรับนักท่องเที่ยวสามารถจำแนกตามช่วงเวลาในรอบปีได้ตามตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 ปฏิทินการเก็บเกี่ยวผลผลิตและต้อนรับนักท่องเที่ยวของบ้านแม่กำปอง

กิจกรรม	เดือน											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
การเก็บเมี่ยง												
- เมี่ยงหัวปี				----->								
- เมี่ยงกลาง						----->						
- เมี่ยงซอย								----->				
- เมี่ยงเหมย										----->		
เก็บกาแฟ											----->	
ต้อนรับนักท่องเที่ยว												----->

หมายเหตุ: -----> แสดงช่วงเวลาประกอบกิจกรรมเป็นประจำทุกปี

-----> แสดงช่วงเวลาประกอบกิจกรรมเป็นบางปี

จากตารางที่ 3.1 สามารถแบ่งช่วงเวลาการเก็บใบเมี่ยงได้เป็น 4 ช่วงด้วยกันคือ เมี่ยงหัวปี เมี่ยงกลาง เมี่ยงซ้อย และเมี่ยงเหมย การเก็บใบเมี่ยงจะเก็บจากยอด โดยเหลือหูใบไว้ประมาณ 1 ใน 3 ถึง 1 ใน 4 ไว้สำหรับปรุงอาหารเลี้ยงต้นเมี่ยงต่อไป การเก็บใบเมี่ยงเป็นกิจกรรมหลักที่ทำในช่วง 8 – 9 เดือน สำหรับต้นเมี่ยงที่มีอายุประมาณ 5-7 ปี จะให้ผลผลิตประมาณ 5 กำต่อปี แต่ถ้าเป็นต้นเมี่ยงขนาดใหญ่จะให้ผลผลิตประมาณ 80 – 120 กำต่อปี (นิตยา, 2540 : 80)

ช่วงที่เริ่มเก็บใบเมี่ยงช่วงแรก เรียกว่า “เมี่ยงหัวปี” หรือเมี่ยงคอ เป็นเมี่ยงที่เริ่มออกใบในช่วงต้นปี ซึ่งมีปริมาณไม่มาก เริ่มเก็บในช่วงปลายเดือนเมษายน (หลังเทศกาลสงกรานต์) จนถึงเดือนพฤษภาคม ก็จะพักสวนเมี่ยง เพื่อให้เมี่ยงแตกยอดสำหรับเก็บเกี่ยวในช่วงต่อไป

ช่วงที่สอง เรียกว่า “เมี่ยงกลาง” เป็นเมี่ยงที่ถูกเก็บในช่วงปลายเดือนมิถุนายน จนถึงต้นเดือนสิงหาคม จำนวนเมี่ยงที่เก็บได้จะเพิ่มขึ้นกว่าช่วงเก็บเมี่ยงหัวปี

ช่วงที่สาม เรียกว่า “เมี่ยงซ้อย” คำว่า “ซ้อย” เป็นภาษาพื้นเมืองทางเหนือที่แปลว่าลักษณะการร่อยเป็นพวง ช่วงนี้เป็นช่วงฤดูฝน มีฝนตกชุก ทำให้ใบเมี่ยงงามมากและเป็นช่วงที่ต้นเมี่ยงให้ผลผลิตมากที่สุดทำให้เก็บได้จนถึงต้นตะกร้า จึงต้องร่อยเป็นพวงเพิ่มขึ้นด้วย เมี่ยงซ้อยจะถูกเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนกันยายนถึงตุลาคม แล้วจึงพักอีกช่วงหนึ่ง

ช่วงที่สี่ เรียกว่า “เมี่ยงเหมย” ระยะเวลาเก็บช่วงนี้นานเพราะใบเมี่ยงจะแตกใบช้า จากการอาศัยน้ำค้าง หรือ “น้ำเหมย” ทำให้เก็บได้ช้าและมีปริมาณน้อย ปริมาณที่ต้นเมี่ยงจะให้เมี่ยงเหมยขึ้นอยู่กับช่วงเวลาการเก็บเมี่ยงซ้อยว่าสิ้นสุดเร็วหรือช้า หากสิ้นสุดเร็ว ชาวบ้านจะพักสวนเมี่ยงเป็นระยะเวลานานขึ้น ทำให้ต้นเมี่ยงสามารถแตกยอดได้มากขึ้น ในบางปีที่เมี่ยงซ้อยให้ผลผลิตยาวนานถึงปลายเดือนตุลาคม ชาวบ้านจะไม่มีกรเก็บเมี่ยงเหมย หรือเก็บได้ใบปริมาณที่น้อยมาก

ในช่วงพักสวนเมี่ยงหลังจากเก็บเกี่ยวเมี่ยงซ้อยหรือเมี่ยงเหมยแล้ว จะเป็นช่วงที่เมล็ดกาแฟสุกพร้อมจะให้เก็บเกี่ยว ชาวบ้านแม่กำปองจึงสามารถสร้างรายได้จากการเก็บเมล็ดกาแฟสด หรือนำกาแฟมาคั่วบดขายเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนต่อไป ช่วงเวลาเก็บเกี่ยวกาแฟจะอยู่ในช่วงใกล้เคียงกับช่วงเก็บเมี่ยงเหมย คือเดือนพฤศจิกายน ถึงธันวาคม อย่างไรก็ตาม บ้านแม่กำปองเพิ่งมีการเริ่มปลูกกาแฟเป็นพืชเศรษฐกิจเสริมเป็นระยะเวลาเพียง 3 ปี ผลผลิตจากกาแฟจึงยังไม่มากนัก ช่วงที่เก็บเกี่ยวเมี่ยงเหมยและกาแฟตรงกับฤดูหนาวซึ่งภายในหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียงมีสภาพอากาศและบรรยากาศที่สวยงาม ชาวบ้านไม่ต้องทำงานมากนัก จึงเป็นช่วงเวลาเหมาะสมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจำนวนมากนิยมเข้ามาพักในชุมชนในช่วงฤดูหนาว ตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงมีนาคมของปีถัดไป อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสภาพอากาศที่เย็นตลอดทั้งปี ทำให้บ้านแม่กำปองมีศักยภาพที่จะรับรองนักท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี โดยผู้ที่รับหน้าที่ให้บริการ

นักท่องเที่ยวจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปตามความสะดวกของตน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ดังกล่าว มีความเกี่ยวพันอย่างยิ่งกับสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวป่าเมียง จึงเกิดเป็นกิจกรรมที่มีเอกลักษณ์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น ซึ่งจะอธิบายต่อไปในส่วนของ การทำธุรกิจการท่องเที่ยวภายในชุมชน

3.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ประชากรในหมู่บ้านแม่กำปองมีรายได้เฉลี่ย 36,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี (ข้อมูลจาก สมศักดิ์, 2544) รายได้ส่วนใหญ่มาจากภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชน บางหลังคาเรือนเริ่มมีโทรศัพท์และเสอาอากาศรับสัญญาณโทรทัศน์ นับจากที่ทางราชการได้เข้าไปส่งเสริม การเกษตรในปี 2535 ทำให้บ้านแม่กำปองพัฒนาสาธารณูปโภคได้อย่างรวดเร็ว การคมนาคม สะดวกและสามารถติดต่อกับชุมชนภายนอกได้มากขึ้น ซึ่งเป็นจุดหนึ่งที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการ ท่องเที่ยว

รายได้หลักของชาวบ้านมาจากภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำสวนเมียง จากจำนวน 128 ครัวเรือนมีเพียง 2 ครัวเรือนเท่านั้นที่ไม่ได้ปลูกเมียงหรือพืชชนิดอื่นๆ แต่ยึดอาชีพพ่อค้าเมียง เพื่อนำเมียงในหมู่บ้านส่งออกสู่ตลาดนอกชุมชนต่อไป ชาวบ้านแม่กำปองมีรายได้เสริมจากการ ปลูกกาแฟ กะทกรก กกล้วย การเก็บของป่า ตลอดจนการแปรรูปอาหารซึ่งเป็น โครงการของกลุ่ม แม่บ้านแม่กำปอง ได้แก่ การทำกล้วยฉาบ เพื่อถนอม มันฉาบ มันฝรั่งทอด และกล้วยตาก เป็นต้น ทั้ง ยังมีการทดลองปลูกเห็ดหอม เห็องพร้าว การทำหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อขายในชุมชนและหมู่บ้าน ใกล้เคียง ได้แก่ เครื่องจักสาน หมวก กระติบข้าว กระบุง กระจาด กระชู รวมถึงการตีเหล็ก ทำมิด เป็นต้น ปัจจุบันมีการส่งเสริมการทำเครื่องเรือนด้วยไม้ไผ่เพื่อส่งขายแก่พ่อค้าจากนอกชุมชนที่เข้า มาสั่งซื้ออีกด้วย การทำเครื่องเรือนไม้ไผ่มีแนวโน้มจะกลายเป็นอาชีพหลักของกลุ่มทำเครื่องเรือน เนื่องจากมีปริมาณการสั่งซื้อค่อนข้างมากและต่อเนื่อง ทั้งยังให้ผลตอบแทนสูงกว่าการเก็บเมียง การเยี่ยมชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากกลุ่มอาชีพเสริมเป็นส่วนหนึ่งของรายการกิจกรรมการเยี่ยมชมหมู่บ้านของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศเช่นกัน

จุดเด่นอีกจุดหนึ่งของผลิตภัณฑ์บ้านแม่กำปองคือสมุนไพร ซึ่งทางวัดแม่กำปองได้ตั้ง กลุ่มอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ กลุ่มสมุนไพรห้วยแก้ว สาขาคันธาพฤกษา (แม่กำปอง) ซึ่งเป็นที่ รู้จักในกลุ่มผู้ที่สนใจด้านสมุนไพรของจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากบ้านแม่กำปองมีหมอยาสมุนไพร และเป็นแหล่งสมุนไพรสำคัญในเขตกิ่งอำเภอแม่ออน นอกจากการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรแล้ว กลุ่มสมุนไพรแม่กำปองยังจัดกิจกรรมอื่นๆ แก่ผู้ที่สนใจและนักท่องเที่ยว เช่น การอบสมุนไพร อบรมการใช้สมุนไพรเพื่อเป็นยารักษาโรค เป็นต้น นอกจากนี้วัดแม่กำปองยังเป็นจุดถ่ายทอดภูมิ

ปัญหาท้องถิ่นเกี่ยวกับพืชสมุนไพรแก่นักศึกษาและประชาชนทั่วไป โดยจะมีการจัดค่ายให้ความรู้เรื่องดังกล่าวอย่างต่อเนื่องตลอดปี

3.6 สิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภค

3.6.1 ไฟฟ้า : แต่เดิมหมู่บ้านแม่กำปองไม่มีไฟฟ้าใช้ กระทั่งในปี 2529 มีการก่อตั้ง และจัดทะเบียนสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด โดยการรวบรวมสมาชิกเพื่อจัดตั้งสหกรณ์และผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังงานน้ำด้วยเครื่องผลิตกระแสไฟฟ้า โดยได้รับการสนับสนุนจากกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม และดำเนินการให้บริการกระแสไฟฟ้าแก่สมาชิกสหกรณ์ในท้องที่หมู่ 2 และหมู่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยสหกรณ์เป็นผู้จัดการเก็บเงินค่ากระแสไฟฟ้าเพื่อเป็นรายได้ของสหกรณ์ กระทั่งในปี 2544 การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้ขยายเขตการบริการกระแสไฟฟ้าเข้ามาสู่พื้นที่ดำเนินการของสหกรณ์ฯ สมาชิกของสหกรณ์จึงใช้กระแสไฟฟ้าจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคร่วมกับกระแสไฟฟ้าจากสหกรณ์ฯ ทางสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปองจึงผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อจำหน่ายให้แก่การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเพื่อเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่ง ทุกครัวเรือนในบ้านแม่กำปองมีโทรทัศน์ เพราะมีกระแสไฟฟ้าใช้ตลอด 24 ชั่วโมง นักท่องเที่ยวจึงสามารถชมโทรทัศน์และรับฟังข่าวสารทางโทรทัศน์และวิทยุได้ตลอดเวลา

ปัจจุบันบ้านแม่กำปองมีการณรงค์ให้สมาชิกชุมชนประหยัดการใช้กระแสไฟฟ้าจากพลังงานน้ำ โดยการจำกัดการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าในช่วงเวลาเย็น ซึ่งแต่ละครัวเรือนมีความต้องการอุปโภคบริโภคสูง เพื่อให้กระแสไฟฟ้าพลังน้ำมีเพียงพอสำหรับใช้ภายในชุมชนโดยไม่ต้องพึ่งพาการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ยิ่งไปกว่านั้นค่ากระแสไฟฟ้าพลังน้ำยังมีราคาต่ำกว่าค่ากระแสไฟฟ้าทั่วไป ทำให้สมาชิกสามารถประหยัดค่ากระแสไฟฟ้าได้อีกด้วย

3.6.2 ประปา : ชุมชนแม่กำปองใช้น้ำจากประปาภูเขา ซึ่งดำเนินการด้วยตนเอง และให้บริการแก่สมาชิกทั้ง 128 ครัวเรือน เก็บค่าบริการครัวเรือนละ 60 บาทต่อเดือน เนื่องจากมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์และมีน้ำตกแม่กำปองเป็นแหล่งต้นน้ำ ทำให้หมู่บ้านแม่กำปองมีน้ำใช้ตลอดทั้งปีไม่เคยประสบปัญหาขาดแคลนน้ำแต่อย่างใด ปริมาณน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคในหมู่บ้านยังคงเพียงพอแม้ในช่วงที่ต้องรับรองนักท่องเที่ยวจำนวนมากในเวลาเดียวกัน

3.6.3 การสื่อสาร : ผู้ใหญ่บ้าน (ปัจจุบันคือนายพรหมมินทร์ พวงมาลา) เป็นตัวแทนการสื่อสารทางไปรษณีย์และการออมทรัพย์ มีโทรศัพท์เพียงหมายเลขเดียว ซึ่งเป็นโทรศัพท์ระบบดาวเทียมสู่ชนบท (หมายเลข 0-5322-9526)

3.6.4 การสาธารณสุข : มีสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ 2 แห่ง ได้แก่ สถานีอนามัย 1 แห่ง และคลินิกแพทย์ 1 แห่ง บ้านแม่กำปองเป็นสมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขขั้นมูลฐาน โดยมี

ผู้ใหญ่บ้านได้รับการอบรมความรู้ขั้นพื้นฐานจากสาธารณสุข และดำเนินการเกี่ยวกับการสาธารณสุขของหมู่บ้านจนได้รับรางวัลอาสาสมัครดีเด่นของจังหวัดเชียงใหม่ เขต และภาคเหนือ ประจำปี 2543 โดยมีผลงานดีเด่นคือ ธารรงค์ให้ราษฎรสร้างส้วมทุกหลังคาเรือน และยังมีห้องน้ำสาธารณะจำนวน 2 แห่ง (ไม่แยกหญิงชาย) ตั้งอยู่บริเวณน้ำตกแม่กำปอง มีเตาเผาขยะจำนวน 12 เตา กระจายอยู่ทั่วทั้งชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการดูแลรักษาสุขอนามัยของหมู่บ้านเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามเมื่อการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้านได้รับความนิยมมากขึ้น ชุมชนประสบปัญหาขยะ ทำให้ต้องร่วมแรงกันสร้างถังขยะรูปแบบภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ตามจุดต่างๆ ทั้งในเขตที่อยู่อาศัยและแหล่งท่องเที่ยว

3.6.5 ถนน : เส้นทางสู่หมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ ง่ายแก่การเข้าถึง แต่เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง จึงมีบางช่วงที่ยังคงเป็นดินลูกรังและลาดชัน ทำให้เดินทางไม่สะดวกในช่วงฤดูฝน

3.7 กลุ่มและคณะกรรมการของชุมชน

3.7.1 กลุ่มสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด : มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการกระแสไฟฟ้าแก่ชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง รวมทั้งสนับสนุนให้ทุนกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพแก่สมาชิกสหกรณ์ เริ่มดำเนินการเมื่อ 21 เมษายน 2529

3.7.2 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต : จัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนให้สมาชิกรู้จักการออมทรัพย์และการประหยัด รวมทั้งเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน เริ่มดำเนินการเมื่อ 18 สิงหาคม 2540

3.7.3 กลุ่มแม่บ้าน : มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน (โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน) ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน รวมถึงการหารายได้เสริมจากผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม อาทิ มันฝรั่งทอด กล้วยตาก เป็นต้น เริ่มดำเนินการเมื่อปี 2525

3.7.4 กลุ่มหอมเมือง : จัดตั้งขึ้นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาและอนุรักษ์สมุนไพร มีการจัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ด้านสมุนไพรแก่ผู้ที่สนใจ เริ่มดำเนินการเมื่อ 20 มิถุนายน 2541

3.7.5 กลุ่มฌาปนกิจกิจศพ : เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ จัดกิจกรรมเป็นครั้งคราวเพื่อช่วยเหลือครอบครัวผู้ที่เสียชีวิตในชุมชน เริ่มดำเนินการมาเป็นเวลานานแล้ว

3.7.6 กองทุนยา : มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยยารักษาโรคได้ เนื่องจากเป็นสมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เริ่มดำเนินการเมื่อปี 2536

3.7.7 กลุ่มผู้สูงอายุ : จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความเคารพแก่ผู้สูงอายุ ให้เป็นปูชนียบุคคลซึ่งเป็นที่พึ่งของลูกหลาน เริ่มดำเนินการเมื่อปี 2536 (จากหนังสือประวัติพ่อหลวงพรหมมินทร์, 2543)

3.8 เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชน

บรรพบุรุษของบ้านแม่กำปองได้เดินทางจากอำเภอดอยสะเก็ดเข้ามาเพื่อเก็บเมี่ยงและตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2450 กระทั่งจัดตั้งเขตที่อยู่อาศัยเป็น “หมู่บ้านแม่กำปอง” ในปี พ.ศ. 2457 ช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัย ชาวบ้านแม่กำปองมีการทำไร่ข้าวบนพื้นที่สูง ปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค แต่เนื่องจากการปลูกข้าวต้องใช้พื้นที่ประกอบการเกษตรจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำลายทรัพยากรป่าไม้ กอปรกับการเข้ามาบุกรุกพื้นที่ป่าของชาวไทยภูเขาที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียง ทำให้พื้นที่ป่าและสัตว์ป่ามีจำนวนลดลงอย่างมาก ชาวบ้านจึงร่วมกับหน่วยงานจากกรมป่าไม้ประกาศเขตห้ามบุกรุกพื้นที่ป่ารอบหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2509

ประชากรในหมู่บ้านแม่กำปองมีไฟฟ้าใช้อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2529 โดยการจัดตั้งสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง หลังจากชาวบ้านแม่กำปองและบริเวณใกล้เคียงร่วมกันก่อสร้างฝายกั้นน้ำ และโรงผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำเพื่อใช้ในเขตบ้านแม่กำปองและบ้านธารทอง ในปี พ.ศ. 2525 นับจากทางราชการได้เข้าไปส่งเสริมการเกษตรในปี พ.ศ. 2535 ชาวบ้านแม่กำปองสามารถทำรายได้ได้มากขึ้นจากการปลูกกาแฟเสริมในพื้นที่ป่าเมี่ยง แต่ในระยะแรก ต้นกาแฟให้ผลผลิตช้า หลายครัวเรือนจึงล้มเลิกการปลูกกาแฟไป และเริ่มปลูกกาแฟเป็นอาชีพเสริมอย่างจริงจังอีกครั้งประมาณปี พ.ศ. 2543 ซึ่งให้ผลผลิตชุดแรกในปี พ.ศ. 2545 – 2546

ผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง คือ นายพรหมมินทร์ พวงมาลาเป็นผู้ริเริ่มการพัฒนาในด้านต่างๆ ในหมู่บ้าน ทำให้บ้านแม่กำปองสามารถพัฒนาสาธารณูปโภคได้อย่างรวดเร็ว การคมนาคมสะดวก และสามารถติดต่อกับภายนอกได้มากขึ้น ในขณะที่เดียวกันหมู่บ้านจึงมีการต่อยอดกับองค์กรต่างๆ จากภายนอกชุมชนให้เข้ามาร่วมพัฒนาหมู่บ้าน และจัดทำโครงการต่างๆ มากมาย รวมทั้งการพัฒนาในด้านสาธารณสุขของหมู่บ้าน กระทั่งได้รับรางวัลอาสาสมัครสาธารณสุขดีเด่นของภาคเหนือในปี พ.ศ. 2543

บ้านแม่กำปองเปิดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2543 ทำให้เกิดการพัฒนาหมู่บ้านด้านภาพลักษณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก โดยในปีถัดมา การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้ขยายเขตบริการมาสู่หมู่บ้านแม่กำปอง และในช่วงปี พ.ศ. 2546 กรมทางหลวงจึงดำเนินการสร้างเส้นทางเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวระหว่างบ้านแม่กำปองกับอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง และสมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ก็เข้ามาจัดอบรมแนวคิดแผนไทยเพื่อสุขภาพ เพื่อให้ชาวบ้านและผู้สนใจได้เรียนรู้การนวดแผนไทยอันเป็นอาชีพเสริมหนึ่งสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นผู้ริเริ่มโครงการปลูกต้นดอกจอบ ซึ่งเป็นไม้ดอกเมืองหนาวประดับบริเวณทางเข้าหมู่บ้านแม่กำปองอีกด้วย

ช่วงเวลาของเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแม่กำปองสามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังแผนภาพที่ 3.1 ในหน้าถัดไป

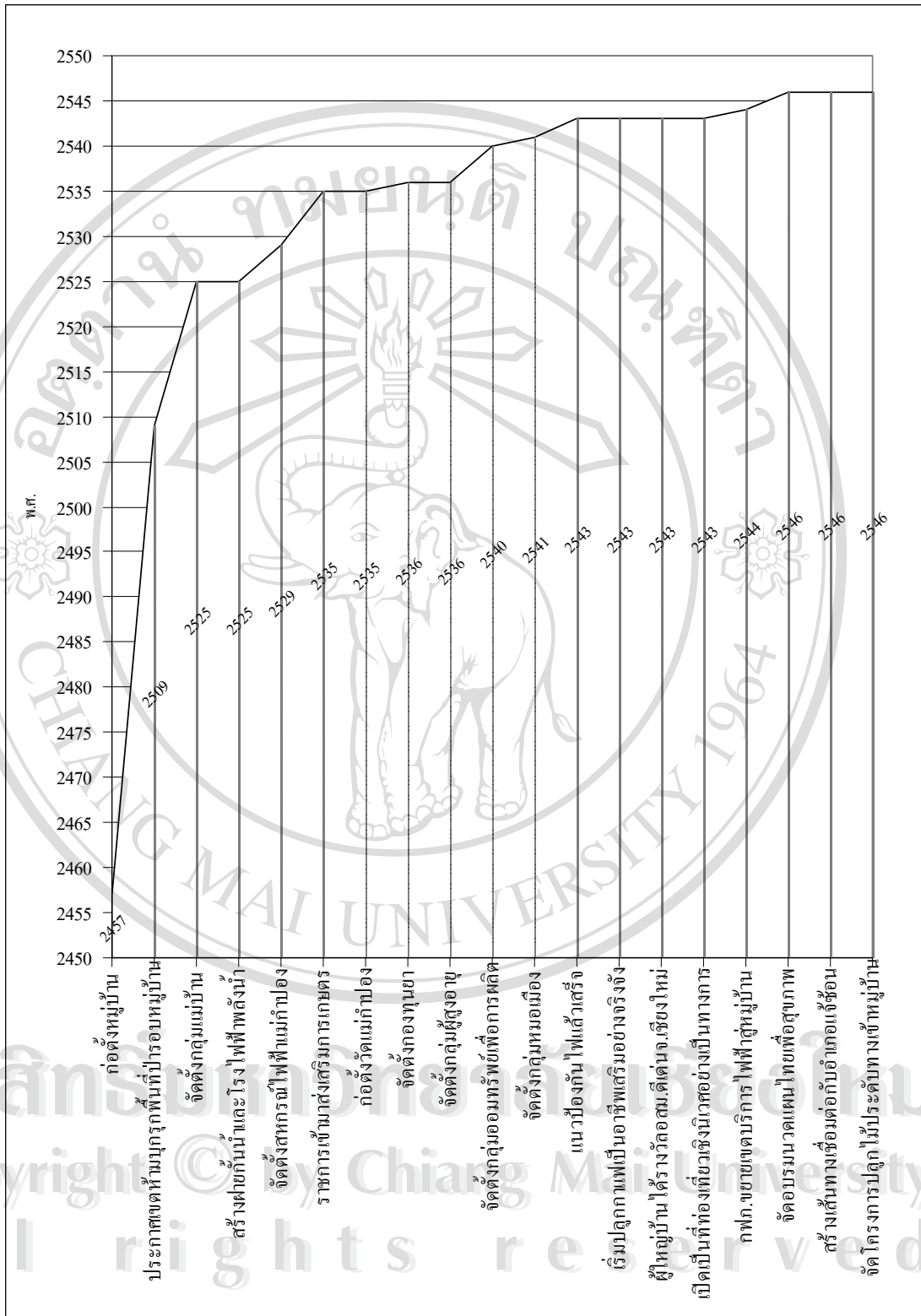
3.9 ลักษณะปัญหาของชุมชน

ปัญหาที่ชุมชนบ้านแม่กำปองประสบเป็นปัญหาที่ไม่ร้ายแรงนัก และสามารถแก้ไขได้โดยชาวบ้านพยายามจัดการกับปัญหานั้นๆ ด้วยตนเอง หรือพยายามปรับตัวเพื่อให้ปัญหาเหล่านั้นไม่กระทบต่อการดำเนินชีวิต ปัญหาที่สมาชิกชุมชนบ้านแม่กำปองกล่าวถึงได้แก่

3.9.1 ปัญหาความปลอดภัยและอาชญากรรม : มีปัญหาหลักเล็กขโมยน้อยของเด็กๆ แต่ไม่มีปัญหาโจรขโมยเข้ามาปล้นหรือลักทรัพย์ในหมู่บ้าน ชาวบ้านป้องกันปัญหาดังกล่าวโดยใส่กลอนประตู และปิดบ้านอย่างมิดชิดเวลาที่ต้องออกไปทำธุระนอกบ้าน มีผู้ให้สัมภาษณ์บางคนเท่านั้นที่กล่าวถึงประเด็นปัญหาความปลอดภัย แต่ไม่สามารถระบุได้ว่ามีผู้เสพยาเสพติดจริงหรือไม่ จำนวนเท่าใด เจ้าหน้าที่อาสาสมัครป้องกันภัยของชุมชนยังคงทำหน้าที่สอดส่องดูแล และปลูกฝังเยาวชนไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านบางครัวเรือนยังมีความกังวลเกี่ยวกับการเปิดหมู่บ้านเป็นสถานที่ท่องเที่ยว เพราะไม่แน่ใจว่าจะมีอาชญากรแอบแฝงเข้ามาในกลุ่มนักท่องเที่ยวหรือไม่ และการสร้างเส้นทางเชื่อมต่อเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางเชื่อมต่อระหว่างแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่และลำปางอาจเป็นเส้นทางค้ายาเสพติดเพราะเป็นเส้นทางเปลี่ยวโดยเฉพาะในเวลากลางคืน

3.9.2 ปัญหาความยากจนและภาระหนี้สิน : ชาวบ้านป่าเมี่ยงมีรายได้หลักจากการเก็บเมี่ยงและมีรายได้เสริมจากอาชีพเสริมอื่นๆ เช่นการตีเหล็ก ตัดเย็บเสื้อผ้า ทำเครื่องจักสาน และทำเครื่องเรือนไม้ไผ่ เป็นต้น รายได้เหล่านี้ทำให้ทุกครัวเรือนพอกินพอใช้ แต่ไม่เพียงพอสำหรับซื้อปัจจัยที่นอกเหนือจากความต้องการในชีวิตประจำวัน เช่นเครื่องใช้ไฟฟ้า หรือเครื่องอำนวยความสะดวก ทำให้ต้องกู้ยืมจากสหกรณ์และกองทุนหมู่บ้าน ชาวบ้านแม่กำปองแทบทุกครัวเรือนจึงมีภาระหนี้สิน และต้องปรับพฤติกรรมการอุปโภคบริโภคให้เหมาะสมกับรายได้และควบคุมค่าใช้จ่ายให้เพียงพอในแต่ละเดือน ชาวบ้านหลายครัวเรือนจึงคาดหวังให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นแหล่งรายได้เสริมที่สำคัญในอนาคตเพื่อบรรเทาและแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายและความยากจนและภาระหนี้สิน

3.9.3 ปัญหาด้านสุขภาพและการสาธารณสุข : เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และอากาศที่บริสุทธิ์ ทำให้ชาวบ้านไม่เจ็บป่วยและอายุยืนยาว ยิ่งไปกว่านั้นผู้ใหญ่บ้านยังเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขดีเด่น ซึ่งสามารถให้คำปรึกษาด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้นได้ ทำให้หมู่บ้านไม่มีปัญหาด้านการสาธารณสุขแต่อย่างใด

แผนภาพที่ 3.1 ช่วงเวลาของเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแม่กำปอง (2457 ถึง 2546)

3.9.4 ปัญหาด้านการเดินทางและสิ่งอำนวยความสะดวก : ถนนของหมู่บ้านแม่กำปองเป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ สามารถรับน้ำหนักรถทั่วไปได้ แต่ไม่สามารถรับน้ำหนักรถบรรทุกขนาดใหญ่ได้ แม้ว่าการเดินทางเข้าสู่บ้านแม่กำปองจะค่อนข้างสะดวก แต่จากการก่อสร้างถนนของกรมทางหลวงเชื่อมต่อกับจังหวัดลำปาง ทำให้รถบรรทุกต้องลำเลียงวัสดุก่อสร้างผ่านเส้นทางหมู่บ้าน และสร้างความเสียหายให้แก่ถนนบางช่วง สิ่งอำนวยความสะดวกที่ชุมชนขาดแคลนได้แก่โทรศัพท์ ซึ่งปัจจุบันมีโทรศัพท์ผ่านดาวเทียมเพียงเครื่องเดียวตั้งอยู่ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นจึงไม่เพียงพอสำหรับให้บริการนักท่องเที่ยว นอกจากนี้หมู่บ้านตั้งอยู่ในบริเวณหุบเขา จึงไม่มีสัญญาณโทรศัพท์เคลื่อนที่ ทำให้การติดต่อกับภายนอกชุมชนเป็นไปได้ค่อนข้างลำบาก

3.9.5 ปัญหาเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา : ชุมชนมีโรงเรียนจำนวน 1 แห่งให้การศึกษาดังแต่ระดับเด็กเล็กจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนที่ต้องการเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาสามารถเข้าเรียนที่โรงเรียนอานเหนือ ในเขตกิ่งอำเภอแม่ออนได้ โดยมีรถรับส่งนักเรียนเข้ามาถึงหมู่บ้านซึ่งคิดอัตราค่าบริการประมาณเดือนละ 300 – 400 บาท ทำให้เยาวชนไม่ด้อยโอกาสทางการศึกษา อย่างไรก็ตามผู้ที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาบางส่วนไม่ได้เข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาเพราะไม่ชอบเรียนหนังสือ หรือต้องการทำงานมากกว่า ชาวบ้านแม่กำปองที่มีวุฒิการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 หรือมัธยมศึกษาปีที่ 3 นิยมออกไปเป็นแรงงานรับจ้างนอกชุมชน หรือทำงานในนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน

3.9.6 ปัญหาความไม่ลงรอยกันระหว่างคนในชุมชน : จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่าคนในชุมชนมีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งกันบ้างแต่ไม่รุนแรง เพราะทุกครัวเรือนเป็นเครือญาติที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ชาวบ้านแม่กำปองมีความเป็นมิตรและยิ้มแย้มอยู่เสมอ ซึ่งเป็นจุดหนึ่งที่สร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

3.10 แหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน

3.10.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ : บ้านแม่กำปองอยู่ในเขตอนุรักษ์ต้นน้ำแม่ออน – แม่ลาย จึงยังคงสภาพความสมบูรณ์ของป่าไม้และแวดล้อมไปด้วยทิวเขาสลับซับซ้อน ทำให้มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามหลายแห่ง อาทิ

1) น้ำตกแม่กำปอง เป็นน้ำตกที่เกิดจากลำน้ำฮาโกไม่ไหลสูงสูงกว่า 100 เมตร มีทั้งสิ้น 7 ชั้น แต่ละชั้นจะมีความสวยงามต่างกันไป แต่ไม่มีจุดเล่นน้ำ ปัจจุบันมีเส้นทางเดินชมความงามถึงน้ำตกชั้นที่ 5

2) ฝายน้ำลัด อยู่ที่กิโลเมตรที่ 46 เกิดจากลำธารแม่กำปองไหลลอดผ่านก้อนหินผาขนาดใหญ่จากด้านหนึ่ง ไปสู่อีกด้านหนึ่ง มีความสวยงามและน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก

3) หินโยกหินคลอน เป็นก้อนหินขนาดใหญ่ เมื่อเข้าไปผลักจะโยกหรือคลอนได้ แต่เมื่อออกแรงผลักเต็มที่ กลับไม่สามารถขยับหรือโยกคลอนได้มากขึ้นเลยอยู่ระหว่างทางไปสู่หมู่บ้านแม่กำปอง ในเขตบ้านธารทอง หมู่ 8 ตำบลห้วยแก้ว บริเวณกิโลเมตรที่ 45

4) สวนหินงาม อยู่ห่างจากผาน้ำลอดประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นบริเวณที่มีหินจำนวนมาก วางอยู่ระเกะระกะบนลาน จึงมีลักษณะคล้ายสวนหิน ซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่สวยงาม

5) คอยม่อนล้าน อยู่ติดกับอำเภอแจ้ซ้อย จังหวัดลำปาง มีจุดกางเต็นท์ บ้านพักรับรอง จุดชมทัศนียภาพยามเช้า และสวนชากรุงเทพฯ ซึ่งจะบานสะพรั่งในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี

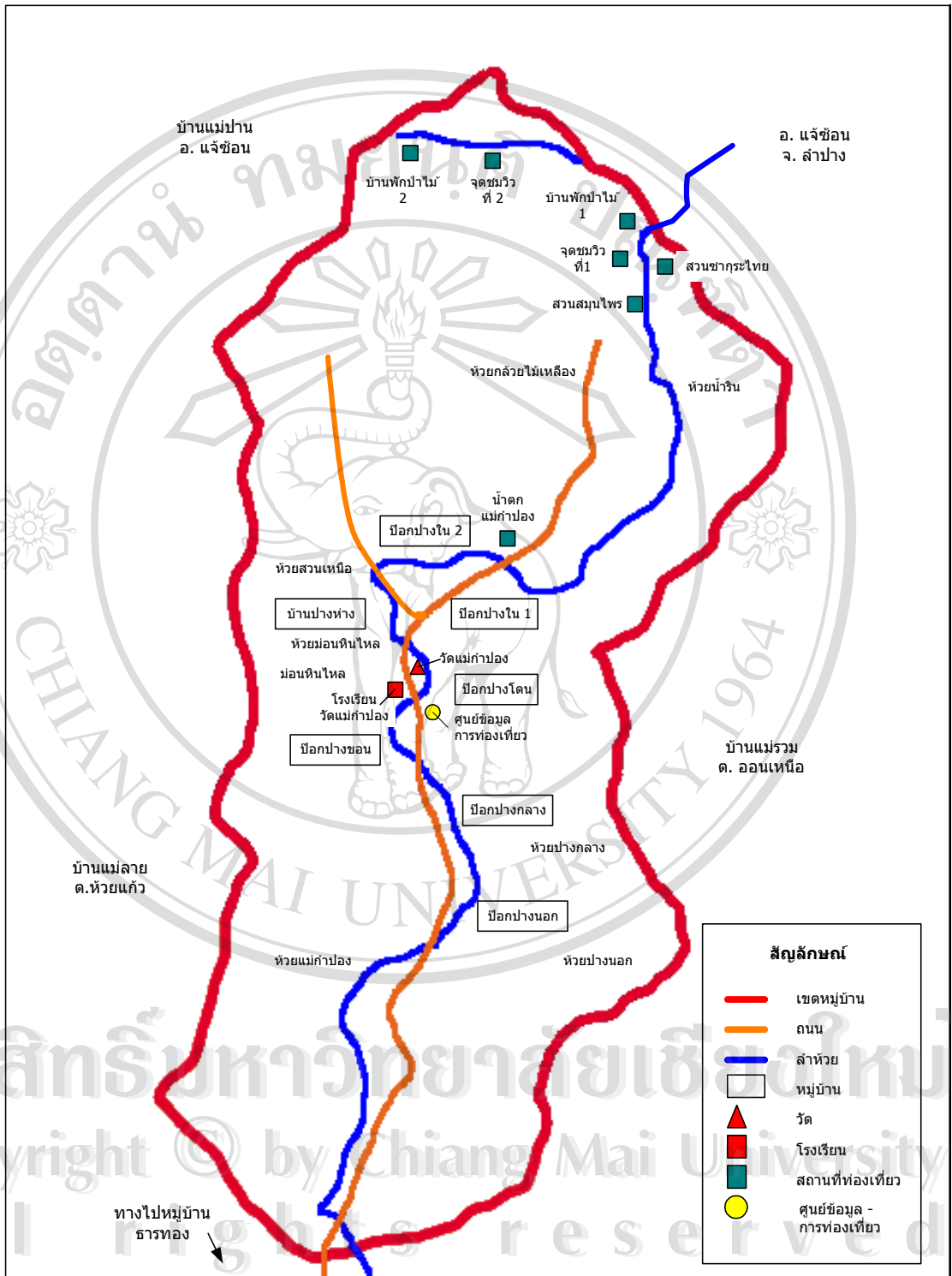
3.10.2 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม :

1) บ้านพักชาวป่าเมี่ยง เป็นบ้านไม้ 1 – 2 ชั้น มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ โฮมสเตย์ พักอาศัยร่วมกับชาวบ้านจะได้ร่วมกิจกรรมการทำอาหารในครัวแบบดั้งเดิม สังเกตและเรียนรู้ภาษา และวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต รวมถึงกิจกรรมการเกษตรของชาวป่าเมี่ยง

2) สวนเมี่ยงและกาแฟ เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางการเกษตรหลักของหมู่บ้าน นักท่องเที่ยวจะได้เยี่ยมชม เรียนรู้ และทดลองเก็บ แปรรูป และชิมผลิตภัณฑ์จากใบเมี่ยง ใบชา และกาแฟ

3) วัดแม่กำปอง เป็นสถานที่แสดงสถาปัตยกรรมล้านนา และเป็นศูนย์รวมทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่นการละเล่นในเทศกาลต่างๆ และการประชุมหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์สมุนไพร มีหม้อต้มยาสมุนไพรไว้บริการโดยไม่คิดค่าบริการ

4) กลุ่มอาชีพเสริม ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพเสริมเฉพาะทางเช่น อาชีพจักสาน ตะกร้อสำหรับใส่ไข่ต้มในบ่อน้ำพุร้อน และหมวกสาน อาชีพตีเหล็ก ผลิตเครื่องเรือนจากไม้ไผ่ การฟ้อนรำ และเล่นดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น อาณาเขตและสถานที่ท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปองแสดงในแผนผังที่ 3.2

แผนผังที่ 3.2 อาณาเขตและสถานที่ท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปอง

3.11 การประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชน

3.11.1 ประวัติความเป็นมา : การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ในชุมชนบ้านแม่กำปอง เกิดขึ้นภายใต้การสนับสนุนตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ของรัฐบาลโดยผ่านกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เนื่องจากชุมชนบ้านแม่กำปอง ต. ห้วยแก้ว กิ่ง อ. แม่ออน จ. เชียงใหม่ มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจหลายแห่ง ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม สหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงบ้านแม่กำปอง จำกัด ร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้านแม่กำปอง และชาวบ้านในตำบลห้วยแก้ว จึงได้นำเอาสิ่งที่กล่าวมานี้เป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (แบบโฮมสเตย์) เพื่อเข้าร่วมโครงการดังกล่าว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสร้างงานและสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชน สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน และปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีเกี่ยวกับการปกป้องรักษาธรรมชาติและธำรงรักษาวัฒนธรรมให้แก่ทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยว ทั้งยังสามารถเป็นรูปแบบการบริการการท่องเที่ยวและเป็นทางเลือกในการพัฒนาชุมชนแก่ชุมชนอื่นๆ ต่อไป

3.11.2 การดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในปัจจุบัน

1) การดำเนินการวิจัยการท่องเที่ยวโดยคณะกรรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน : ชุมชนแม่กำปองภายใต้การนำของนายพรหมมินทร์ พวงมาลา ผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง ได้จัดตั้งคณะกรรมการโครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนบ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่” เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาค ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์ด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปอง ค้นหาองค์ความรู้และศักยภาพชุมชนในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึงศึกษารูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืนบ้านแม่กำปอง โดยมีกิจกรรมที่ดำเนินการวิจัย อาทิ การประชุมชาวบ้านเพื่อเสนอแผนกิจกรรมรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการรักษาความสะอาดและความปลอดภัยภายในชุมชน การจัดทำแผ่นป้ายสื่อเพื่อรณรงค์เรื่องการอนุรักษ์ ป้ายกฎระเบียบต่างๆ ของหมู่บ้าน การปรับปรุงสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และจัดทำแผนการวิจัยพร้อมผลสรุปเสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาคเป็นระยะๆ (ปัจจุบันยังอยู่ในระหว่างดำเนินการวิจัยและพัฒนา) หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แม่กำปอง เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมและเข้าพักอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2543

หน่วยงานที่ให้การสนับสนุน โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แก่ชุมชนบ้านแม่กำปอง ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้ให้งบประมาณสนับสนุนโครงการบริการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สำนักงานสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่ กรมส่งเสริมสหกรณ์ช่วยวิเคราะห์โครงสร้างทางการตลาดและจัดทำเป็นเอกสาร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ให้การสนับสนุน

ด้านแนวคิดและนโยบายเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชน ที่ว่าการกิ่งอำเภอแม่ออน และองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้วไว้ทั้งงบประมาณและบุคลากรสำหรับการอบรมการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โครงการไฟฟ้าพลังน้ำระดับหมู่บ้าน จังหวัดเชียงใหม่ ให้แนวทางในการจัดการการใช้ประโยชน์จากไฟฟ้าพลังน้ำ โรงเรียนวัดแม่กำปองให้ความช่วยเหลือในการจัดทำแผนงานวิจัยโครงการรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง และสมาคมสตรีนักธุรกิจวิชาชีพแห่งประเทศไทย เชียงใหม่ เป็นผู้จัดการอบรมการวางแผนไทยเพื่อสุขภาพและจัดทำโครงการปลูกไม้ดอกไม้ประดับทางเข้าหมู่บ้านแม่กำปอง

2) กิจกรรมการให้บริการการท่องเที่ยวและอัตราค่าธรรมเนียม : การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปองให้บริการทั้งในรูปแบบไป – กลับและพักค้างคืนแบบโฮมสเตย์ ปัจจุบันหมู่บ้านแม่กำปองมีบ้านพักสำหรับบริการโฮมสเตย์ทั้งที่เป็นบ้านหลักและบ้านเสริมประมาณ 14 หลัง นักท่องเที่ยวสามารถแจ้งความต้องการล่วงหน้าแก่คณะกรรมการการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปองให้รับทราบและตอบรับ จากนั้นนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในพื้นที่จะต้องกรอกข้อมูลและชำระเงินค่าใช้จ่ายก่อนเข้าพัก ซึ่งมีกิจกรรมและค่าธรรมเนียมดังตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปองและค่าธรรมเนียม

กิจกรรม	ค่าธรรมเนียม
การพักค้างคืนและค่าอาหาร	
- ค่าที่พักแบบโฮมสเตย์	คืนละ 100 บาทต่อคน
- ค่าบริการเจ้าของบ้าน	วันละ 100 บาทต่อคน
- ค่าบำรุงกิจกรรมในหมู่บ้าน	100 บาทต่อคน (เก็บครั้งเดียว)
- ค่าบำรุงสถานที่ท่องเที่ยวของหมู่บ้าน	100 บาทต่อคน (เก็บครั้งเดียว)
- ค่าเช่าเต็นท์ของหมู่บ้าน	เล็ก 100 ใหญ่ 150 บาทต่อวัน
- ค่าบำรุงสถานที่กรณีนำเต็นท์มาเองหรือเช่า	50 บาทต่อวัน
- ค่าอาหาร	มื้อละ 50 บาทต่อคน
ค่าชมการแสดง	
- ค่าพิธีบายศรีสู่ขวัญ	1500 บาทต่อครั้ง
- ค่าชมการแสดงดนตรีพื้นเมือง	1000 บาทต่อครั้ง
- ค่าชมการแสดงศิลปะพื้นบ้าน	1000 บาทต่อครั้ง

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

กิจกรรม	ค่าธรรมเนียม
ค่าบำรุงกิจกรรมอื่นๆ	
- ค่าจ้างผู้นำเที่ยวช่วงกลางวัน	200 บาทต่อวัน
- ค่าจ้างผู้นำทางพักแรมในป่าหรือเดินชมหมู่บ้านช่วงกลางคืน	100 บาทต่อกัน
- ค่าเช่าพาหนะ (ตามประเภทที่ใช้บริการ)	100 – 1000 บาทต่อครั้ง
- ค่าแนวคิดแผนโบราณ	100 บาทต่อชั่วโมง
- ค่าแนวคิดผ้าเท้า	120 บาทต่อชั่วโมง

หมายเหตุ : กิจกรรมการท่องเที่ยวนี้เป็นของชุมชน ต้องการให้มีการกระจายรายได้ให้ชุมชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย (จากเอกสารของสำนักงานสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่, 2545)

เมื่อชาวบ้านในชุมชนได้รับรายได้จากการบริการการท่องเที่ยวแล้ว จะต้องแบ่งรายได้ให้สหกรณ์แม่กำปองในอัตราร้อยละ 5 บาท ส่วนที่เหลือจะแบ่งให้สมาชิกกลุ่มอาชีพเสริม หากเป็นกิจกรรมที่สมาชิกทุกคนในกลุ่มไม่ได้ปฏิบัติพร้อมกัน จะมีการหมุนเวียนความรับผิดชอบรับรองนักท่องเที่ยวในแต่ละครั้งให้แก่สมาชิกคนอื่นๆ เพื่อเป็นการกระจายรายได้และโอกาสในการพบปะนักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง กิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่กำปองสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.3 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับนักท่องเที่ยวในลักษณะ 2 วัน 1 คืน

ช่วงเวลา	กิจกรรม
ก่อน 12.00	เจ้าของบ้านโฮมสเตย์เตรียมตัวต้อนรับนักท่องเที่ยว
12.00-13.30	นักท่องเที่ยวเดินทางมาถึง / รับประทานอาหารกลางวัน (อาหารพื้นเมือง)
13.30-16.00	เยี่ยมชมหมู่บ้าน ชมกลุ่มอาชีพเสริมต่างๆ เช่นกลุ่มแม่บ้านแปรรูปผลผลิต กลุ่มเครื่องเรือนไม้ไผ่ / ใช้บริการนวดแผนไทย
16.00-18.00	ประกอบอาหารเย็นร่วมกับชาวบ้าน / อาบน้ำ / เตรียมตัวสำหรับกิจกรรมกลางคืน
18.00-20.00	พิธีบายศรีสู่ขวัญ / รับประทานอาหารเย็น (อาหารพื้นเมือง) พร้อมดูการฟ้อนรำและการแสดงดนตรีพื้นเมือง
20.00-05.30	พักผ่อนตามอัธยาศัย
05.30-06.00	ทำบุญตักบาตร ณ วัดแม่กำปอง
06.00-8.00	เดินสำรวจเส้นทางธรรมชาติ ชมทะเลหมอก / เก็บเมี่ยงร่วมกับชาวบ้าน
8.00-9.00	รับประทานอาหารเช้า (ชา กาแฟ หรืออาหารพื้นเมือง)
9.00-11.00	ชมสวนสมุนไพร (มีมัคคุเทศก์ชุมชนให้ข้อมูล) / เตรียมตัวเดินทางกลับ

หมายเหตุ : เวลาและกิจกรรมสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความสะดวกของชาวบ้านและความประสงค์ของนักท่องเที่ยว

ที่มา : จากการสัมภาษณ์นางบุญศรี พวงมาลา ภรรยาผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง

จากตารางที่ 3.3 นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเข้ามาแบบทัวร์ 2 วัน 1 คืน โดยเดินทางมาถึงหมู่บ้านก่อนเที่ยง และเดินทางกลับก่อนเที่ยงของอีกวันหนึ่ง หมู่บ้านแม่กำปองจัด โปรแกรมสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้โดยในช่วงเวลาก่อนเที่ยง คริวเรือนที่ต้องรับรองนักท่องเที่ยวจะเตรียมตัวซื้ออาหารสด อาหารแห้ง หรือเก็บพืชผักมาเตรียมไว้สำหรับทำอาหารมื้อเที่ยง และจัดเตรียมทำความสะอาดห้องพักสำหรับนักท่องเที่ยวที่จะมาพักในบ้านโฮมสเตย์

หลังจากนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงและรับประทานอาหารกลางวัน มัคคุเทศก์ท้องถิ่นจะนำนักท่องเที่ยวเดินเยี่ยมชมหมู่บ้าน ท่องเที่ยวน้ำตกแม่กำปอง ชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากกลุ่มอาชีพเสริมต่างๆ เช่นกลุ่มเครื่องเรือนไม้ไผ่ กลุ่มแม่บ้านแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และรับบริการนวดแผนไทย หรืออบสมุนไพรในช่วงเวลา 13.30 น. ถึง 16.00 น.จากนั้นนักท่องเที่ยวจะร่วมประกอบอาหารพื้นเมืองกับชาวบ้านและอาบน้ำเพื่อเตรียมตัวสำหรับกิจกรรมกลางคืน โดยพิธี

บายศรีสู่ขวัญจะเริ่มขึ้นในเวลาประมาณ 18.00 น. ก่อนที่นักท่องเที่ยวจะรับประทานอาหารเช้าไปพร้อมกับชมการแสดงดนตรีพื้นเมือง และการฟ้อนรำ จากนั้นจึงพักผ่อนตามอัธยาศัย โดยนักท่องเที่ยวอาจจะพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเจ้าของบ้านแล้วจึงเข้านอน ในกรณีที่เป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติ ชาวบ้านจะพูดคุยผ่านล่ามที่เข้ามาอยู่กับนักท่องเที่ยวหรือใช้ภาษามือเพื่อสื่อสาร

วันรุ่งขึ้น นักท่องเที่ยวจะร่วมพิธีทำบุญตักบาตร ณ วัดแม่กำปองในช่วงเช้ามีคและเดินสำรวจเส้นทางธรรมชาติ ขึ้นสู่ยอดดอยม่อนล้าน เพื่อชมทะเลหมอกยามเช้า แล้วกลับมายังหมู่บ้านเพื่อชมการเก็บเมี่ยงและกาแฟของชาวบ้าน หากนักท่องเที่ยวต้องการร่วมกิจกรรมการเก็บเมี่ยงสามารถกลับไปที่สวนเมี่ยงได้หลังจากรับประทานอาหารเช้า ซึ่งอาจเป็นชา กาแฟ หรืออาหารแบบพื้นเมืองที่เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์จัดเตรียมไว้ให้ ช่วงเวลา 9.00 – 11.00 น. เป็นช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวจะได้เยี่ยมชมสวนสมุนไพรบ้านแม่กำปอง ทักทายชาวบ้านก่อนที่จะเดินทางกลับก่อนเวลา 12.00 น. ทั้งนี้ บ้านแม่กำปองมีการคิดอัตราค่าบริการการท่องเที่ยวแบบเหมาจ่าย ดังแสดงในตารางที่ 3.4

ตารางที่ 3.4 อัตราค่าบริการการท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปองแบบเหมาจ่าย

กิจกรรม	อัตราค่าบริการท่องเที่ยว / จำนวนนักท่องเที่ยว (คน)								หมายเหตุ
	1	2	3	4	5	6	7	8	
ครึ่งวัน	1,800	1,000	900	700	600	550	500	500	-
หนึ่งวัน	2,000	2,000	1,200	1,000	800	600	570	540	รวมอบ สมุนไพร, สอนทำ อาหารไทย
2 วัน 1 คืน (รวม ค่ารถ)	4,280	3,300	2,170	1,900	1,800	1,650	1,540	1,300	รวมทำบุญ ตักบาตร,
2 วัน 1 คืน (ไม่รวม ค่ารถ)	2,300	2,200	1,500	1,400	1,360	1,300	1,240	1,025	บายศรี ดนตรี พื้นเมือง,
3 วัน	-	4,250	4,166	3,632	3,400	3,200	3,100	3,017	ฟ้อนรำ

จากตารางที่ 3.4 สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาเป็นหมู่คณะ บ้านแม่กำปองสามารถคิดอัตราค่าบริการแบบเหมาจ่ายโดยแบ่งช่วงเวลากการเข้าชมหรือเข้าพักในหมู่บ้านเป็น 4 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่รายการท่องเที่ยวครึ่งวัน หนึ่งวัน 2 วัน 1 คืน (รวมค่ารถ) 2 วัน 1 คืน (ไม่รวมค่ารถ) และ 3 วัน โดยกิจกรรมแบบครึ่งวันจะประกอบด้วยการเดินทางเยี่ยมชมหมู่บ้านและรับประทานอาหารพื้นเมือง และกิจกรรมแบบหนึ่งวันจะเพิ่มการอบสมุนไพรและการสอนทำอาหารไทย คิดอัตรา 2,000 บาท สำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเพียงคนเดียว หากนักท่องเที่ยวเข้ามาจำนวน 8 คนจะคิดค่าบริการลดลงเหลือคนละ 540 บาท เช่นเดียวกับอัตราค่าบริการสำหรับนักท่องเที่ยวประเภท 2 วัน 1 คืน และ 3 วัน กล่าวคือ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเพียงคนเดียวจะต้องเสียค่าบริการในอัตราที่สูงกว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาเป็นหมู่คณะ การท่องเที่ยวแบบค้างคืนจะมีกิจกรรมเพิ่มเติมจากประเภทหนึ่งวัน ซึ่งคิดค่าบริการรวมอยู่ในอัตราตามตารางที่ 3.3 แล้ว ได้แก่กิจกรรมการทำบุญตักบาตร บายศรีสู่ขวัญ ชมดนตรีพื้นเมือง และฟ้อนรำ

นอกจากนี้บ้านแม่กำปองยังให้บริการจัด โปรแกรมท่องเที่ยวในราคาเหมาจ่าย 2 วัน 1 คืน พร้อมอาหาร 3 มื้อและบริการนำทาง ราคา 1,000 บาทต่อคน และให้นักท่องเที่ยวเลือกใช้บริการกิจกรรมอื่นๆ ได้ตามความสนใจ เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ การแสดงฟ้อนรำ การแสดงดนตรีพื้นเมือง บริการอบสมุนไพร และนวดแผนไทย โดยเพิ่มค่าบริการตามอัตราค่าธรรมเนียมที่ชุมชนกำหนด ผู้ที่สนใจสามารถติดต่อโดยตรงกับสหกรณ์การไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ 50130 โทรศัพท์ 0-5322-9526

3) ข้อกำหนดสำหรับบริการการท่องเที่ยว :

คณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปองได้ตั้งข้อกำหนดของบ้านพักสำหรับโฮมสเตย์และข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว ดังนี้

ข้อกำหนดสำหรับบ้านพักโฮมสเตย์ : บ้านที่ต้องการให้บริการนักท่องเที่ยวต้องแจ้งความจำนงกับคณะกรรมการการท่องเที่ยว จากนั้นคณะกรรมการการท่องเที่ยวจะสำรวจว่าเหมาะสมและมีศักยภาพมากพอที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวได้หรือไม่ โดยประเมินจากขนาดของบ้าน จำนวนสมาชิก จำนวนห้องพัก พื้นที่ใช้สอยสำหรับจัดกิจกรรม ความสะอาด เครื่องอำนวยความสะดวก และห้องน้ำที่เพียงพอ

ข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว : นักท่องเที่ยวจะต้องแจ้งล่วงหน้าแก่คณะกรรมการฯ รับทราบ และจนกว่าจะได้รับการตอบรับก่อนเดินทางเข้าสู่หมู่บ้าน ทั้งนี้ จะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปอง ดังนี้

- (1) กรอกใบสมัครตามแบบที่คณะกรรมการกำหนด และต้องชำระเงินค่าใช้จ่ายก่อนเข้าพัก
- (2) ในการเดินท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าต้องใช้ผู้นำเที่ยวของหมู่บ้านเป็นมัคคุเทศก์ เพื่อเดินทางตามเส้นทางที่กำหนด
- (3) ตลอดเส้นทางการท่องเที่ยวจะต้องไม่ทิ้งขยะโดยเด็ดขาด กรุณานำไปทิ้งตามจุดที่กำหนด
- (4) ไม่ส่งเสียงดัง ยิงปืน หรือล่าสัตว์ ซึ่งเป็นการรบกวนสัตว์ป่าและนักท่องเที่ยวอื่น
- (5) ไม่ก่อไฟก่อนได้รับอนุญาต และต้องดับสนิทเมื่อเสร็จภารกิจแล้ว
- (6) ต้องดับบุหรี่ให้สนิทก่อนทิ้ง และทิ้งตามจุดที่กำหนดไว้
- (7) ไม่อนุญาตให้ขีดเขียน ทำสัญลักษณ์อื่นใด ที่เป็นการทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม
- (8) ไม่อนุญาตให้นำของป่าออกจากพื้นที่
- (9) พ่อค้าแม่ค้าที่นำของมาจำหน่าย ต้องจ่ายค่าบำรุงสถานที่ วันละ 20 – 100 บาท และต้องจำหน่ายในพื้นที่ที่กำหนดให้ และต้องดูแลทำความสะอาดในพื้นที่จำหน่ายให้สะอาดตลอดเวลา
- (10) ไม่กระทำการอันใดที่ผิดจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นไทย
- (11) เมื่อจะเดินทางกลับ ต้องแจ้งให้เจ้าของพื้นที่ทราบ พร้อมรับการตรวจสอบ เพื่อมิให้นำทรัพยากรสิ่งอื่นใดออกจากพื้นที่ก่อนได้รับอนุญาต

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยการใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน หรือตัวแทนจากแต่ละครัวเรือน เนื่องจากช่วงเวลา que เก็บข้อมูลเชิงปริมาณเป็นช่วงที่สมาชิกชุมชนแม่กำปองว่างเว้นจากการเก็บเมียงตามฤดูกาล ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมักออกไปรับจ้างเป็นแรงงานในพื้นที่อื่นๆ ทำให้สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้เพียง 57 ครัวเรือนจาก 128 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 44.53 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ทั้งนี้สามารถนำมาอธิบายผลการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลโดยรวมของกลุ่มตัวอย่างในบ้านแม่กำปองได้ ดังนี้

4.1 ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของกลุ่มตัวอย่างบ้านแม่กำปอง

เมื่อพิจารณาจากแผนผังที่ 3.1 ซึ่งแสดงกลุ่มบ้าน (ป๊อก) ของหมู่บ้านแม่กำปอง จะลำดับกลุ่มบ้านได้ดังนี้คือ ปางใน2 ปางใน 1 ปางโตน ปางซอน ปางกลาง และปางนอก

ตารางที่ 4.1 จำนวนของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มบ้าน แยกตามเพศ

จำนวนครัวเรือน ที่มีในแต่ละ ป๊อก	กลุ่มตัวอย่างแยกตามเพศ					
	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ปางใน2 (33)	9	15.8	3	5.3	12	21.1
ปางใน1 (13)	6	10.5	2	3.5	8	14.0
ปางโตน (15)	7	12.3	1	1.8	8	14.0
ปางซอน (18)	9	15.8	1	1.8	10	17.5
ปางกลาง (19)	6	10.5	4	7.0	10	17.5
ปางนอก (30)	5	8.8	4	7.0	9	15.8
รวม	42	73.7	15	26.3	57	100

จากตารางที่ 4.1 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นชายร้อยละ 73.7 ในขณะที่ร้อยละ 26.3 เป็นหัวหน้าครัวเรือน หรือเป็นตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นหญิง ผู้ศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์โดยกระจายกลุ่มตัวอย่างไปตามกลุ่มบ้านต่างๆ ทั้ง 6 กลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถแสดงภาพรวมของทั้งชุมชน กลุ่มบ้านที่เก็บข้อมูลไว้มากที่สุดคือบ้านปางใน 2 ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 21.1 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด เนื่องจากเป็นกลุ่มบ้านที่มีผู้อาศัยอยู่มากที่สุด

ตารางที่ 4.2 จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มบ้านแยกตามอายุ

ปึก	กลุ่มตัวอย่างแยกตามอายุ							
	21-40 ปี		41-60 ปี		60 ปีขึ้นไป		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ปางใน2	4	7.0	6	10.5	2	3.5	12	21.0
ปางใน1	1	1.8	5	8.8	2	3.5	8	14.1
ปางโดน	1	1.8	5	8.8	2	3.5	8	14.1
ปางขอน	0	0	7	12.3	3	5.3	10	17.5
ปางกลาง	0	0	6	10.5	4	7.0	10	17.5
ปางนอก	2	3.5	6	10.5	1	1.8	9	15.8
รวม	8	14.0	35	61.4	14	24.6	57	100.0

จากตารางที่ 4.2 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 61.4 มีอายุอยู่ระหว่าง 41-60 ปี รองลงมาคืออายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 24.6 และอายุระหว่าง 21-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 14.1 แสดงให้เห็นว่าหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีช่วงอายุระหว่าง 40-60 ปี นอกจากนี้ชาวบ้านแม่กำปอง ตั้งบ้านเรือนและอยู่อาศัยในลักษณะครอบครัวขยาย อยู่ร่วมกันหลายรุ่นอายุ หัวหน้าครัวเรือนจึงมีอายุค่อนข้างมาก คือกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุมากกว่า 41 ปี มีจำนวนถึงร้อยละ 86 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยกว่า 41 ปี นั้นมักเป็นตัวแทนของหัวหน้าครัวเรือนหรือเป็นหัวหน้าครัวเรือนที่แต่งงานใหม่และแยกออกมาตั้งบ้านเรือนของตนเอง

ตารางที่ 4.3 รายได้หลักต่อปีของครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านแม่กำปอง

รายได้ต่อปี (บาท)	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
น้อยกว่า 20,000	7	12.3
20,001-30,000	12	21.1
30,001 – 40,000	14	24.6
40,001 – 50,000	9	15.8
50,001 ขึ้นไป	15	26.3
รวม	57	100

จากตารางที่ 4.3 พบว่าครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้มากกว่า 50,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 26.3 ผู้ที่มีรายได้ค่อนข้างต่ำ คือไม่เกิน 20,000 บาทต่อปีและไม่เกิน 30,000 บาทต่อปีคิดเป็นร้อยละ 12.3 และ 21.1 ตามลำดับ รายได้หลักของกลุ่มตัวอย่างมาจากการเก็บและผลิตเมี่ยง และมีแนวโน้มจะมีรายได้สูงขึ้นจากการปลูกกาแฟซึ่งกำลังจะให้ผลผลิตในฤดูกาลต่อไป รายได้ต่อปีดังกล่าวเป็นการสำรวจและหาผลรวมจากรายได้ของสมาชิกในครัวเรือนแต่ละคนรวมกัน ฉะนั้นปริมาณของรายได้แต่ละครัวเรือนจึงไม่สามารถวัดระดับฐานะของครัวเรือนนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากครัวเรือนที่มีสมาชิกในวัยทำงานจำนวนมาก ก็จะมีรายได้ต่อปีมาก แต่ในขณะเดียวกัน รายจ่ายก็สูงมากขึ้นตามไปด้วย เช่นเดียวกับครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกวัยทำงานน้อย ก็ย่อมมีรายได้ต่อครัวเรือนน้อยไปด้วย

นอกจากนี้ จากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มตัวอย่างพบว่า ชาวบ้านแม่กำปองเกือบทุกครัวเรือนมีภาระหนี้สิน เนื่องจากต้องพึ่งพาเครื่องอุปโภคบริโภคจากภายนอกชุมชนซึ่งมีราคาสูงขึ้นกว่าแต่ก่อนในขณะที่รายได้จากการผลิตเมี่ยงไม่ได้เพิ่มขึ้นจากอดีตมากนัก ชาวบ้านจึงต้องเพิ่มรายได้โดยการประกอบอาชีพเสริมทั้งจากการเป็นแรงงานรับจ้างทั่วไปนอกชุมชน และจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งไม่สามารถสร้างรายได้ต่อเดือนแก่กลุ่มตัวอย่างได้อย่างทั่วถึง

ตารางที่ 4.4 รายได้เสริมโดยเฉลี่ยต่อเดือนที่แต่ละครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างได้รับจากการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

รายได้ต่อเดือน (บาท)	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ไม่มีรายได้เสริม	41	71.9
ต่ำกว่า 500	7	12.3
501 -700	1	1.8
7001 -1000	1	1.8
1001 – 1,500	2	3.5
1,501 ขึ้นไป	5	8.8
รวม	57	100

จากตารางที่ 4.4 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จำนวนร้อยละ 71.9 ไม่มีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากบางครัวเรือนตั้งอยู่ห่างไกลจากแหล่งท่องเที่ยวจึงไม่มีโอกาสเปิดบ้านพักแบบโฮมสเตย์ บางครัวเรือนมีขนาดเล็กและมีจำนวนห้องในบ้านไม่ได้มาตรฐาน ทำให้ไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะเปิดบ้านพักแบบโฮมสเตย์ และบางครัวเรือนไม่มีเวลาว่างที่จะเข้ากลุ่มอาชีพเสริมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอื่นๆ เพราะต้องประกอบกิจกรรมการเกษตรตามฤดูกาลหรือเห็นว่าการประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพเสริมสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนได้มากกว่ารายได้ที่มาจากการประกอบอาชีพเสริมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน ผู้ที่มีรายได้โดยเฉลี่ยต่อเดือนอยู่ระหว่าง 1,001 – 1,500 บาท (ร้อยละ 3.5) หรือมากกว่า 1,500 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 8.8) เป็นครัวเรือนที่เปิดเป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์ทั้งหมด มีบางครัวเรือนที่เปิดเป็นบ้านพักโฮมสเตย์เป็นบางช่วงเวลาหรือมีอาชีพเสริมอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่แล้ว เช่น ฟोनรา เล่นดนตรีพื้นเมือง หรือนวดแผนไทย เป็นต้น

4.2 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน

ตารางที่ 4.5 เปรียบเทียบการมีตำแหน่งเป็นผู้นำในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของกลุ่มตัวอย่างกับระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (N = 57)

การมีตำแหน่ง เป็นกรรมการ การท่องเที่ยวฯ	ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ							
	มาก		ปานกลาง		น้อย		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
มีตำแหน่ง	6	75.0	1	12.5	1	12.5	8	100
ไม่มีตำแหน่ง	8	16.3	12	24.5	29	59.2	49	100

จากตารางที่ 4.5 พบว่าร้อยละ 75 ของกลุ่มตัวอย่างที่มีตำแหน่งเป็นประธานคณะกรรมการ หรือเป็นกรรมการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีส่วนร่วมมากในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งประเมินจากการเข้าร่วมประชุม แสดงความคิดเห็น ร่วมดำเนินการ และประเมินผล ส่วนผู้ที่มีตำแหน่งเป็นกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแต่มีส่วนร่วมในระดับปานกลางและน้อยซึ่งคิดเป็นร้อยละ 25 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดนั้น ไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้ทุกครั้งเนื่องจากมีภารกิจส่วนตัวที่ตรงกับเวลาจัดกิจกรรมของคณะกรรมการหมู่บ้าน และจากการสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีตำแหน่งเป็นกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีจำนวนร้อยละ 14.0 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

กลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีตำแหน่งส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้อย คิดเป็นร้อยละ 59.2 ของสมาชิกทั้งหมด ซึ่งเชื่อว่าตนไม่มีตำแหน่งและบทบาทหน้าที่ในเรื่องการท่องเที่ยวมากนัก จึงไม่ต้องการเสนอความคิดเห็นในที่ประชุม หรือไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เพราะมีภารกิจส่วนตัวที่ตรงกับช่วงเวลาจัดกิจกรรมของหมู่บ้าน กลุ่มที่ยังคงมีส่วนร่วมในระดับมากแม้จะไม่มีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวจำนวนร้อยละ 16.3 ให้เหตุผลว่าต้องการทราบความเคลื่อนไหวภายในชุมชน และต้องการใช้สิทธิ์การแสดงความคิดเห็น ส่วนกลุ่มที่มีส่วนร่วมปานกลางจำนวนร้อยละ 24.5 ของกลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีตำแหน่งทั้งหมดจะเป็นผู้ที่เข้าร่วมประชุมอย่างสม่ำเสมอแต่ไม่ค่อยได้แสดงความคิดเห็นเนื่องจากเห็นด้วยกับสิ่งที่สมาชิกคนอื่นๆ เสนอในที่ประชุมแล้ว

ตารางที่ 4.6 เปรียบเทียบรายได้จากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของกลุ่มตัวอย่างกับระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของสมาชิกชุมชนบ้านแม่กำปองโดยรวม (N = 57)

รายได้ จากการ ท่องเที่ยว	ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ							
	มาก		ปานกลาง		น้อย		รวม	
	ครัวเรือน	ร้อยละ	ครัวเรือน	ร้อยละ	ครัวเรือน	ร้อยละ	ครัวเรือน	ร้อยละ
มีรายได้	10	62.5	5	31.2	1	6.3	16	100.0
ไม่มีรายได้	4	9.8	8	19.5	29	70.7	41	100.0

จากตารางที่ 4.6 จะเห็นว่าการมีรายได้จากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของกลุ่มตัวอย่างมีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างชัดเจน กล่าวคือ ร้อยละ 70.73 ของกลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีรายได้ทั้งหมด เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้อย และร้อยละ 62.50 ของกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ทั้งหมด เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาก จากการสำรวจพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนมีจำนวนร้อยละ 28.07 เท่านั้น ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนมีจำนวนถึงร้อยละ 71.93 (ดูตารางที่ 4.4 ประกอบ)

ผู้ที่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแต่เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมน้อยมีเพียง 1 ครัวเรือนเท่านั้น คิดเป็นร้อยละ 6.25 ของกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ทั้งหมด เนื่องจากเป็นเจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ที่เป็นผู้สูงอายุ ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้ทุกครั้งเพราะบ้านตั้งอยู่ห่างไกลจากสถานที่ประชุม และอายุมากทำให้เดินทางไม่สะดวก ส่วนผู้ที่ไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ยังคงมีส่วนร่วมในระดับมากและปานกลาง ให้เหตุผลเดียวกับผู้ที่ไม่ได้ตำแหน่งในคณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยวแต่มีส่วนร่วมมาก กล่าวคือ ต้องการทราบความเคลื่อนไหวของชุมชน และต้องการช่วยพัฒนาชุมชนของตนแม้จะไม่ได้รับค่าตอบแทน อย่างไรก็ตาม จากการให้สัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน พบว่าสมาชิกชุมชนแม่กำปองมีโอกาสเข้าร่วมประชุมและร่วมดำเนินการจากการชักชวนของผู้นำชุมชน แต่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ซึ่งจำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมากในการพัฒนาพื้นที่กลับไม่ได้สร้างผลตอบแทนโดยตรงให้แก่คนส่วนมากของชุมชน ทำให้ระดับการมีส่วนร่วมในกลุ่มที่ไม่ได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวมีแนวโน้มลดลงจากเดิม

เมื่อเปรียบเทียบรายได้จากการท่องเที่ยวเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนบ้านแม่กำปอง โดยแบ่งแยกแต่ละกลุ่มบ้านออกจากกัน พบว่าการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังไม่ทั่วถึง ดังแสดงในตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 เปรียบเทียบรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของสมาชิกบ้านแม่กำปองแยกตามกลุ่มบ้าน

กลุ่มบ้าน (ป๊อก)	รายได้จากการท่องเที่ยว	ระดับการมีส่วนร่วม (ร้อยละ)			รวม
		มาก	ปานกลาง	น้อย	
ปางใน 2	มีรายได้	33.4	8.3	0	100
	ไม่มีรายได้	0	8.3	50.0	
ปางใน 1	มีรายได้	37.5	12.5	0	100
	ไม่มีรายได้	0	0	50	
ปางโตน	มีรายได้	0	0	0	100
	ไม่มีรายได้	12.5	25.0	62.5	
ปางซอน	มีรายได้	20.0	20.0	0.0	100
	ไม่มีรายได้	0	20.0	40.0	
ปางกลาง	มีรายได้	0	10.0	10.0	100
	ไม่มีรายได้	10.0	20.0	50.0	
ปางนอก	มีรายได้	11.1	0.00	0.00	100
	ไม่มีรายได้	22.2	11.1	55.6	

จากตารางที่ 4.7 แสดงให้เห็นว่าป๊อกปางใน 2 และ 1 มีกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ร้อยละ 41.66 และร้อยละ 50 ตามลำดับ เนื่องจากอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวมากกว่าพื้นที่อื่นๆ ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างใน ปางกลาง และปางนอก มีรายได้เพียงร้อยละ 31.1 ส่วนป๊อกปางซอนมีจำนวนผู้ที่มีรายได้คิดเป็นร้อยละ 40 ซึ่งใกล้เคียงกับป๊อกปางใน แต่เมื่อคิดรายได้เป็นจำนวนเงินแล้วยังคงน้อยกว่าป๊อกปางใน 2 และ ปางใน 1 เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างในป๊อกปางใน 1 และ 2 มีโอกาสและศักยภาพเพียงพอในการเปิดบ้านพักแบบโฮมสเตย์ซึ่งให้ผลตอบแทนสูงกว่าอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของกลุ่มตัวอย่างในปีก่อนๆ ส่วนป๊อปปางโตนไม่มีกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเลย นอกจากนี้ เมื่อจำแนกระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะพบว่ากลุ่มตัวอย่างจากป๊อปปางใน 2 และป๊อปปางใน 1 มีระดับการมีส่วนร่วมมากกว่าปีก่อนๆ โดยผู้ที่มีส่วนร่วมมากในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในป๊อปปางใน 2 และป๊อปปางใน 1 คิดเป็นร้อยละ 33.4 และร้อยละ 37.5 ตามลำดับ ผู้ที่มีส่วนร่วมมากทั้งหมดในทั้ง 2 ป๊อปปางดังกล่าวเป็นกลุ่มผู้ที่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่ามีผู้ที่ไม่มียาได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่มีส่วนร่วมในระดับมากคิดเป็นร้อยละ 22.2 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดในป๊อปปางนอก และร้อยละ 12.50 ของกลุ่มตัวอย่างในป๊อปปางกลาง โดยให้เหตุผลว่าต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น มีความศรัทธาในกิจกรรมที่เกิดจากการตัดสินใจของผู้นำชุมชน เห็นว่าคนในชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันและหวังว่าเมื่อครอบครัวของตนประสบปัญหา เพื่อนบ้านและผู้นำชุมชนจะเข้ามาช่วยเหลือ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

4.3 ความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนบ้านแม่กำปองต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชน

ตารางที่ 4.8 ความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนต่อลักษณะเด่นและลักษณะด้อยขององค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว	ความคิดของเห็นสมาชิกชุมชนต่อองค์ประกอบการท่องเที่ยว							
	จุดเด่น		จุดด้อย		ไม่แสดงความเห็น		รวม	
	ครัวเรือน	ร้อยละ	ครัวเรือน	ร้อยละ	ครัวเรือน	ร้อยละ	ครัวเรือน	ร้อยละ
ทรัพยากรธรรมชาติ	55	96.5	2	3.5	0	0	57	100
วัฒนธรรม	53	93	2	3.5	2	3.5	57	100
สิ่งอำนวยความสะดวก	40	70.2	15	26.3	2	3.5	57	100
งบประมาณ	41	71.9	14	24.6	2	3.5	57	100
บุคลากร	43	75.4	12	21.1	2	3.5	57	100
รายได้ที่ได้รับ	35	61.4	20	35.1	2	3.5	57	100

จากตารางที่ 4.8 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นว่าชุมชนป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปองมีองค์ประกอบของการท่องเที่ยวที่ถือเป็นจุดเด่นอยู่หลายด้านด้วยกัน ซึ่งสามารถใช้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 96.5 เห็นว่าบ้านแม่กำปองมีองค์ประกอบด้านทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม ร้อยละ 93 เห็นว่าวัฒนธรรมเป็นจุดเด่นหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะชุมชนมีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะอันได้แก่การเก็บและแปรรูปเมี่ยง และประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่หาดูได้ยาก เช่น การประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ และการเล่นดนตรีพื้นเมือง นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างยังเห็นว่าพื้นที่บ้านแม่กำปองมีจุดเด่นด้านบุคลากรร้อยละ 75.4 เนื่องจากสมาชิกในบ้านแม่กำปองมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติและวัฒนธรรมของตนอย่างใกล้ชิด และมีความสามารถในการอธิบายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและรู้สึกซาบซึ้งได้

อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 35.1 เห็นว่าองค์ประกอบด้านรายได้ที่ได้รับเป็นจุดด้อยสำหรับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมุ่งไปที่ประเด็นการกระจายรายได้ที่ไม่ทั่วถึง เพราะแต่ละกลุ่มบ้านอยู่ห่างไกลกันทำให้พื้นที่เศรษฐกิจหลักของการท่องเที่ยวกระจุกตัวอยู่เพียงในกลุ่มบ้านที่อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวเท่านั้น สำหรับผู้ที่ไม่ได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวแต่ยังเห็นว่องค์ประกอบด้านรายได้เป็นจุดเด่นของการจัดการท่องเที่ยวนั้นให้เหตุผลว่าเป็นเพราะการท่องเที่ยวนำรายได้เข้าสู่ชุมชนจริง และมีผลทำให้ชุมชนมีงบประมาณสำหรับพัฒนาทรัพยากรมีส่วนร่วมได้ กลุ่มตัวอย่างจำนวนร้อยละ 26.3 เห็นว่าความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวกยังเป็นจุดด้อยเนื่องจากชุมชนยังขาดโทรศัพท์และสถานที่จอดรถ และกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 24.6 เห็นว่าชุมชนยังมีงบประมาณที่ใช้สนับสนุนไม่เพียงพอสำหรับการพัฒนาพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยว เช่นงบประมาณสำหรับสร้างสถานที่จอดรถบริเวณน้ำตกแม่กำปอง และงบประมาณสำหรับปรับปรุงเส้นทางเข้าหมู่บ้าน เป็นต้น

จากข้อจำกัดที่พบในพื้นที่บ้านแม่กำปอง กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานในชุมชน และปัญหาที่เกิดขึ้นจากการที่นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาสู่ชุมชน ดังแสดงในตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 ความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ปัญหาที่เกิดขึ้น จากการท่องเที่ยว	มีปัญหา		ไม่มีปัญหา		รวม	
	ครัวเรือน	ร้อยละ	ครัวเรือน	ร้อยละ	ครัวเรือน	ร้อยละ
ปัญหาจากการดำเนินงาน ในชุมชน						
ชุมชนไม่รักษาความสะอาด	22	38.6	35	61.4	57	100
ชุมชนขาดสิ่งอำนวยความสะดวก	15	26.3	42	73.7	57	100
การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง	16	28.1	41	71.9	57	100
ชุมชนมีพื้นที่รองรับที่จำกัด	12	21.1	45	78.9	57	100
ชุมชนรู้สึกไม่ปลอดภัยเมื่อ คนแปลกหน้าเข้ามาในชุมชน	7	12.3	50	87.7	57	100
ชุมชนไม่ได้รับการสนับสนุน ที่เพียงพอจากภายนอก	2	3.5	55	96.5	57	100
ปัญหาจาก นักท่องเที่ยว						
นักท่องเที่ยวใช้ภาษาที่ ชาวบ้านไม่สามารถสื่อสารได้	16	45.6	31	54.4	57	100
นักท่องเที่ยวต้องการมากกว่า ที่ชุมชนสามารถตอบสนองได้	13	22.8	44	77.2	57	100
นักท่องเที่ยวทำให้ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม	12	21.1	45	78.9	57	100
นักท่องเที่ยวส่งเสียงดัง รบกวน	6	10.5	51	89.5	57	100
นักท่องเที่ยวเป็นแบบอย่าง ที่ไม่ดี	6	10.5	51	89.5	57	100
นักท่องเที่ยวเดินไปมา สร้างความวุ่นวาย	1	1.8	56	98.2	57	100

จากตารางที่ 4.9 แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสร้างปัญหาให้แก่ชุมชนไม่มากนัก ทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นจากภายในชุมชนและปัญหาที่เกิดจากการเข้ามาพักของนักท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่าง จำนวนร้อยละ 38.6 เห็นว่าการที่คนในชุมชนไม่รักษาความสะอาดทั้งในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัญหาหลักของชุมชน ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 28.1 ถือว่าการกระจายรายได้อย่างไม่ทั่วถึงเป็นปัญหาหนึ่งที่เกิดจากการดำเนินงานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน เพราะทำให้สมาชิกชุมชนรู้สึกเหลื่อมล้ำในโอกาสการสร้างรายได้ นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 26.3 เห็นว่าชุมชนยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โทรศัพท์ ทำให้การติดต่อสื่อสารค่อนข้างลำบาก และเป็นผลให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถติดต่อกับบุคคลภายนอกชุมชน ได้อย่างรวดเร็วเพราะในเขตหมู่บ้านแม่กำปองไม่มีสัญญาณโทรศัพท์เคลื่อนที่

ตารางที่ 4.9 ยังแสดงให้เห็นว่านักท่องเที่ยวไม่ได้สร้างปัญหาแก่ชุมชนมากนัก เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้ามาพักแบบ โฮมสเตย์หรือเข้ามาเยี่ยมชมหมู่บ้านตามโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนอกจากเพื่อพักผ่อนหย่อนใจแล้วยังต้องการศึกษาและสัมผัสกับวิถีชีวิตของชุมชนโดยตรง จึงไม่ต้องการปัจจัยจากภายนอกชุมชนเข้ามาเพิ่มเติมมากนัก ปัญหาสำคัญที่เกิดจากการเข้ามาพักของนักท่องเที่ยวได้แก่ ปัญหาการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้ใช้ภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่กำปองมีหลากหลายเชื้อชาติ และบางเชื้อชาติไม่สามารถสนทนาภาษาอังกฤษกับชาวบ้านที่ได้รับการอบรมภาษาอังกฤษเบื้องต้น หรือมีคู่มือการสนทนาภาษาอังกฤษได้ ทำให้ต้องอาศัยบุคคลที่เข้ามาพร้อมกับนักท่องเที่ยวหรือใช้ภาษามือเพื่อสื่อสาร กลุ่มตัวอย่างที่เห็นว่าการสื่อสารกับชาวต่างชาติเป็นปัญหาหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนมีจำนวนร้อยละ 45.6 แต่การที่ไม่สามารถใช้ภาษาพูดติดต่อกันได้นั้นไม่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้านมีปัญหาแต่อย่างใด กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 22.8 เห็นว่านักท่องเที่ยวบางกลุ่มมีความต้องการมากกว่าสิ่งที่ชุมชนสามารถตอบสนองได้ ผู้ให้สัมภาษณ์มุ่งเน้นไปที่สิ่งอำนวยความสะดวกหรืออุปกรณ์เพื่อความบันเทิงต่างๆ เช่น ต้องการอาบน้ำจากเครื่องทำน้ำอุ่นใช้โทรศัพท์ โทรทัศน์ หรืออาหารบางประเภทซึ่งเจ้าของบ้านต้องไปหาซื้อจากนอกชุมชน กลุ่มตัวอย่างจำนวนร้อยละ 21.1 เห็นว่านักท่องเที่ยวเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวกลุ่มที่เดินทางแบบเข้าไปเย็นกลับ ซึ่งไม่ได้ต้องการเข้ามาเพื่อศึกษาธรรมชาติหรือเรียนรู้วัฒนธรรม แต่มาเพื่อพักผ่อนหย่อนใจตามสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ โดยมักจะขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จึงทิ้งขยะเรี่ยราดและเตี๋ยใบไม้ ดอกไม้ในบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวของชุมชน

ตารางที่ 4.10 ความคิดเห็นของสมาชิกแต่ละกลุ่มบ้าน (ป๊อก) ต่อการเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กลุ่มบ้าน (ป๊อก)	ความคิดเห็นต่อความเหมาะสมที่จะเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว							
	เหมาะสม		ไม่เหมาะสม		ไม่แสดงความคิดเห็น		รวม	
	ครัวเรือน	ร้อยละ	ครัวเรือน	ร้อยละ	ครัวเรือน	ร้อยละ	ครัวเรือน	ร้อยละ
ปางใน 2	11	91.7	0	0.0	1	8.3	12	100
ปางใน 1	8	100.0	0	0.0	0	0.0	8	100
ปางโดน	7	87.5	0	0.0	1	12.5	8	100
ปางขอน	9	90.0	1	10.0	0	0.0	10	100
ปางกลาง	9	90.0	1	10.0	0	0.0	10	100
ปางนอก	7	77.8	1	11.1	1	11.1	9	100

จากตารางที่ 4.10 จะพบว่าจากข้อเด่น – ข้อด้อย และปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของพื้นที่ที่จะเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยร้อยละ 89.5 ของกลุ่มตัวอย่างที่มาจากปางใน 2 และกลุ่มตัวอย่างที่มาจากปางใน 1 ทั้งหมดเห็นว่าชุมชนแม่กำปองมีความเหมาะสมที่จะเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยว เพราะมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงามและมีวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่น่าสนใจ กลุ่มตัวอย่างจากทั้งสองกลุ่มบ้านจำนวนร้อยละ 8.3 ไม่แสดงความคิดเห็น ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เห็นว่าไม่เหมาะสมเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวนร้อยละ 10 จากป๊อกปางขอนและปางกลาง และร้อยละ 11.1 จากป๊อกปางนอก ซึ่งเป็นกลุ่มบ้านที่อยู่ห่างไกลจากแหล่งท่องเที่ยวและเป็นกลุ่มบ้านที่มีระดับการมีส่วนร่วมน้อย กลุ่มตัวอย่างที่เห็นว่าบ้านแม่กำปองไม่เหมาะสมที่จะเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เหตุผลว่าชุมชนยังขาดความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และเชื่อว่าการท่องเที่ยวทำให้ระบบความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปเป็นความสัมพันธ์ที่ต้องมีเงินมาเกี่ยวข้อง ทั้งยังอาจทำให้สมาชิกชุมชนเห็นเงินสำคัญกว่าความเอื้ออาทรที่มีต่อกัน

ตารางที่ 4.11 ความรู้สึกของสมาชิกแต่ละกลุ่มบ้าน (ป๊อก) ต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้าน

กลุ่มบ้าน (ป๊อก)	ความรู้สึกต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ							
	เห็นด้วย		เฉยๆ		ไม่เห็นด้วย		รวม	
	ครัวเรือน	ร้อยละ	ครัวเรือน	ร้อยละ	ครัวเรือน	ร้อยละ	ครัวเรือน	ร้อยละ
ปางใน2	10	17.5	2	3.5	0	0	12	21.1
ปางใน1	7	12.3	1	1.8	0	0	8	14.0
ปางโตน	6	10.5	2	3.5	0	0	8	14.0
ปางขอนแก่น	6	10.5	4	7.0	0	0	10	17.5
ปางกลาง	8	14.0	2	3.5	0	0	10	17.5
ปางนอก	3	5.3	4	7.0	2	3.5	9	15.8
รวม	40	70.2	15	26.3	2	3.5	57	100

จากตารางที่ 4.11 พบว่ามีผู้ที่ไม่เห็นด้วยอยู่เพียงร้อยละ 3.5 และรู้สึกเฉยๆ ร้อยละ 26.3 ในขณะที่ส่วนใหญ่คือร้อยละ 70.2 เห็นด้วยที่จะให้มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนไม่ว่าตนเองจะมีส่วนร่วมและมีรายได้จากการท่องเที่ยวหรือไม่ก็ตาม เนื่องจากรู้สึกภาคภูมิใจที่มีผู้สนใจความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน กลุ่มตัวอย่างที่ไม่เห็นด้วยหรือไม่แน่ใจกับการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 29.8 นั้นให้เหตุผลว่าการท่องเที่ยวไม่ได้ช่วยให้เศรษฐกิจของครัวเรือนดีขึ้น และอาจทำลายระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยไม่มีเงินมากเกี่ยวข้อง ทั้งยังทำให้ชาวบ้านเริ่มเห็นรายได้สำคัญไปกว่าวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคม

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยหลักการแล้วมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทำความเข้าใจธรรมชาติ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของสิ่งแวดล้อมในพื้นที่แห่งนั้นเป็นหลัก และเป็นการรวมตัวกันขององค์กรประชาชนในระดับชุมชนหรือระดับเครือข่ายภายในระบบนิเวศชุดหนึ่ง เพื่อแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาตนเอง รวมทั้งการจัดการและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติแวดล้อมสำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมบนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างได้ตอบคำถามเกี่ยวกับระดับความเข้าใจ และนำผลมาเปรียบเทียบกับความรู้สึกชอบและไม่ชอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังแสดงผลในตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12 เปรียบเทียบระดับความเข้าใจของสมาชิกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับความรู้สึกต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ระดับความ เข้าใจ ของสมาชิก	ความรู้สึกต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ						รวม	
	เห็นด้วย		ไม่เห็นด้วย		ไม่แน่ใจ			
	คร่าว เรียน	ร้อยละ	คร่าว เรียน	ร้อยละ	คร่าว เรียน	ร้อยละ	คร่าว เรียน	ร้อยละ
เข้าใจ	24	42.1	0	0.0	7	12.3	31	54.4
เข้าใจบางส่วน	10	17.5	1	1.8	7	12.3	18	31.6
ไม่เข้าใจ	6	10.5	1	1.8	1	1.8	8	14.0
รวม	40	70.2	2	3.5	15	26.3	57	100

จากตารางที่ 4.12 จะพบว่าร้อยละ 54.4 ของกลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจในหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และไม่มีผู้ที่ไม่ชอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือไม่แน่ใจ จะเป็นกลุ่มเดียวกับผู้ที่เข้าใจบางส่วน (ร้อยละ 31.6 ของจำนวนคร่าวเรียนทั้งหมดที่ให้สัมภาษณ์) หรือร้อยละ 14.0 ที่ไม่เข้าใจหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเลย อย่างไรก็ตามผู้ที่เข้าใจบางส่วนหรือไม่เข้าใจหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกลับมีความรู้สึกเห็นด้วยกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้ว่าร้อยละ 10.5 ของประชากรทั้งหมดรู้สึกเห็นด้วยกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่างๆ ที่ไม่เข้าใจหลักการ เช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างจำนวนร้อยละ 17.5 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดรู้สึกเห็นด้วยกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแม้จะเข้าใจหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพียงบางส่วน เนื่องจากมีความเชื่อถือศรัทธาในการตัดสินใจของผู้นำชุมชนว่าเป็นสิ่งที่ส่งผลดีต่อชุมชน หรือชอบให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมชุมชนเพราะถือเป็นการเปิดโลกทัศน์และโอกาสในการพบปะพูดคุยกับบุคคลนอกชุมชน

4.4 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

บ้านแม่กำปองแบ่งออกเป็น 6 กลุ่มบ้าน กลุ่มตัวอย่างบ้านแม่กำปองทั้ง 57 ครัวเรือน ประกอบอาชีพหลักคือปลูกและผลิตเมี่ยง โดยมีอาชีพเสริมในช่วงว่างเว้นจากฤดูกาลเก็บเมี่ยงได้แก่ การปลูกกาแฟ ไร่ข้างทั่วไป และอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการบริการการท่องเที่ยว เช่น การเปิดบ้านพักโฮมสเตย์ ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนเฉลี่ย 1,000-1,500 บาทต่อเดือน ส่วนการพ่อน้ำ การเล่นดนตรีพื้นเมือง การนวดแผนไทย และอาชีพเสริมอื่นๆ ทำรายได้ให้แก่กลุ่มตัวอย่างค่อนข้างสม่ำเสมอแต่ไม่เพียงพอแทนที่การเปิดบ้านพักแบบโฮมสเตย์ เช่น การเล่นดนตรีพื้นเมือง และการพ่อน้ำทำรายได้ให้แก่สมาชิกกลุ่ม 1,000 บาทต่อการแสดง 1 ครั้ง โดยสมาชิกจำนวน 5-10 คนที่เป็นผู้แสดงในแต่ละครั้งจะต้องนำรายได้มาแบ่งปันกัน

แต่ละกลุ่มบ้านมีปริมาณการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่เท่ากันเนื่องจากหลายกลุ่มบ้านตั้งอยู่ห่างจากสถานที่ท่องเที่ยวและสถานที่ประกอบกิจกรรม ทำให้ไม่สามารถเปิดเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ได้ นอกจากนี้มีชาวบ้านอีกจำนวนมากที่ไม่ได้เข้าร่วมอบรมหรือร่วมกิจกรรมกลุ่มอาชีพเสริมที่เกิดขึ้นภายหลังจากมีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน โดยให้เหตุผลว่าไม่มีเวลาพอที่จะเข้าร่วมเพราะต้องดูแลกิจการในครัวเรือนของตนเอง เช่น เลี้ยงลูกเล็กเล็ก หรือออกไปรับจ้างทำงานนอกพื้นที่เพื่อหารายได้เสริมมาแบ่งเบาภาระหนี้สิน เป็นต้น การมีตำแหน่งในกลุ่มคณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านและการมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีความสัมพันธ์กันอย่างเห็นได้ชัดกับการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่าง กล่าวคือกลุ่มตัวอย่างที่มีตำแหน่งในกลุ่มคณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่วนใหญ่จะมีส่วนร่วมในระดับมาก ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ซึ่งไม่มีตำแหน่งหรือไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเลยมีส่วนร่วมในระดับปานกลางหรือน้อยและมีบ้านอยู่ในกลุ่มบ้านปางโดน ปางขอน ปางกลาง และปางนอก

อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจและสามารถให้นิยามความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ถูกต้อง และพึงพอใจกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน มีกลุ่มตัวอย่างบางส่วนที่ไม่เห็นด้วยที่จะให้มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกิดขึ้นเพราะมีความกังวลเรื่องความสะอาดเรียบร้อยภายในชุมชน และความเปลี่ยนแปลงทางวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน แม้จะเห็นว่าหมู่บ้านแม่กำปองมีศักยภาพเพียงพอที่จะเปิดให้บริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็ตาม ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นได้แก่ ปัญหาความสะอาดภายในชุมชน ปัญหาการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง ปัญหาสิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอ ปัญหาการสื่อสารกับชาวต่างชาติ ปัญหานักท่องเที่ยวแบบไปกลับทิ้งขยะ และทำลายสภาพแวดล้อม และปัญหานักท่องเที่ยวต้องการมากกว่าที่ชุมชนตอบสนองได้ เช่น โทรศัพท์ โทรทัศน์ และเครื่องทำน้ำอุ่น เป็นต้น

จากการสำรวจข้อมูลเชิงปริมาณ ทำให้สามารถจำแนกกลุ่มผู้ที่มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านแม่กำปองได้เป็น 4 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศระดับต่างๆ ได้แก่กลุ่มที่มีส่วนร่วมมาก กลุ่มที่มีส่วนร่วมปานกลาง และกลุ่มที่มีส่วนร่วมน้อย กลุ่มผู้มีบ้านพักโฮมสเตย์ และกลุ่มผู้อาวุโสของชุมชน เพื่อทำการสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์เชิงลึกในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การศึกษารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนป่าเมี่ยง บ้านแม่กำปอง ต้องการนำเสนอ บทบาทและความคิดเห็นที่สมาชิกชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องมีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา การสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และจำแนกกลุ่มตัวอย่างจากผลการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ กลุ่มผู้อาวุโสของชุมชน และกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับต่างๆ ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนร่วมมาก กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมปานกลาง และกลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมน้อย แล้วคัดเลือกตัวแทนของกลุ่มมาทำการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ทราบถึง

5.1 บทบาทของสมาชิกชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จัดขึ้นในพื้นที่บ้านแม่กำปอง

5.2 ความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จัดขึ้นในพื้นที่บ้านแม่กำปอง

5.3 จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และข้อจำกัดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จัดขึ้นในพื้นที่บ้านแม่กำปอง

5.1 บทบาทของสมาชิกชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่บ้านแม่กำปอง

5.1.1 บทบาทของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในประเทศไทยเริ่มมีการคำนึงถึงรูปแบบที่มีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้ พร้อมกับความสนุกสนานเพลิดเพลินในการเดินทางท่องเที่ยว แต่ยังคงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับท้องถิ่นค่อนข้างน้อย กระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2525-2535 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการขยายตัวเติบโตอย่างรวดเร็ว และก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวหลักทั่วประเทศ

ในปี พ.ศ. 2536-2540 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ในฐานะที่เป็นหน่วยงานหลักที่ดูแลรับผิดชอบด้านการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวได้พยายามผลักดันให้เกิดนโยบาย

และมาตรการต่างๆ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม โดยได้กำหนดให้เป็นนโยบายและแนวทางหลักในการดำเนินงานขององค์กรอย่างชัดเจนนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศเป้าหมายหลักในส่วนของประเทศไทย พบว่านักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจัดอยู่ในตลาดการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Niche Market) เนื่องจากมีลักษณะเป็นกลุ่มที่มีความสนใจพิเศษเฉพาะด้าน และมีความต้องการที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในส่วนแบ่งตลาดปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2544 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ผลักดันให้มีการแปลงนโยบายด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เป็นแผนปฏิบัติการระดับชาติ เพื่อดำเนินงานตามกลยุทธ์ต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วย 14 แผนงาน 37 โครงการ โดยมีงบประมาณเบื้องต้นประมาณ 480 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี (พ.ศ. 2545-2549) โดยแผนงานหลักประกอบด้วย การจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การทบทวนศักยภาพและกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การกำหนดและพัฒนาโครงข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การกำหนดเขตการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยว การบูรณะฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเสื่อมโทรม การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การผลิตสื่อและรณรงค์ การส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างศักยภาพแก่ประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การกำหนดมาตรฐาน โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก รวมถึงการส่งเสริมพัฒนามาตรฐาน โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกตามมาตรฐานที่กำหนด การส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว การส่งเสริมการลงทุนด้านการท่องเที่ยว และการติดตามและประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ภราเดช พยัฆวิเชียร อดีตผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้บรรยายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบ “โฮมสเตย์” แก่ชาวบ้านป่าเมี่ยง บ้านแม่กำปอง ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ. แม่ออน จ. เชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2543 โดยให้ความหมายว่า โฮมสเตย์ (Homestay) คือบ้านของชาวบ้านที่มีห้องหรือพื้นที่พอจะรับแขกผู้มาเยือนได้ โดยเจ้าบ้านพอใจยินดีที่จะแบ่งปันรับนักท่องเที่ยวเพื่อประสงค์ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยวประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เสนอนโยบายเกี่ยวกับการขยายและการตลาดสำหรับการพัฒนาหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมุ่งเน้นไปที่ (สมศักดิ์, 2544 : 109-110)

1. ขยายวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านและชุมชน โดยยินยอมให้วิถีชีวิตมีการปรุงแต่งหรือเปลี่ยนแปลงได้บ้าง โดยที่การเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ชาวบ้านต้องรู้เท่าทันการไหลบ่าของวัฒนธรรมเทคโลยี คือ ความเข้มแข็งของชุมชน หรือชุมชนเข้มแข็งทั้งวัฒนธรรม วิถีชีวิต และขอให้รู้จักแก่นแท้ของนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน ที่เต็มใจซื้อบริการโฮมสเตย์และกิจกรรมของหมู่บ้าน

2. ให้ตระหนักว่าต้องใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและต้องใช้แต่ในส่วนของงาน อย่าไปนำของผู้อื่น หรือของลูกหลานมาใช้

3. ให้ขายภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นการผลิตเมี่ยง และการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่

4. การขายแหล่งท่องเที่ยวนี้ ควรมีโครงข่ายพันธมิตรทางธุรกิจ เช่น ธุรกิจเอกชน องค์กรการกุศล รัฐวิสาหกิจที่เจริญมั่นคง ธุรกิจอยู่ตัวดี มีชื่อเสียงเข้ามาช่วย

5. การตลาดไม่ต้องขายตลอดปี เพราะสินค้ามีข้อจำกัดทั้งด้านกายภาพ ซึ่งเป็นข้อจำกัดด้านความสามารถในการรองรับ แต่ในขณะเดียวกันชุมชนก็มีจุดเด่นอยู่ที่สภาพอากาศที่เย็นสบายตลอดปี ชุมชนสวยงาม มีเอกลักษณ์ในวิถีชีวิตวัฒนธรรมโดดเด่น จึงควรขายให้แก่คนที่ตั้งใจและเข้าใจสิ่งที่ชุมชนมี และจำกัดเวลาที่จะรับแขกผู้มาเยือนแต่วันหยุด ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ไปรบกวนวิถีชีวิตปกติของชุมชน

นอกจากนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยยังได้จัดวางแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการรองรับนักท่องเที่ยวและการจัดเก็บรายได้ในบ้านป่าเมี่ยงแม่กำปอง โดยกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการและประเมินผลเพื่อจัดการท่องเที่ยวและรักษาสีเขียวและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน กำหนดแผนพัฒนาบุคลากรสำหรับธุรกิจท่องเที่ยว และแนวทางการสร้างศักยภาพในการรองรับของตัวหมู่บ้านเองอีกด้วย

5.1.2 บทบาทของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

ในปัจจุบัน ภายใต้รัฐบาลของ ฯพณฯ ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ได้มีการก่อตั้ง “กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา” ซึ่งมีหน่วยงานที่ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อดูแลด้านการท่องเที่ยว ได้แก่สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งเข้ามารับผิดชอบด้านการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวในแง่ของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น และพัฒนาระบบสาธารณูปโภค อนามัย ความปลอดภัย รวมถึงด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานและมีความยั่งยืน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงรับผิดชอบเฉพาะด้านการสร้างตลาดการท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศในฐานะที่การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้จำนวนมหาศาลให้แก่ประเทศในแต่ละปี

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้เข้าสำรวจพื้นที่การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์หมู่บ้านแม่กำปองเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2546 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเชื่อมโยงการวัดและกำหนดมาตรฐานกับประเทศฝรั่งเศส เพื่อยกระดับบ้านโฮมสเตย์ให้มีมาตรฐานการท่องเที่ยวที่เป็นสากล ในขณะเดียวกันเมื่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยรับบทบาทด้านการตลาดเพื่อการท่องเที่ยวเป็นหลัก ทางสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวจึงเข้ามาดูแลเรื่องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มากขึ้น

การสำรวจของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวในครั้งนี้ เป็นการสำรวจด้านสาธารณูปโภค สุขภาพอนามัย ความปลอดภัยและการจัดการขยะ สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวได้ประชุมร่วมกับชาวบ้านแม่กำปองเพื่อชี้แนะให้ชุมชนพยายามอนุรักษ์หวงแหวนทรัพยากรและวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมไว้ เพราะถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถเข้ามาแสวงหาและเรียนรู้ไม่ให้บริษัทท่องเที่ยวอื่นๆ เป็นผู้กำหนดให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ไม่เหมาะสมแก่ชุมชน

จะเห็นได้ว่าองค์กรของรัฐที่ทำหน้าที่สนับสนุนและพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นผู้ริเริ่มกระแสรองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในประเทศ เนื่องจากตระหนักถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวในรูปแบบเดิมๆ ที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น โดยที่ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแม้ในพื้นที่ของตนเอง แต่ขณะเดียวกัน ในฐานะที่การท่องเที่ยวถือเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศที่สามารถดึงดูดเอารายได้จำนวนมหาศาลเข้ามาสู่ท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเองก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงกิจกรรมการ “ขาย” ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นสินค้าสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ดังจะเห็นได้จากนโยบายเกี่ยวกับการขายและการตลาดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งใช้คำว่า “ขาย” กับทุกสิ่งที่เป็นของชุมชน

แม้การที่วัฒนธรรมวิถีชีวิต หรือแม้กระทั่งความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ได้ถูกองค์กรของรัฐมองในฐานะ “สินค้า” แต่มุมมองดังกล่าวก็อาจเป็นยุทธวิธีหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของนิเวศรอบตัว และสามารถจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นได้ด้วยความสามารถในฐานะที่เป็นเจ้าของอย่างแท้จริง เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็น “สินค้า” ที่ถูกจับต้องและเคลื่อนย้ายออกไปจากชุมชนได้ ในทางตรงกันข้าม กลับสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนแก่ชุมชน ตราบเท่าที่ชุมชนจะถนอมรักษาทรัพยากรของท้องถิ่นตนเองไว้ต่อไป

5.1.3 บทบาทขององค์กรธุรกิจท่องเที่ยวเอกชน : บริษัทเอราวัณ พิชูชี ทัวร์ จำกัด

บริษัทเอราวัณ พิชูชี ทัวร์ มีบทบาทในการส่งเสริมและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหมู่บ้านแม่กำปองแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เข้ามาจังหวัดเชียงใหม่ โดยผ่านการจัดโปรแกรมท่องเที่ยวของบริษัทฯ ซึ่งถือเป็นพันธมิตรกับชุมชนบ้านแม่กำปอง นักท่องเที่ยวจะได้รับการแนะนำให้มาใช้บริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ที่หมู่บ้าน โดยทางบริษัทฯ จะเป็นผู้ติดต่อกับผู้นำชุมชนเพื่อแจ้งความประสงค์และสร้างข้อตกลงเบื้องต้นก่อนที่ชุมชนจะตอบรับนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม ทั้งนี้ ชุมชนจะมีรายได้จากการท่องเที่ยวตามอัตราที่ชุมชนกำหนด โดยไม่ต้องแบ่งค่าตอบแทนให้แก่บริษัท แต่ประการใด

ทั้งนี้บริษัทเอราวัณ พิชูชี ทัวร์ มีบทบาทสำคัญในการศึกษาความสามารถทางการตลาดและความสามารถในการรองรับของพื้นที่ แล้วจัดการจองทัวร์ให้กับนักท่องเที่ยวที่มีความประสงค์

จะเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บริษัทฯ มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้ามาเยือนพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแม่กำปองไม่ให้มากจนทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายได้ ปัจจุบันบ้านแม่กำปองสามารถรับนักท่องเที่ยวประเภททัวร์ 1 วันได้วันละประมาณ 200 คน และนักท่องเที่ยวประเภทโฮมสเตย์ประมาณ 50-60 คนต่อวัน

5.1.4 บทบาทของสมาชิกชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหมู่บ้านแม่กำปองอยู่ในสังกัดของสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปองจำกัด ซึ่งเกิดขึ้นจากวิสัยทัศน์ของผู้ใหญ่บ้าน ในการสนองตอบต่อนโยบาย “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” ของรัฐบาล หมู่บ้านแม่กำปองตั้งอยู่ในเขตตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ สมาชิกบ้านแม่กำปองยังคงมีวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมเป็นแบบดั้งเดิม และมีความเป็นอยู่แบบชาวชนบทของชาวไทยเหนืออย่างแท้จริง สหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปองจำกัด ร่วมกับชาวบ้านแม่กำปองและชาวบ้านในตำบลห้วยแก้ว จึงได้นำเอาสิ่งที่กล่าวมานี้เป็นจุดเด่นและจุดขายในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ผู้ศึกษาได้จำแนกกลุ่มตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็น 4 กลุ่มได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศระดับมาก ปานกลาง และน้อย กลุ่มผู้มีบ้านพัก โฮมสเตย์ และกลุ่มผู้อาวุโส ผลการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

1) บทบาทของผู้นำชุมชน

กลุ่มผู้นำชุมชนเห็นว่า การท่องเที่ยวจะเป็นการสร้างงาน สร้างรายได้เสริมแก่ชุมชน ทำให้องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาและพัฒนาตนเองได้ ชุมชนและนักท่องเที่ยวจะเกิดจิตสำนึกในการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป และยังสามารถเป็นรูปแบบการบริการการท่องเที่ยวและทางเลือกแก่ชุมชนอื่นๆ อีกด้วย คณะอนุกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านแม่กำปองจึงได้ร่วมมือกับชาวบ้านแม่กำปองทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน โดยมีเป้าหมายหลักของ 2 ปีแรกในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งได้ดำเนินการไปแล้วดังนี้

(1) พัฒนาปรับปรุงสถานที่ จุดท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปองให้สะดวกแก่การท่องเที่ยว สะอาด สวยงาม เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ไม่เปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติ ง่ายแก่การเข้าเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว ปัจจุบันบ้านแม่กำปองมีการประดิษฐ์ที่ทิ้งขยะจากวัสดุธรรมชาติแล้วนำไปติดตั้งไว้ตามจุดต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวเดินผ่าน เช่นลานวัดแม่กำปอง ข้างถนน และบริเวณน้ำตก แม่กำปอง รวมทั้งได้ปลูกไม้ดอกไม้ประดับเมืองหนาวในเขตหมู่บ้านด้วย

(2) พัฒนาอาชีพเสริมให้แก่สมาชิกสหกรณ์ ชาวบ้าน โดยรวมกลุ่มผู้สนใจในแต่ละงานอาชีพ แล้วจัดให้มีการอบรม ฝึกทักษะ ฝึกปฏิบัติ เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวโดย

การสาธิตการทำผลิตภัณฑ์ให้นักท่องเที่ยวได้เห็นการผลิตจริง และส่งจำหน่ายตามแหล่งอื่นๆ ต่อไป ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน พ.ศ. 2546 สมาคมสตรีนักรูทกิจภาคเหนือได้เข้ามาอบรม การวางแผนไทยแก่ผู้สนใจ โดยจัดเป็นการอบรมระยะเวลา 2 เดือน เพื่อให้ชาวบ้านสามารถ ประกอบเป็นอาชีพเสริมสำหรับบริการนักท่องเที่ยวในช่วงที่ว่างเว้นจากกิจกรรมการเกษตรตาม ฤดูกาล ปัจจุบันบ้านแม่กำปองมีกลุ่มอาชีพที่หลากหลายที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็น เป็นช่างฟ้อนรำ หมอนวด กลุ่มดนตรีพื้นเมือง กลุ่มเครื่องจักสาน กลุ่มเครื่องเรือนไม้ไผ่ และกลุ่ม เกษตรแปรรูปกาแฟ เป็นต้น

(3) รณรงค์ให้ชุมชน นักท่องเที่ยว ได้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมที่ดั้งเดิมให้คงอยู่ตลอดไป กิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน แม่กำปองครอบคลุมถึงการศึกษ ะเรียนรู้ และสร้างความตระหนักในความงดงามและประโยชน์ของ ทรัพยากรธรรมชาติ คุณค่าทางวัฒนธรรม และการสืบทอดภูมิปัญญาที่ท้องถิ่นได้ส่งสมมาเป็นเวลา ยาวนาน เป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง

กิจกรรมที่คณะกรรมการการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปองกำหนดเพื่อดำเนินการพัฒนาการ ท่องเที่ยวในชุมชนเริ่มตั้งแต่การประชุมคณะกรรมการสหกรณ์การไฟฟ้าฯ คณะกรรมการท่องเที่ยว และชาวบ้านทั้งหมด เพื่อชี้แจงโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และขอความเห็นชอบ สํารวจ ข้อมูลต่างๆ ปัญหาและแนวทางแก้ไข เพื่อร่วมกันจัดทำแผนการดำเนินการของ โครงการฯ ประชุม ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านเพื่อเตรียมความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว การพัฒนาปรับปรุงแหล่ง ท่องเที่ยวของหมู่บ้าน การพัฒนาหมู่บ้านพักโฮมสเตย์ การพัฒนาผู้นำเที่ยวและมัคคุเทศก์ จัดสร้าง ร้านค้าสหกรณ์หรือร้านค้าชุมชน จัดสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่ม การพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งของและ หัตถกรรมพื้นบ้าน พัฒนากลุ่มผลิตใบชาแห้ง กาแฟผง และแปรรูปอาหารต่างๆ การพัฒนาการใช้ สมุนไพรพื้นบ้านและการวางแผนโบราณ การผลิตพืชผักปลอดสารพิษ การผลิตไม้ดอกไม้ประดับ เพื่อจำหน่าย การอนุรักษ์และรักษาคนตรีพื้นเมือง การอนุรักษ์และรักษาศิลปะและวัฒนธรรม พื้นบ้าน จัดทำศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยว แผ่นพับเพื่อแนะนำการท่องเที่ยว การโฆษณาและ ประชาสัมพันธ์ การติดตามประเมินผลการดำเนินการของโครงการ การสรุปผลการดำเนินการของ โครงการ

2) บทบาทของสมาชิกในชุมชนผู้มีส่วนร่วมแตกต่างกัน

จากการสำรวจข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับต่างๆ

นั้น ผู้ศึกษาพบว่าสมาชิกในชุมชนบ้านแม่กำปองจะมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเฉพาะใน ขั้นตอนของการปฏิบัติเท่านั้น กล่าวคือแม้ว่าชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการประชุมหมู่บ้านอย่าง สม่ำเสมอ แต่ไม่ค่อยมีผู้ที่แสดงความคิดเห็นในการประชุม ในขณะเดียวกัน คณะกรรมการหมู่บ้าน

แม้กำแพงมักจะกำหนดให้การจัดการท่องเที่ยวอยู่ในวาระของการประชุมใหญ่ประจำหมู่บ้าน ไม่ได้แยกเป็นการประชุมในหัวข้อเฉพาะ และส่วนใหญ่จะเป็นการแจ้งให้ทราบและขอความร่วมมือพัฒนาภูมิทัศน์ของหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวมากกว่าที่จะเป็นการระดมความคิดเห็นจากสมาชิกชุมชน

ในแง่ของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำแพง ผู้ศึกษาได้แบ่งการสนทนากลุ่มออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนร่วมมาก ผู้ที่มีส่วนร่วมปานกลาง และผู้ที่มีส่วนร่วมน้อย ตามลำดับ ผู้ที่มีส่วนร่วมมากหรือปานกลางในชุมชน มักจะเป็นผู้ที่มีบทบาทหรือได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยว ส่วนผู้ที่มีส่วนร่วมน้อย เป็นผู้ที่เข้าร่วมประชุม แต่ไม่พยายามแสดงความคิดเห็นเพราะไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องด้วย

(1) ผู้ที่มีส่วนร่วมมาก

จากการสนทนากลุ่มกับสมาชิกชุมชนที่มีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาก พบว่าผู้ที่มีบทบาทมากส่วนใหญ่มีตำแหน่งหรือหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ได้แก่ เป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการการท่องเที่ยว เป็นประธานกลุ่มอาชีพเสริม หรือประกอบอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว หลายคนมีบ้านที่ตั้งอยู่ในกลุ่มบ้านปางใน 1 และปางใน 2 ซึ่งมีความใกล้ชิดกับแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้าน พื้นที่บริเวณทั้ง 2 ปางมักจะถูกใช้เป็นที่สาธารณะหรือเป็นศูนย์รวมกิจกรรมของหมู่บ้านอีกด้วย

ผู้ที่มีส่วนร่วมมากพยายามแสดงข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั้งในวาระการประชุมใหญ่ประจำหมู่บ้าน และในวาระของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยให้เหตุผลว่าต้องการใช้สิทธิในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน แสดงความคิดเห็นอันอาจมีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นของตนในอนาคต และยังทำให้ตนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมจัดวางแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น นอกเหนือไปจากการมีส่วนร่วมในทางปฏิบัติอีกด้วย กลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้ให้ความร่วมมือในทุกกิจกรรม ไม่ว่าจะกิจกรรมนั้นๆ จะสร้างรายได้โดยตรงให้แก่ตนหรือไม่ เพราะเชื่อว่ากิจกรรมการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์ หรือการพัฒนาทักษะของสมาชิกคนอื่นๆ จะนำมาซึ่งความเจริญของชุมชนนั่นเอง สมาชิกชุมชนบ้านแม่กำแพงให้ความสำคัญกับการประชุมหมู่บ้านมาก เพราะได้รับการปลูกฝังว่าทุกคน “ต้อง” มีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อชุมชน ในฐานะที่เป็นเจ้าของพื้นที่ร่วมกัน ทุกครั้งที่มีการประชุมหมู่บ้าน ทุกครัวเรือนจึงต้องส่งตัวแทนอย่างน้อยหนึ่งคนเข้าร่วม ไม่เช่นนั้นจะต้องเสียค่าปรับ โดยคณะกรรมการหมู่บ้านจะนำเงินค่าปรับนั้นไปรวมกับกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน

ผู้ที่มีส่วนร่วมมากมักจะประกอบอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน กิจกรรมที่กลุ่มนี้มีส่วนร่วมได้แก่ การเข้าร่วมประชุมและเสนอแนะความคิดเห็น การร่วมพัฒนาหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยว การเข้าร่วมกลุ่มอาชีพเสริมอาชีพ

กลุ่มคนตรีพื้นเมือง กลุ่มเพื่อนรำ กลุ่มมัคคุเทศก์ กลุ่มแม่บ้านทำอาหารสำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยว ที่มาเป็นหมู่คณะ การบายศรีสู่ขวัญ และการประกอบอาหารแปรรูปเพื่อจำหน่าย เช่น มันฝรั่งทอด ไบซา และกาแฟ เป็นต้น

หมู่บ้านแม่กำปองได้รับการส่งเสริมอาชีพจากหน่วยงานต่างๆ ที่อาสาสมัครเข้ามาอบรม กิจกรรมต่างๆ ให้แก่สมาชิกที่สนใจโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อนรำ กลุ่มมัคคุเทศก์และกลุ่มหมอนวดแผนไทยเพื่อสุขภาพ ซึ่งถือว่าเป็นการนำวิชาความรู้จากภายนอกชุมชนเข้ามาสร้างอาชีพเสริมให้แก่บุคลากรด้านการท่องเที่ยวภายในชุมชน ส่วนกิจกรรมการเล่นดนตรีพื้นเมือง การบายศรีสู่ขวัญ และกิจกรรมที่มีลักษณะเฉพาะแบบพื้นบ้านนั้นสมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันถ่ายทอดแก่ผู้ที่สนใจกระทั่งเกิดการรวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพดังกล่าวขึ้นมา

(2) ผู้ที่มีส่วนร่วมปานกลาง

เมื่อทำการคัดเลือกกลุ่มผู้มีส่วนร่วมปานกลางเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างสม่ำเสมอแต่ไม่ค่อยได้แสดงความคิดเห็น เพราะไม่ได้ดำรงตำแหน่งในกลุ่มคณะกรรมการ หรือไม่มีข้อเสนอแนะเพราะไม่ได้เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรม อย่างไรก็ตามกลุ่มนี้ก็ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นการร่วมลงแรงพัฒนาสภาพภูมิทัศน์หมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอเช่นกัน

ผู้ที่มีส่วนร่วมปานกลางส่วนใหญ่มีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยประกอบอาชีพเสริมต่างๆ กันไปทั้งจากการเข้าสังกัดกลุ่มอาชีพหรือสร้างอาชีพเองในครัวเรือนเช่นการเล่นดนตรีพื้นบ้าน การนวด การเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยว ช่างเพื่อนรำ หรือการทำไวน์ผลไม้ การเข้าร่วมกลุ่มอาชีพเพื่อการท่องเที่ยวมีการจัดสรรผลประโยชน์แก่ผู้รับผิดชอบให้บริการนักท่องเที่ยวโดยหมุนเวียนไปตามรายชื่อสมาชิก ให้ผลัดกันเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยวหรือหมอนวดแผนไทยเพื่อสุขภาพ เป็นต้น ส่วนกิจกรรมการเพื่อนรำ บายศรีสู่ขวัญ การแสดงดนตรีพื้นบ้านเป็นกิจกรรมกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีการแบ่งปันผลประโยชน์กันหลังจากที่ได้รับค่าตอบแทนจากนักท่องเที่ยวและหักร้อยละ 5 ของรายได้เข้ากองทุนของสหกรณ์ไฟฟ้าแม่กำปองแล้ว ส่วนการทำไวน์ผลไม้พบเพียงครัวเรือนเดียวเท่านั้น ซึ่งผู้ผลิตทำไวน์จากผลไม้พื้นบ้าน เช่น ไวน์เสาวรส และไวน์สมุนไพรร แล้วนำไปเสนอขายแก่นักท่องเที่ยวโดยแจ้งผู้นำชุมชนไว้ล่วงหน้าเมื่อมีสินค้า

(3) ผู้ที่มีส่วนร่วมน้อย

กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมน้อยเป็นกลุ่มที่แทบไม่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชนเลย สมาชิกในกลุ่มนี้ไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้อย่างสม่ำเสมอเพราะติดภารกิจส่วนตัว เช่นต้องดูแลเด็กเล็ก หรือต้องทำงานรับจ้างเพื่อหารายได้เสริมให้พอเพียงต่อความจำเป็นต้องใช้จ่ายในครัวเรือนหรือเข้าร่วมประชุมหมู่บ้านแต่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นโดยให้เหตุผลว่าเป็นคนส่วนน้อยในชุมชน

ความคิดเห็นจึงมักไม่มีผลต่อนโยบายหลักที่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ หรือเห็นว่าสิ่งที่ผู้นำชุมชนนำเสนอเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมอยู่แล้ว

ผู้ศึกษาได้ทำการคัดเลือกตัวแทนจากทุกหมู่บ้าน (ป๊อก) มาร่วมการสนทนากลุ่มและพบว่ากลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมน้อยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเล็กน้อย หรือไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเลย มีเพียงคนเดียวเท่านั้นที่เป็นผู้มีรายได้มากจากการเปิดบ้านพักแบบโฮมสเตย์เสริมเนื่องจากเป็นภรรยาของอดีตผู้ใหญ่บ้านซึ่งบ้านมีศักยภาพมากพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวได้ เหตุผลที่ภรรยาอดีตผู้ใหญ่บ้านมีส่วนร่วมน้อยทั้งที่ได้รับผลประโยชน์มากเป็นเพราะมีอายุมากแล้ว ไม่สามารถเดินทางไปร่วมประชุมด้วยตนเองได้ และทราบความเคลื่อนไหวของหมู่บ้านจากญาติหรือผู้นำชุมชนเท่านั้น

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มนี้ประกอบอาชีพหลักคือเก็บใบเมี่ยงขายและใช้เวลาที่ว่างเว้นจากการทำการเกษตรไปเป็นแรงงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน หรือทำอาชีพเสริมอื่นๆ ภายในครัวเรือน เช่นเครื่องจักสาน ไม้กวาด ตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น แม้บางคนจะเข้าร่วมกลุ่มอาชีพเสริมเพื่อการท่องเที่ยวเช่นกลุ่มหมอนวด ก็ยังมีโอกาสน้อยที่จะได้ให้บริการนักท่องเที่ยวเพราะมีผู้บริการอบรมอาชีพหมอนวดแผนไทยเพื่อสุขภาพเป็นจำนวนมาก การให้บริการต้องผลัดเปลี่ยนกันไปตามรายชื่อของสมาชิกเพื่อกระจายรายได้ให้ทั่วถึง ชาวบ้านที่มาจากบ้านปางกลาง ปางขอน ปางโดน และปางนอก ส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสจัดบ้านพักแบบโฮมสเตย์ เพราะพื้นที่อยู่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยว ส่วนครัวเรือนที่มีส่วนร่วมน้อยซึ่งตั้งอยู่ในกลุ่มบ้านปางใน 1 และปางใน 2 หลายครัวเรือนยังไม่มีความพร้อมเพียงพอที่จะจัดเป็นบ้านพักรับรองได้ หรือไม่สะดวกที่จะรับรองนักท่องเที่ยวเนื่องจากต้องดูแลเด็กเล็กและคนป่วย หรือมีกิจการอื่นๆ ในครัวเรือน บางครั้งนักท่องเที่ยวเข้ามาพักเป็นระยะเวลายาวนานทำให้บางบ้านไม่มีเวลาดูแลผู้มาเยือนอย่างเต็มที่

3) บทบาทของผู้ที่มีบ้านพักแบบโฮมสเตย์

บ้านโฮมสเตย์ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในกลุ่มบ้านปางใน 1 และปางใน 2 เนื่องจากอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวและลานกิจกรรมของวัดแม่กำปอง นายพรหมมินทร์ พวงมาลา ผู้ใหญ่บ้านให้เหตุผลว่าการที่บ้านพักตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันเป็นการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในการสัญจรด้วยเท้าไปยังสถานที่สำคัญต่างๆ ของหมู่บ้าน รวมถึงสถานที่ท่องเที่ยวบนดอยม่อนล้าน ปัจจุบันบ้านแม่กำปองมีบ้านพักโฮมสเตย์หลักจำนวน 9 หลัง และโฮมสเตย์เสริมจำนวน 4 หลัง สำหรับบ้านพักโฮมสเตย์ที่ตั้งอยู่ในกลุ่มบ้านปางอื่นๆ จะถูกใช้เป็นที่พักรับรองในกรณีที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นหมู่คณะกลุ่มใหญ่ ต้องใช้พื้นที่ในการพักอาศัยและทำกิจกรรมมาก บ้านที่สามารถเปิดรับนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ได้ต้องมีความพร้อมทั้งในด้านพื้นที่และศักยภาพของเจ้าของครัวเรือน กล่าวคือจะต้องมีห้องนอนอย่างน้อย 2 ห้องนอน สำหรับเจ้าของบ้าน 1 ห้อง และสำหรับ

นักท่องเที่ยว 1 ห้อง มีห้องน้ำและห้องครัวที่สะอาดถูกสุขอนามัย มีห้องโถงไว้สำหรับประกอบกิจกรรมอื่นๆ

เหตุผลหลักที่แต่ละครัวเรือนแสดงความจำนงรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้ามาพักแรมคือ ต้องการมีโอกาสได้พบปะและทำความรู้จักตลอดจน ได้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับบุคคลจากภายนอกชุมชน ทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทั้งยังเป็นการสร้างรายได้เสริมแก่ครัวเรือนอีกด้วย ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้ให้บริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์มีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศปีละหลายพันบาท โดยช่วงที่นักท่องเที่ยวนิยมเข้ามาพักค้างคืนในหมู่บ้านคือช่วงฤดูหนาว เดือนพฤศจิกายน-มกราคมของทุกปี ซึ่งพื้นที่บ้านแม่กำปองและบริเวณใกล้เคียงมีทัศนียภาพสวยงามที่สุด

กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวจะได้เข้าร่วมเมื่อเข้าพักในบ้านพักโฮมสเตย์ได้แก่ กิจกรรมการบายศรีสู่ขวัญ การแสดงและฝึกฝนดนตรีพื้นเมือง การฟ้อนรำ การนวดแผนโบราณ การเดินป่าสำรวจธรรมชาติ การใช้ชีวิตแบบชาวป่าเมือง ได้แก่ การเก็บใบเมี่ยง การมัดใบเมี่ยง การนึ่งใบเมี่ยง และการชิมใบเมี่ยงที่ผ่านกรรมวิธีการแปรรูปแล้ว การเดินเที่ยวชมหมู่บ้าน การเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียง และการประกอบอาหารพื้นบ้านร่วมกับเจ้าของบ้านพัก เป็นต้น

4) บทบาทของกลุ่มผู้อาวุโสในชุมชน

กลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้อย เนื่องจากสภาพร่างกายไม่สมบูรณ์ ไม่สะดวกที่จะเดินทางหรือไปนั่งรับฟังการประชุมเป็นเวลานาน นอกจากนี้ยังไม่สามารถร่วมกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านที่ต้องใช้แรงงานได้เช่นกัน กลุ่มดังกล่าวจึงแทบไม่มีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน แต่สามารถเป็นแหล่งหรือผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจได้

หมู่บ้านป่าเมี่ยงแม่กำปองมีอายุยาวนานกว่า 75 ปี โดยแรกเริ่มมีผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานประมาณ 20 หลังคาเรือน ประชากรมีการเพาะปลูกเพื่อยังชีพ พืชที่ปลูกได้แก่ข้าวไร่ ผักพื้นบ้าน และมีการเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาหาร พร้อมกันนั้นชาวบ้านมีอาชีพหลักคือการปลูกและผลิตเมี่ยงขายให้กับพ่อค้าวัวต่างที่เข้ามารับซื้อถึงพื้นที่ โดยช่วงแรกจะเป็นการแลกเปลี่ยนกับข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่พ่อค้าขนเข้ามาในหมู่บ้าน ต่อมาจึงมีการแลกเปลี่ยนเป็นเงิน รายได้จากการปลูกเมี่ยงในช่วงแรกถูกนำมาเก็บออมไว้ใช้เป็นเงินสำรองยามคับขัน เพราะทุกครัวเรือนสามารถผลิตอาหารไว้กินเองโดยไม่จำเป็นต้องซื้อหา จนกระทั่งเมื่อรัฐได้เข้ามาณรงค์ให้อนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และห้ามปลูกข้าวไร่เพราะถือว่าเป็นการทำไร่เลื่อนลอย และทำลายทรัพยากรป่าไม้ ชาวบ้านป่าเมี่ยงจึงต้องใช้เงินที่ได้จากการค้าเมี่ยงสำหรับซื้อข้าว อาหาร และเครื่องมือเครื่องใช้ที่ถูกพัฒนาขึ้นตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

การพัฒนาหมู่บ้านในอดีตไม่แตกต่างไปจากปัจจุบันมากนัก เมื่อยังเป็นหนุ่มสาว ผู้อาวุโสกลุ่มนี้ได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างถนนเพื่อให้การคมนาคมสะดวกขึ้น การเดินทางด้วยเท้าเปลี่ยนไปเป็นการเดินทางด้วยรถจักรยานยนต์ ถนนในบ้านแม่กำปองได้รับการปรับปรุงกระทั่งเป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ในปัจจุบัน

ผู้อาวุโสในชุมชนอธิบายว่า การผลิตเมี่ยงนั้น “เป็องไม้เป็องแสง เป็องบ่าเป็องหลัว” ซึ่งหมายถึงต้องใช้แรงงานในการผลิตกับต้องตัดไม้เพื่อนำมาทำเป็นฟืนสำหรับนั่งเมี่ยงเป็นจำนวนมาก ผู้ที่สูงอายุจึงไม่สามารถเก็บและผลิตเมี่ยงได้มากเท่ากับในอดีต และทำให้คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่หันหน้าเข้าสู่ระบบแรงงานในเมืองซึ่งเหน็ดเหนื่อยน้อยกว่า เมื่อได้รับโอกาสทางการศึกษาที่สูงขึ้น แม้ในปัจจุบันสมาชิกวัยแรงงานในหมู่บ้านจะยังคงประกอบอาชีพเก็บเมี่ยงอยู่ แต่ในอนาคตผู้อาวุโสในชุมชนเชื่อว่าแรงงานในการผลิตเมี่ยงจะขาดแคลน แม้ว่ากลุ่มผู้อาวุโสในชุมชนจะคาดหวังให้ลูกหลานสืบต่ออาชีพเก็บเมี่ยงต่อไปก็ตาม

5.2 ความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่บ้านแม่กำปอง

5.2.1 ความคิดเห็นของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่บ้านแม่กำปอง

ชาวบ้านแม่กำปองถูกขำให้ระลึกไว้เสมอว่าอาชีพหลักของหมู่บ้านอันเป็นสิ่งดึงดูดผู้ที่มาท่องเที่ยวและพักผ่อนค้างแรมคือการปลูกชาและผลิตเมี่ยงเพื่อจำหน่ายมาเป็นระยะเวลานานนับร้อยปี ส่วนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมีบทบาทในการเสริมรายได้และกระตุ้นให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ดี หากการท่องเที่ยวภายในชุมชนพัฒนาขึ้นไปยังจุดที่เกินพอดี กล่าวคือ สาธารณูปโภคมีความเจริญก้าวหน้ามากเกินไป ความสะดวกสบายที่เกิดขึ้นอาจนำมาซึ่งปัญหามลภาวะและความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมได้

5.2.2 ความคิดเห็นของสำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่บ้านแม่กำปอง

สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเห็นว่าหมู่บ้านแม่กำปองควรมีทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของตน พยายามปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ทั้งนี้ สมาชิกในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการบริหารจัดการ และทุกคนต้องมีความตระหนักและหวงแหนใน “ความดั้งเดิม” ของทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิต

โดยเฉพาะ “การเก็บเมียง” ที่จะสามารถเป็นจุดดึงดูดที่สำคัญสำหรับการจัดการท่องเที่ยว ในขณะที่บ้านพักแบบโฮมสเตย์ของชาวบ้านต้องมีมาตรฐานด้านสุขอนามัย เพื่อที่จะสามารถต้อนรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างความประทับใจให้เกิดขึ้นในกลุ่มนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามชุมชนควรสร้างอำนาจต่อรองเพื่อไม่ให้บริษัทนำเที่ยวเอกชนที่ต้องการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรของหมู่บ้านเป็นผู้กำหนดทิศทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ เพราะอาจทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ไม่เหมาะสมแก่ชุมชน

5.2.3 ความคิดเห็นของบริษัทนำเที่ยวเอกชน : บริษัทเอราวัณ พิชูชี ทัวร์ จำกัด ต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่บ้านแม่กำปอง

กรรมการผู้จัดการบริษัทเอราวัณ พิชูชี ทัวร์ จำกัด ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหมู่บ้านแม่กำปองไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มีหลักการเพื่อให้ชุมชนมีอาชีพเสริมและมีรายได้จากการจัดเป็นทัวร์วัฒนธรรมแลกเปลี่ยนความรู้และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ภายใต้จิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นไว้อย่างยั่งยืนตลอดไป การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปองตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ซึ่งถือเป็นการดำเนินงานธุรกิจที่เกิดจากการตัดสินใจที่มีความเป็นพ้องต้องกันของชุมชนและผู้นำหมู่บ้าน ที่ต้องการพัฒนาให้แม่กำปองเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและให้บริการบ้านพัก ควบคู่ไปกับการมีความต้องการมีรายได้เสริมของชาวบ้านเนื่องจากชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีรายได้ไม่เพียงพอ

หมู่บ้านแม่กำปองมีสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเยือนในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติทั้งภายในเขตหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง ทั้งยังมีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงและหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติซึ่งทำให้ทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยวเต็มใจที่จะปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับที่กำหนดไว้เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมีความเปราะบางของธรรมชาติแวดล้อม ชุมชนแม่กำปองจึงมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวค่อนข้างจำกัด แม้จะมีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์เพียงใดก็ตาม

อย่างไรก็ตามการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านแม่กำปองยังมีข้อจำกัดในด้านความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity) เพราะหมู่บ้านดังกล่าวตั้งอยู่บนไหล่เขาและหุบเขาซึ่งมีพื้นที่ราบจำกัดมาก ทำให้สามารถจัดที่จอดรถยนต์ส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยวได้ไม่เกิน 30 คัน หากหมู่บ้านต้องการสร้างหรือเพิ่มจำนวนบ้านพักหรือสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว จะทำให้เกิดความแออัด และนำมาซึ่งความสูญเสีย

ทรัพยากรธรรมชาติที่ต้องใช้ไปในการสร้างสิ่งเหล่านั้น จึงทำให้ชุมชนไม่สามารถที่จะรองรับการขยายตัวทางธุรกิจท่องเที่ยวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในอนาคได้อย่างเพียงพอ

ดังนั้นบริษัทจึงมีข้อเสนอแนะให้มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเสริม ซึ่งตรงกับความคิดเห็นของผู้นำชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีรายได้เสริมและเกิดความตระหนักและวางแผนทรัพยากรที่ชุมชนมีส่วนร่วมให้คงอยู่ต่อไป และที่สำคัญเป็นการรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามของบ้านแม่กำปอง ซึ่งรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หมู่บ้านแม่กำปองสามารถทำได้และควรส่งเสริม ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร จากอาชีพเกษตรกรรมหลักได้แก่ การปลูกเมี่ยง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านแม่กำปองและเป็นแนวทางหนึ่งที่จะให้ความรู้ ประสบการณ์ ความตื่นตาตื่นใจแก่นักท่องเที่ยว และเป็นการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สามารถสร้างรายได้ให้เกษตรกรจากการจำหน่ายสินค้าผลผลิตทางการเกษตรจากสวนเมี่ยง ทั้งยังเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์อีกด้วย นอกจากนี้ยังควรเพิ่มเติมการท่องเที่ยวเชิงกีฬา และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแง่ของการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับภูมิประเทศ อาทิ การปีนหน้าผา และขี่จักรยานเสือภูเขา หรือ การพานักท่องเที่ยวเยี่ยมชมและศึกษาสมุนไพรท้องถิ่น ให้บริการการอบสมุนไพร และการจัดค่ายเด็กและเยาวชนเพื่อให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง

อีกปัญหาหนึ่งที่พบในหมู่บ้านแม่กำปองได้แก่การที่คนนอกได้รุกเข้ามาอยู่อาศัยในท้องถิ่น โดยการซื้อที่ดินและสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ทำให้บริเวณที่พักอาศัยมีลักษณะแปลกไปจากสิ่งที่มีชุมชนมีอยู่แต่เดิม วิธีแก้ไขก็คือ ต้องปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่ชุมชนให้มีความตระหนัก วางแผนทรัพยากรส่วนรวม และช่วยกันรักษาให้คงสภาพเดิมต่อไป

จุดที่จะต้องพัฒนาและปรับปรุงในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปอง ได้แก่ การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้มีศักยภาพในการติดต่อสื่อสาร สามารถสื่อสารได้หลายภาษา และส่งเสริมให้พนักงานไปอบรมดูงานนอกสถานที่เพื่อจะได้นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้มาใช้สำหรับงานด้านบริการ การจัดให้มีอาหารเข้าแบบง่ายๆ ตามสากลนิยม เช่น ชา กาแฟ และเครื่องดื่มบำรุงร่างกายอื่นๆ โดยให้บริการควบคู่กับอาหารพื้นเมือง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และการปรับปรุงให้มีห้องพักแบบสากล ซึ่งประกอบด้วยเตียงนอนแบบสปริง ห้องน้ำแบบชักโครก เพื่ออำนวยความสะดวกแก่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักผ่อนท่ามกลางธรรมชาติที่ไม่ชอบความลำบากและมีกำลังซื้อสูง เป็นต้น

5.2.4 ความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนบ้านแม่กำปองต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่บ้านแม่กำปอง

1) ความคิดเห็นของกลุ่มผู้นำชุมชน

“ที่จริงแล้วไม่อยากจะใช้คำว่า การท่องเที่ยว “เชิงนิเวศ” เพราะเป็นคำที่เข้าใจยาก ชาวบ้านเราจะใช้คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” ซึ่งสร้างความเข้าใจได้มากกว่า” หนึ่งในคณะกรรมการการท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองกล่าวแก่ผู้ศึกษา การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านแม่กำปองมีนัยยะถึงการเปิดพื้นที่ชุมชนให้บุคคลจากภายนอกมาเยี่ยมชมวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และศึกษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทยล้านนาที่ยังไม่สูญสลายไป การ “อนุรักษ์” นั้นไม่ได้เป็นการรักษาเพียงทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสืบทอดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอย่างหวงแหนและตระหนักไว้ในคุณค่าอีกด้วย

ผลพลอยได้จากคำว่า “การท่องเที่ยว” ก็คือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งผู้นำชุมชนบ้านแม่กำปองพยายามย้ำแก่ผู้ศึกษาและสมาชิกหมู่บ้านว่าเป็นเพียง “หนทางสร้างรายได้เสริม” เท่านั้น แม้ว่าคนในชุมชนบ้านแม่กำปองจะมีหนี้สิน แต่ก็ไม่ได้ถือว่ามิฐานะยากจนเนื่องจากอาชีพหลักคือการปลูกและแปรรูปเมี่ยงนั้นยังสามารถทำรายได้แก่แต่ละครัวเรือนอย่างสม่ำเสมอ

การท่องเที่ยวแบบบ้านป่าเมี่ยงแม่กำปองยังมุ่งเน้นไปที่การมีส่วนร่วมของชุมชนและการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เป็นธรรม แม้ว่าหลายครัวเรือนจะไม่ได้รับผลประโยชน์ในรูปแบบตัวเงินโดยตรง แต่ทุกคนจะได้รับผลประโยชน์ทางอ้อมจากการหักรายได้จากการท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเข้าสหกรณ์การไฟฟ้าโครงการหลวง แม่กำปอง จำกัด เพื่อนำมาพัฒนาสิ่งจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้านต่อไป ฉะนั้น ชาวบ้านแม่กำปองจึงไม่เคยถูกเรียกรายเงินเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน เพราะสหกรณ์การไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปองมีเงินสำหรับพัฒนาหมู่บ้านอย่างเพียงพอ

2) ความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนผู้มีส่วนร่วมในระดับต่างๆ

(1) ผู้ที่มีส่วนร่วมมาก

กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมมากได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่สามารถรักษาธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ดั้งเดิม นักท่องเที่ยวเปรียบเสมือนแขกที่มาเยี่ยมเยือนเจ้าของบ้าน พร้อมกันนั้นก็ได้ศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนไปด้วย ทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้คนจากภายนอกชุมชนได้เข้ามาสัมผัสกับธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ในขณะที่เดียวกัน ชุมชนเองจะมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการจัดการ และมีอิสระในการ “เลือก” ที่จะต้อนรับผู้มาเยือนเฉพาะในช่วงเวลาที่ตนมีความพร้อมอีกด้วย

ในมุมมองของกลุ่มดังกล่าว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการทำธุรกิจที่มีจุดมุ่งหมายในการบริการนักท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการดูแลสุขภาพแวดล้อมในพื้นที่ของตนเอง และเป็นการจัดการ

ห้องเที่ยวที่ต้องการเก็บรักษาเอาสิ่งดั้งเดิมของชุมชนไว้ทั้งหมด ทั้งนี้ชาวบ้านในพื้นที่จะยังคงสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างปกติ เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศถูกจัดให้เป็นเพียง “อาชีพเสริม” สำหรับชุมชน แม้จะไม่มีจัดการการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชนก็ยังคงอยู่ได้ด้วยอาชีพหลักของตน ในขณะที่การท่องเที่ยวโดยทั่วไปเป็นการซื้อหาความสุขจากการได้สัมผัสสิ่งที่สวยงามตามธรรมชาติ, สิ่งของ, เสื้อผ้า หรือการท่องเที่ยวสถานบันเทิงเรีงรมย์ต่างๆ เป็นต้น

กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมมากส่วนใหญ่รู้สึกพึงพอใจที่มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน โดยให้เหตุผลว่าบ้านแม่กำปองมีความเหมาะสมที่จะเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์พึงเผยแพร่ให้แก่สาธารณชนได้รู้จัก การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปองถือเป็นการเปิดโลกทั้งของผู้มาเยือนและผู้ถูกมาเยือนให้กว้างขึ้น มีโอกาสพบปะทำความรู้จักและชื่นชมสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีอยู่

จุดสำคัญที่สร้างความพึงพอใจให้แก่ชาวบ้านได้แก่รายได้เสริมอันเกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แม้ว่าประชากรในหมู่บ้านแม่กำปองไม่ได้จัดอยู่ในกลุ่มผู้มีฐานะยากจน เนื่องจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรอันได้แก่การปลูกเมี่ยง ชา กาแฟ นั้นสามารถสร้างรายได้ต่อปีได้อย่างสม่ำเสมอ แต่เมื่ออัตราค่าครองชีพสูงขึ้น ในขณะที่แรงงานสำหรับเก็บและแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรมีจำนวนลดลง ทำให้ชาวบ้านในบ้านแม่กำปองมีความกังวลว่านับจากปัจจุบันไปถึงอนาคต รายได้ที่เคยได้รับจากการค้าเมี่ยงจะลดลงผันผวนกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นทุกปี ยิ่งไปกว่านั้น การค้าผลิตผลทางการเกษตรมักจะสร้างค่าตอบแทนเป็นรายปี การประกอบอาชีพเสริมจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ในช่วงเวลาที่ชาวบ้านว่างเว้นจากกิจกรรมทางการเกษตรตามฤดูกาล การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในทัศนะของผู้ที่มีส่วนร่วมมากจึงไม่เป็นการรบกวนหรือทำลายวิถีชีวิตของชาวป่าเมี่ยงแต่อย่างใด เนื่องจากทุกคนมีอิสระที่จะเลือกรับนักท่องเที่ยวเฉพาะ ในช่วงเวลาที่ตนสะดวกที่สุดนั่นเอง นอกจากนี้ชุมชนเองสามารถมีรายได้สำหรับปรับปรุงหรือสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่วนรวมมากขึ้นอีกด้วย

ผู้ที่มีส่วนร่วมมากได้ระบุปัญหาที่ประสบจากการท่องเที่ยว สาเหตุของปัญหาและวิธีการแก้ไข โดยแบ่งเป็นปัญหาที่พบในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหมู่บ้าน ได้แก่ ปัญหาด้านความสะอาดของสถานที่ กล่าวคือชาวบ้านมีวินัยในการรักษาความสะอาดบนท้องถนนของชุมชนไม่เพียงพอ ยังคงมีเศษขยะ เศษกระดาษห่อขนม หรือเศษแก้วตกหล่นอยู่ตามถนนและบริเวณบ้าน ในขณะเดียวกัน นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวแบบเข้าไปเย็นกลับมักจะเป็นคนละกลุ่มกับนักท่องเที่ยวอนุรักษ์ จึงขาดความใส่ใจที่จะรักษาสภาพแวดล้อม ปัญหาด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ไม่ว่าจะเป็นด้านอาหารที่เจ้าของครัวเรือนบ้านโฮมสเตย์จำเป็นต้องซื้อหาจัดเตรียมล่วงหน้าไว้ต้อนรับผู้ที่มาพัก

อาศัย หรือร้านอาหารมีจำนวนไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นต้น ปัญหาความเสื่อมโทรมของถนนและเส้นทางท่องเที่ยว ทำให้ยากแก่การเข้าถึงในฤดูฝน โดยเฉพาะทางขึ้นสู่ยอดดอยม่อนล้านที่มีเพียงรถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อ รถจักรยานยนต์ และการเดินเท้าเท่านั้นที่สามารถไปถึงได้

นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านความสามารถในการรองรับของพื้นที่ เนื่องจากมีพื้นที่ราบจำกัดทำให้พื้นที่จอดรถและประกอบกิจกรรมร่วมกันมีไม่เพียงพอหากนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้าพื้นที่ในเวลาเดียวกัน ผู้ที่มีส่วนร่วมมากบางคนเห็นว่าชุมชนมีปัญหาด้านรายได้ที่กระจายไม่ทั่วถึง บางบ้านไม่พร้อมที่จะเป็นบ้านโฮมสเตย์เพราะมีรายได้ไม่เพียงพอไม่สามารถปรับปรุงให้บ้านมีความพร้อมสำหรับรับรองนักท่องเที่ยวแม้ว่าจะต้องการมีส่วนร่วมและมีรายได้เสริมเช่นเดียวกับบ้านที่มีฐานะดีกว่าและมีศักยภาพในการรับรองนักท่องเที่ยวได้มากกว่า

ส่วนปัญหาที่เกิดจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยวต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่มีเช่น โทรศัพท์ หรือ โทรทัศน์ในห้องนอน เป็นต้น นอกจากนี้นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นที่เข้ามาท่องเที่ยวแบบเข้าไปเย็นกลับบางกลุ่มส่งเสียงดังรบกวน ทั้งขณะ มีความประหลาดหรือแต่งกายไม่เหมาะสมอันอาจเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีแก่เด็กในชุมชนได้ สำหรับปัญหาเกี่ยวกับการพูดคุยภาษาต่างประเทศกลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมมากไม่ถือว่าเป็นปัญหาร้ายแรงเพราะชาวบ้านย่อมมีข้อจำกัดด้านภาษาอยู่แล้ว ในขณะที่เดียวกันผู้นำชุมชนก็พยายามที่จะส่งเสริมให้มีการอบรมมัลลเทศก์นำเที่ยวเป็นระยะๆ อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมมากส่วนใหญ่ไม่เห็นว่าเป็นปัญหาที่กล่าวมาต้องได้รับการแก้ไขนอกจากปัญหาด้านการจัดการขยะ โดยให้เหตุผลว่าหากชุมชนพยายามทำตามใจนักท่องเที่ยวชุมชนจะมีปัญหาเอง เพราะจะขาดความเป็นธรรมชาติดั้งเดิมไป

กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมมากได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับการจัดการและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอนาคตไว้ว่าควรจัดทำผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเช่นผลิตภัณฑ์จากกระบอกไม้ไผ่ลงสีตกแต่งเป็นลวดลายเฉพาะบ้านแม่กำปอง เพิ่มเติมกิจกรรมอื่นๆ ที่เหมาะสมกับพื้นที่และความรู้ของชาวบ้านเช่นกิจกรรมดูนก ซึ่งชาวบ้านเคยเข้าร่วมอบรมแล้ว แต่ขาดอุปกรณ์และตำราสำหรับดูนก ผู้ที่มีส่วนร่วมมากที่อาศัยอยู่ในกลุ่มบ้านบ้านปางนอกเสนอว่าต้องการให้มีบ้านโฮมสเตย์ในกลุ่มบ้านปางนอกอยู่บ้าง และควรมีบ้านพักรับรองสำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่ต้องการพักกับครัวเรือนไว้เป็นทางเลือกสำหรับผู้ที่ต้องการมาพักผ่อนหรือสำหรับนักท่องเที่ยวคู่สามี-ภรรยา เนื่องจากการพักแบบโฮมสเตย์กับชาวบ้านไม่อนุญาตให้ชายหญิงนอนพักในห้องเดียวกัน

(2) ผู้ที่มีส่วนร่วมปานกลาง

กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมปานกลางให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ไม่ต่างไปจากการท่องเที่ยวโดยทั่วไปมากนัก กล่าวคือเป็นการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อความ

สนุกสนาน แล้วเผยแพร่ความประทับใจให้แก่ผู้อื่นต่อไป แต่มีนัยยะของการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ มีการศึกษาเรียนรู้ชุมชน รักษาสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืน ทำให้สิ่งต่างๆ ในชุมชนได้รับการพัฒนามากขึ้น แต่การมุ่งเน้นการอนุรักษ์ในบางครั้งทำให้ชาวบ้านเข้าถึงทรัพยากรยากขึ้น และไม่สามารถนำทรัพยากรบางประเภทเช่น ไม้มาใช้สอยตามปกติได้ ยิ่งไปกว่านั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มุ่งเน้นให้วิถีชีวิตและความเป็นชุมชนเป็นจุดขายอาจทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปเพื่อนักท่องเที่ยว ไม่ใช่เพื่อคนในชุมชน

กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมปานกลางบางส่วนไม่เห็นว่าการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากสมาชิกในชุมชนให้ความเชื่อถือผู้นำว่ามีความรู้ความสามารถทำให้มีคนจำนวนน้อยที่มีความเห็นขัดแย้งกับนโยบายที่ผู้นำชุมชนพยายามเสนอแนะและขอความคิดเห็น นอกจากนี้ในช่วงหลังๆ ของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวมีการประชุมกันเฉพาะกลุ่มผู้นำชุมชนและบ้านที่รับรองนักท่องเที่ยวโฮมสเตย์เท่านั้นทำให้คนอื่นๆ ในชุมชนไม่ได้ทราบความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนเท่าที่ควร

เมื่อถามถึงความรู้สึกเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยที่หมู่บ้านมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กลุ่มผู้ร่วมสนทนาส่วนใหญ่ให้คำตอบว่ารู้สึกเฉยๆ กับกรณีที่หมู่บ้านจะมีการท่องเที่ยวเข้ามาหรือไม่ เนื่องจากไม่มีรายได้เพิ่มจากอาชีพเสริมมากนักหรือไม่มีรายได้เลย กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมปานกลางเกือบทั้งหมดไม่ได้เปิดบ้านพักสำหรับโฮมสเตย์ซึ่งสร้างรายได้สูงในการรับนักท่องเที่ยวแต่ละครั้ง พร้อมกันนั้น คริวเรือนที่รับรองนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ยังมีโอกาสทำกิจกรรมเสริมไปด้วย ทำให้กิจกรรมที่สร้างรายได้ไม่สามารถกระจายไปยังสมาชิกที่บ้านไม่ได้เปิดรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้าพักแบบโฮมสเตย์ ทว่าเมื่อถามว่าบ้านแม่กำปองมีความเหมาะสมที่จะเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือไม่ ผู้ร่วมสนทนาเกือบทุกคนเห็นว่าหมู่บ้านแม่กำปองมีความเหมาะสม เพราะมีจุดเด่นทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน มีสมาชิกเพียงส่วนน้อยที่เห็นว่าไม่เหมาะสมเนื่องจากไม่สะดวกในการเข้าถึง และทำให้บางครัวเรือนขาดความเป็นส่วนตัว อย่างไรก็ตามผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้มีส่วนร่วมปานกลางยังคงเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่มากขึ้น

ปัญหาที่กลุ่มผู้มีส่วนร่วมปานกลางพบว่าเกิดขึ้นภายในพื้นที่ชุมชนได้แก่ปัญหาการขาดสิ่งอำนวยความสะดวกโดยเฉพาะโทรศัพท์ ปัญหาความสามารถในการรองรับของพื้นที่ที่ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปริมาณมากๆ ได้ในเวลาเดียวกัน ปัญหาด้านความสะดวกของสถานที่อันเกิดจากชาวบ้านที่ทิ้งเศษขยะและเศษแก้วไว้ตามถนนหนทางซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยวและตัวชาวบ้านเอง เช่นเดียวกับปัญหาความไม่ปลอดภัยที่มีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มคน

หนึ่งเห็นว่าไม่แน่ใจว่านักท่องเที่ยวจะได้รับการดูแลความปลอดภัยอย่างเต็มที่หรือไม่ ในขณะที่ชาวบ้านเองก็ไม่อาจแน่ใจได้ทั้งหมดว่านักท่องเที่ยวทุกคนไม่เป็นอันตรายต่อสวัสดิภาพของคนในชุมชน และปัญหาที่ได้รับการกล่าวถึงที่สุดคือปัญหาการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง หรือมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้อยกว่าที่จะนำมาเสริมค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหารายได้ที่ไม่ทั่วถึงนี้ส่งผลกระทบต่อจิตใจของผู้ร่วมสนทนากลุ่มบางคน ที่เห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดมูลค่าแก่ทุกคน แต่กลับเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนที่มีโอกาสรับรองนักท่องเที่ยวซึ่งมีฐานะดีอยู่แล้ว ยิ่งไปกว่านั้นชาวบ้านยังไม่เคยได้รับแจ้งถึงจำนวนเงินจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ถูกจัดแบ่งเข้ากองทุนหมู่บ้านอีกด้วย

ปัญหาที่เกิดจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยวที่สำคัญที่สุดคือปัญหาด้านการสื่อสารภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาที่นอกเหนือจากภาษาอังกฤษซึ่งมีแค่ครูในชุมชนได้รับการอบรมมาแล้ว ชาวบ้านที่ต้องพบปะพูดคุยกับนักท่องเที่ยวจึงต้องอาศัยล่ามที่เข้ามากับนักท่องเที่ยว ช่วยแปลภาษาต่างๆ ให้ หรือใช้ภาษามือสื่อสารกับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเสียงดังรบกวน ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและนักท่องเที่ยวเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีแก่ชุมชนเกิดขึ้นในชุมชน โดยมักเกิดจากนักท่องเที่ยววัยรุ่นชาวไทยที่ไม่ใช่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่แต่งกายไม่เรียบร้อย ส่งเสียงดัง และไม่รักษาความสะอาดในพื้นที่ของชุมชน

กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมปานกลางต้องการให้มีการปลูกฝังให้แต่ละครัวเรือนพยายามรักษาความสะอาดทั้งในบริเวณบ้านและถนนหนทางสาธารณะมากขึ้น ปลูกต้นไม้ประดับเพื่อความสวยงาม พยายามรื้อฟื้นวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นขึ้นมาเพื่อให้ลูกหลานได้สืบทอด และมีการจัดสถานที่ที่แน่นอนในการต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะกิจกรรมการแสดงและการบายศรีสู่ขวัญ โดยมีการกำหนดเวลาการแสดงที่แน่นอนเพื่อไม่ให้รบกวนชีวิตประจำวันของชาวบ้าน

ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเสนอให้ผู้นำชุมชนพยายามกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวให้ทั่วถึง สำหรับบ้านที่ไม่ได้ทำโฮมสเตย์ควรจะได้รับส่งเสริมอาชีพเช่นกลุ่มผู้ปลูกกาแฟ ควรมีผู้เชี่ยวชาญเข้ามาทำการตลาดและแนะนำวิธีการขายให้แก่ผู้สนใจ เป็นต้น

(3) ผู้ที่มีส่วนร่วมน้อย

กลุ่มผู้มีส่วนร่วมน้อยได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นการเข้ามาเยี่ยมชมวิถีชีวิตของชาวบ้าน และศึกษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มาเห็นธรรมชาติที่แท้จริงอย่างไม่มีมีการปรุงแต่ง บางส่วนของกลุ่มไม่สามารถให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกล่าวว่าไม่เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยว และไม่ได้สนใจในประเด็น

เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเลย ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งไม่สามารถให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพราะไม่ทราบความหมายที่แท้จริง

ในทัศนะของกลุ่มตัวอย่าง ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้มีส่วนร่วมน้อยมีทัศนคติต่อการท่องเที่ยวภายในชุมชนทั้งที่พึงพอใจ เฉยๆ และไม่พึงพอใจ กลุ่มที่พึงพอใจที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นเห็นว่าเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน และสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ท้องถิ่นแม้ว่าจะไม่ได้รับผลประโยชน์เป็นเงินโดยตรง ในขณะที่กลุ่มที่รู้สึกเฉยๆ กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือไม่แสดงความคิดเห็นนั้นให้เหตุผลว่าเป็นเพราะไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชน หรือไม่มีส่วนได้เสียใดๆ จากการท่องเที่ยวเลย

ส่วนกลุ่มที่ไม่พึงพอใจนั้นเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแม้จะมีนัยยะของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม แต่ยังคงเชื่อว่าชุมชนจะต้องถูกปรุงแต่งเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ทำให้ขาดความเป็นธรรมชาติดั้งเดิม และทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนเปลี่ยนไป มีการพึ่งพาอาศัยหรือช่วยเหลือเกื้อกูลกันน้อยลง การแบ่งปันระหว่างครัวเรือนกระทำได้อย่างจืดชืดเพราะการท่องเที่ยวสร้างค่านิยมเกี่ยวกับการใช้เงิน ทำให้ชาวบ้านคิดถึงการหารายได้มากกว่าการเอื้ออาทรต่อกัน เช่นในอดีตมีการแลกเปลี่ยน หยิบยืม หรือขอพืชผลและเครื่องใช้ในครัวเรือนจากเพื่อนบ้าน แต่ปัจจุบันบ้านที่ต้องรับรองนักท่องเที่ยวไม่สามารถแบ่งปันพืชผลหรือแม้แต่ให้ยืมเครื่องใช้ในครัวเรือนแก่เพื่อนบ้านได้เพราะต้องเก็บไว้บริการนักท่องเที่ยว

ฉะนั้นความเหมาะสมของการที่บ้านแม่กำปองจะเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงอยู่ที่จุดเด่นด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวิถีชีวิตวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ ทว่าในบางแง่มุมจะพบว่าชาวบ้านยังไม่มีความพร้อมเพียงพอที่จะเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างสมบูรณ์

ผู้ที่มีส่วนร่วมน้อยทั้งหมดจะมองปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนในแง่มุมของปัญหาด้านรายได้เป็นหลัก เนื่องจากไม่ได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอ หรือไม่ได้รับผลประโยชน์ด้านรายได้โดยตรง ทำให้เกิดการเรียกร้องที่จะให้ผู้รับผิดชอบพยายามกระจายรายได้ให้ทั่วถึงมากขึ้น โดยการส่งเสริมอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ให้มีความหลากหลายขึ้น ส่วนปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและความไม่เพียงพอ ปัญหาขาดงบประมาณในการพัฒนาพื้นที่และปัญหาด้านความไม่พร้อมของบุคลากรเป็นปัญหาที่รองลงมาแต่ไม่ร้ายแรง

ข้อสังเกตที่สำคัญคือ กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมน้อยเห็นว่าปัญหาที่เกิดจากนักท่องเที่ยวมีเพียงประการเดียวเท่านั้นคือปัญหาด้านการสื่อสาร อย่างไรก็ตาม กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่แทบไม่ได้สัมผัสกับนักท่องเที่ยวโดยตรง จึงอาจมองไม่เห็นปัญหาประเด็นอื่นๆ ที่เกิดจากนักท่องเที่ยว

กลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมน้อยเสนอให้มีการจัดระเบียบรูปแบบการจัดสรรรายได้ใหม่ และสร้างโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมและสามารถประกอบอาชีพเสริมจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้

มากขึ้น การจัดการอบรมอาชีพควรจัดในช่วงที่กลุ่มเป้าหมายมีเวลาเหลือว่างเว้นจากกิจกรรมปกติในแต่ละฤดูกาลเพื่อให้ทุกคนมีโอกาสเข้าร่วมอย่างเท่าเทียมกัน และควรนำองค์ความรู้และทรัพยากรมาใช้เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวอย่างหลากหลาย เช่นการพาเยี่ยมชมและแนะนำสมุนไพรในท้องถิ่น ซึ่งปัจจุบันมีผู้สนใจสมุนไพรในบ้านแม่กำปองเป็นจำนวนมาก ควรจะจัดกลุ่มอาชีพผู้แนะนำสมุนไพร พร้อมทั้งอบรมให้ความรู้เรื่องสมุนไพรแก่สมาชิกในชุมชน

กลุ่มตัวอย่างผู้ที่อาศัยอยู่ในกลุ่มบ้านปางนอกเห็นว่าน่าจะพัฒนาปางนอกให้เป็นจุดแรกของการท่องเที่ยวและเยี่ยมชมชุมชน ซึ่งจะให้นักท่องเที่ยวเห็นชุมชนในภาพรวมอย่างทั่วถึงทั้งยังสามารถสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มบ้านที่อยู่ห่างไกลจากทรัพยากรการท่องเที่ยวหลักๆ ของหมู่บ้านอีกด้วย

3) ความคิดเห็นของกลุ่มผู้ที่มีบ้านพักแบบโฮมสเตย์

คำว่า “โฮมสเตย์” ในมุมมองของกลุ่มผู้ให้บริการบ้านพักมีความหมายถึงการให้บริการบ้านพักแบบวิถีชาวบ้าน ให้นักท่องเที่ยวได้ใช้ชีวิตและเรียนรู้การใช้ชีวิตในรูปแบบดั้งเดิมของชาวบ้านนับตั้งแต่การประกอบอาหารด้วยพืชผักพื้นบ้าน การใช้แรงงานในสวนเมี่ยง การผลิตสินค้าในครัวเรือน และร่วมกิจกรรมอื่นๆ ตามที่ชาวบ้านได้จัดหาไว้ให้ แต่ละครั้วเรือนจะจำกัดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวไว้ที่จำนวน 6 คนต่อครั้ง

ปัญหาที่เจ้าของบ้านพักแบบโฮมสเตย์ทุกครัวเรือนประสบได้แก่ปัญหาการใช้ภาษาต่างประเทศ ซึ่งต้องพึ่งพาคู่มือที่เข้ามาพร้อมกับนักท่องเที่ยว หรือเข้าร่วมอบรมการใช้ภาษาอังกฤษที่มีวิทยากรจากสถาบันต่างๆ เข้ามาให้ความรู้เป็นระยะๆ วิธีการหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมใช้คือการใช้ภาษามือและเปิดพจนานุกรมคำศัพท์หรือหนังสือสำหรับการสนทนา อย่างไรก็ตามการอธิบายชื่อพืชผักหรือคำศัพท์พื้นเมืองบางคำไม่สามารถกระทำได้เพราะไม่มีคำศัพท์เหล่านั้นปรากฏในพจนานุกรม ปัญหาอื่นๆ ได้แก่ปัญหานักท่องเที่ยวต้องการสิ่งที่ครัวเรือนนั้นๆ ไม่มี ได้แก่เครื่องทำนํ้าอุ่นเพราะพื้นที่มีสภาพอากาศหนาวเย็นตลอดทั้งปี หรือต้องการนำต้นสมุนไพรออกจากชุมชน ซึ่งถือเป็นข้อห้ามของชุมชน

กลุ่มผู้ประกอบการบ้านพักได้ให้ข้อเสนอแนะว่าชุมชนจำเป็นต้องดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้มากขึ้น เพราะถ้อย่ายังมีการทำลายป่าไม้อยู่ ยิ่งไปกว่านั้นยังมีชาวบ้านอีกจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่เข้าใจถึงการอนุรักษ์ที่แท้จริง และควรให้ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนมีศักยภาพเพียงพอที่จะจัดทำเป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์เพื่อสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และต้องการให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

4) ความคิดเห็นของกลุ่มผู้อาวุโสในชุมชน

กลุ่มผู้อาวุโสได้แสดงทัศนคติว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน่าจะมียุทธศาสตร์ทำให้มีการสืบทอดวิธีการผลิตเมียงต่อไป แต่อาจจะเป็นการสืบทอดเพื่อเป็นจุดดึงดูดทางการท่องเที่ยวเท่านั้น และไม่ได้คิดว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะสามารถโน้มน้าวให้คนรุ่นหลังหรือคนหนุ่มสาวยุคใหม่กลับมาดำเนินชีวิตในหมู่บ้านได้ เว้นแต่บางครัวเรือนที่ลูกหลานกลับมาอยู่ที่บ้านหลังจากสำเร็จการศึกษา และไม่มีความสุขหรือไม่ประสบความสำเร็จจากการทำงานในเมือง คนหนุ่มสาวกลุ่มนี้เองที่ผู้สูงอายุในชุมชนคาดหวังให้สืบทอดวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมต่อไป เพราะเชื่อว่าบ้านแม่กำปองยังคงมีสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ อากาศบริสุทธิ์ที่ดีต่อสุขภาพ และรายได้จากการเก็บเมียงรวมถึงรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวน่าจะยังเพียงพอต่อการดำรงชีพ

“หลังจากที่เรามีการท่องเที่ยวอนุรักษ์ หมู่บ้านก็จะเจริญขึ้น สะดวกสบายขึ้นเรื่อยๆ เพราะพ่อหลวงมีความตั้งใจจริงที่จะพัฒนาหมู่บ้าน อยากให้พ่อหลวงคนนี้ช่วยสร้างความเจริญให้หมู่บ้านต่อไป” หนึ่งในผู้สูงอายุกล่าวหลังจากแสดงความคิดเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทำให้ชาวบ้านมีโอกาสได้พบปะกับบุคคลที่หลากหลายจากภายนอกชุมชน และทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เข้ามาเยือนหมู่บ้านเองก็ไม่ทำตัวเป็นปัญหาและสร้างความเดือดร้อนใดๆ ให้แก่ชาวบ้านเลย ทั้งยังเป็นส่วนที่สร้างสีสันให้แก่ชุมชนอีกด้วย จากการสนทนากลุ่มผู้สูงอายุทำให้พบว่าผู้อาวุโสในชุมชนรู้สึกพึงพอใจที่หมู่บ้านมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ยังคงมีความกังวลถึงการสืบทอดวิถีชีวิตดั้งเดิมในอนาคต

5.3 จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และข้อจำกัดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปอง

5.3.1 จุดเด่นของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปอง

ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นเป็นการสร้างมูลค่าจากทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ทว่าบ้านแม่กำปองมีการจำกัด “พื้นที่” ที่เปิดให้แก่สาธารณะเพื่อบริการนักท่องเที่ยวตามความสมัครใจของเจ้าของพื้นที่เอง จึงไม่ทำให้หมู่บ้านมีสถานะเป็น “หมู่บ้านที่ถูกท่องเที่ยว” มากกว่า “หมู่บ้านท่องเที่ยว” ดังเช่นที่ยศและคณะ (2544) พบในการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน บริษัทเอราวัณ ที.ยู.ซี. ทัวร์ซึ่งเป็นบริษัทนำเที่ยวยังมีส่วนช่วยจำกัดและจัดสรรปริมาณนักท่องเที่ยวไม่ให้มากเกินไปจนเกินขีดจำกัดที่ชุมชนจะสามารถรับรองได้อีกด้วย

นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนยังมีบทบาทอันสำคัญยิ่งในการริเริ่มและดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้นำชุมชนบ้านแม่กำปองเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ พยายามคิดค้นหนทางพัฒนาพื้นที่หมู่บ้าน และสภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนอยู่เสมอ ทำให้ชุมชนบ้านแม่กำปองเป็น

ชุมชนที่ไม่หยุดนิ่ง มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พร้อมกันนั้นก็ยังสามารถดึงดูดให้บุคลากรจากภายนอกชุมชนทั้งจากภาครัฐและเอกชนเข้ามาร่วมพัฒนาหมู่บ้านได้อย่างสม่ำเสมอ ดังเกิดได้จากโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นเช่น โครงการอบรมหมอนวดแผนไทยเพื่อสุขภาพ โครงการปลูกไม้ประดับสองข้างทางเข้าหมู่บ้าน และล่าสุดคือโครงการประหยัดพลังงานไฟฟ้าในช่วงเวลาเย็น เพื่อให้พลังไฟฟ้าจากโรงไฟฟ้าพลังน้ำมีเพียงพอสำหรับความต้องการของทุกครัวเรือน เป็นต้น ผู้ใหญ่บ้านแม่กำปองจึงได้รับความยอมรับนับถือจากสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างมาก ทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และพร้อมจะให้ความร่วมมือช่วยเหลือในทุกโครงการ ในฐานะที่เป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านแม่กำปองเป็นการเพิ่มเติมบทบาทของ “เมี่ยง” และ “ป่าเมี่ยง” ซึ่งเป็นสินค้าเพื่อการบริโภค ให้สามารถเป็นสินค้าเพื่อการบริการซึ่งสามารถสร้างรายได้แก่ชุมชนโดยไม่ต้องเพิ่มแรงงานในระบบการผลิต ซึ่งไม่ใช่การแปร “คุณค่า” ให้เป็น “มูลค่า” แต่เป็นการสร้าง “มูลค่า” ให้เกิดขึ้นในระบบ “คุณค่า” ระบบนิเวศเกษตรของป่าเมี่ยงอันอุดมสมบูรณ์ น่าจะส่งผลให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเกิดความยั่งยืนหากมีการจัดการที่เหมาะสม เพราะการสร้าง “มูลค่า” ให้เกิดขึ้นสามารถส่งผลให้ชุมชนเกิดความตระหนัก ภาวภูมิและหวงแหนในทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ได้มากยิ่งขึ้นนั่นเอง

เนื่องจากตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นตลาดที่ดึงดูดผู้บริโภคเฉพาะกลุ่ม ชุมชนบ้านแม่กำปองจึงมีอำนาจในการต่อรองเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายที่มีลักษณะเฉพาะ ทำให้สามารถต่อรองกับบริษัทท่องเที่ยวให้จำกัดกลุ่มนักท่องเที่ยวได้ โดยปกตินักท่องเที่ยวเชิงนิเวศมักเป็นผู้ที่ต้องการเข้ามาชื่นชมธรรมชาติและวัฒนธรรมโดยไม่ทำลายสิ่งเหล่านั้น ฉะนั้นนักท่องเที่ยวกลุ่มดังกล่าวจึงมีแนวโน้มที่จะเคารพกฎกติกาของชุมชน และให้ความร่วมมือปฏิบัติตามเป็นอย่างดี

5.3.2 จุดด้อยของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปอง

แม้ว่าชาวบ้านจะมีอำนาจต่อรองกับบริษัทท่องเที่ยวในการจัดหานักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเข้ามาสู่ชุมชน แต่เนื่องจากหมู่บ้านแม่กำปองเป็นพื้นที่เปิด ทำให้มีนักท่องเที่ยวที่ชุมชน “ไม่ได้รับเชิญ” เข้ามาในชุมชนด้วย นักท่องเที่ยวอีกกลุ่มหนึ่งเป็นนักท่องเที่ยวแบบเข้าไปเยือนกลับ ที่เข้ามาเพื่อพักผ่อนหย่อนใจในสถานที่ธรรมชาติ หรืออาจมาเดินเยี่ยมชมสิ่งแปลกใหม่ โดยไม่ได้ต้องการศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติหรือวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิงเรีงรมย์เพียงอย่างเดียว ทำให้หมู่บ้านแม่กำปองมีความเสี่ยงที่จะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแบบมวลชนอยู่บ้าง กล่าวคือ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดคนจำนวนมากให้เข้ามาในพื้นที่ได้ แต่ก็ไม่สามารถจัดการกับมลภาวะที่เกิดขึ้นจากนักท่องเที่ยวเหล่านั้นได้ ซึ่งเห็นได้จากเศษขยะบริเวณน้ำตกแม่กำปอง ซึ่งนักท่องเที่ยวไม่ได้ทิ้งลงในถังขยะที่ชาวบ้านจัดเตรียมไว้ให้ เป็นต้น

ชาวบ้านแม่กำปองที่ร่วมดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นผู้ที่มีความสร้างสรรค์พยายามคิดริเริ่มกิจกรรมแปลกใหม่ที่เป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ แต่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนเต็มที่เพราะงบประมาณมีจำกัด หรือยังไม่มีผู้รู้จากภายนอกชุมชนเข้ามาให้ความรู้ที่เหมาะสม เช่นกลุ่มตัวอย่างบางกลุ่มต้องการจัดกิจกรรมดูนก เพราะเห็นว่าพื้นที่ป่ายังอุดมสมบูรณ์และมีนกหลากหลายพันธุ์ จึงต้องการเปิดตลาดสำหรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่นิยมการดูนก แต่ยังคงขาดอุปกรณ์สำคัญได้แก่ กล้องส่องนกซึ่งมีราคาแพง หนังสือแสดงภาพ พันธุ์นก และช้อนนกที่ใช้เป็นสากล และยังคงขาดแนวคิดในการจัดรูปแบบกิจกรรม เพราะไม่มีโอกาสร่วมศึกษาดูงานนอกชุมชน ชาวบ้านบางกลุ่มต้องการทำของที่ระลึกจากไม้ไผ่ซึ่งหาได้ง่ายภายในชุมชน หรือโดยใช้เศษที่เหลือจากการทำเครื่องเรือนไม้ไผ่ แต่ยังคงขาดวิทยากรที่จะเข้ามาสอนเทคนิคการวาดลวดลายลงบนพื้นผิวไม้ไผ่เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยังไม่ทั่วถึงอย่างแท้จริง อาจทำให้สมาชิกในชุมชนรู้สึกว่าคุณเองไม่มีบทบาทต่อบางโครงการของชุมชน และอาจทำให้เกิดทัศนคติในแง่ลบต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นำไปสู่ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ต่ำลง และอาจทำให้ชาวบ้านไม่ต้องการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชนอีกด้วย เพราะเห็นว่าตนถูกดึงเข้าไปเกี่ยวข้องในกิจกรรมใดๆ ทั้งที่ไม่มีส่วนได้ประโยชน์จากกิจกรรมนั้นๆ เลย ชุมชนที่ขาดการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกขาดความสามัคคีกลมเกลียวกันในการร่วมแก้ไขปัญหที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและปัญหาอื่นๆ ที่มีผลกระทบต่อส่วนรวม

5.3.3 โอกาสของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปอง

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่บ้านแม่กำปองค่อนข้างเป็นที่รู้จักในกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการสนับสนุนและเผยแพร่จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคเหนือเขต 1 และบริษัทนำเที่ยวต่างๆ โดยเฉพาะบริษัทเอราวัณ พี.ยู.ซี. ทัวร์ จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทนำเที่ยวรายใหญ่ของจังหวัดเชียงใหม่ ในอนาคต พื้นที่บ้านแม่กำปองจะมีศักยภาพในการดึงนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายที่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและต้องการแลกเปลี่ยน เรียนรู้วัฒนธรรมเข้ามามากยิ่งขึ้น ทำให้ชุมชนสามารถสร้างกฎระเบียบสำหรับการปฏิบัติตนในพื้นที่ชุมชนได้เข้มงวดขึ้น เพราะชุมชนมีสิทธิและอำนาจอันชอบธรรมในการปกป้องรักษาทรัพยากรของตนเอง ซึ่งย่อมทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ ที่เคยเข้ามาทำลายสิ่งแวดล้อม และขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนนี้ได้โดยไม่ขัดต่อกติกาของชุมชน

ปัจจุบันมีการสร้างถนนเชื่อมต่อระหว่างจังหวัดเชียงใหม่กับจังหวัดลำปางโดยตัดผ่านเส้นทางท่องเที่ยวของกิ่งอำเภอแม่อนจังหวัดเชียงใหม่ ไปสู่อำเภอแจ้ห่มจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศเช่นเดียวกัน ฉะนั้น หากทั้งสองพื้นที่มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่

เข้มข้น จะยิ่งทำให้การท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการอนุรักษ์เกิดความเข้มแข็ง พร้อมกันนั้นการสร้างถนนเชื่อมต่อเส้นทางท่องเที่ยวยังเป็นการเปิดเส้นทางสายใหม่ของการท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เพราะสามารถเดินทางเข้าสู่พื้นที่ได้จาก 2 เส้นทางทั้งยังมีโอกาสได้เรียนรู้วิถีชีวิตจากหลายชุมชนมากขึ้น พร้อมกันนั้น ชาวบ้านแม่กำปองเองยังมีโอกาสแลกเปลี่ยนแนวความคิดและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากพื้นที่ใกล้เคียงได้เช่นกัน

การพัฒนากลุ่มอาชีพเสริม ทำให้สมาชิกในชุมชนต้นตัวที่จะประกอบกิจกรรมเพื่อเพิ่มรายได้ในช่วงเวลาที่นอกเหนือไปจากการประกอบกิจกรรมทางการเกษตร โดยไม่จำเป็นต้องออกไปรับจ้างนอกชุมชน การเข้าร่วมกลุ่มอาชีพเสริมทำให้ชาวบ้านมีโอกาสในการพัฒนาทักษะฝีมือของตนตามสายงานที่ตนเองสนใจ ไม่ว่าจะเป็นการนวดแผนไทย การทำเครื่องเรือน การแปรรูปสมุนไพร การทำไวน์ผลไม้ และการประดิษฐ์ของที่ระลึก เป็นต้น ความหลากหลายของอาชีพเสริมที่เกิดขึ้นจะทำให้บ้านแม่กำปองมีจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น เป็นจุดสนใจและเป็นตัวอย่างที่ดีในการพัฒนาชุมชนต่อไป

5.3.4 ข้อจำกัดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปอง

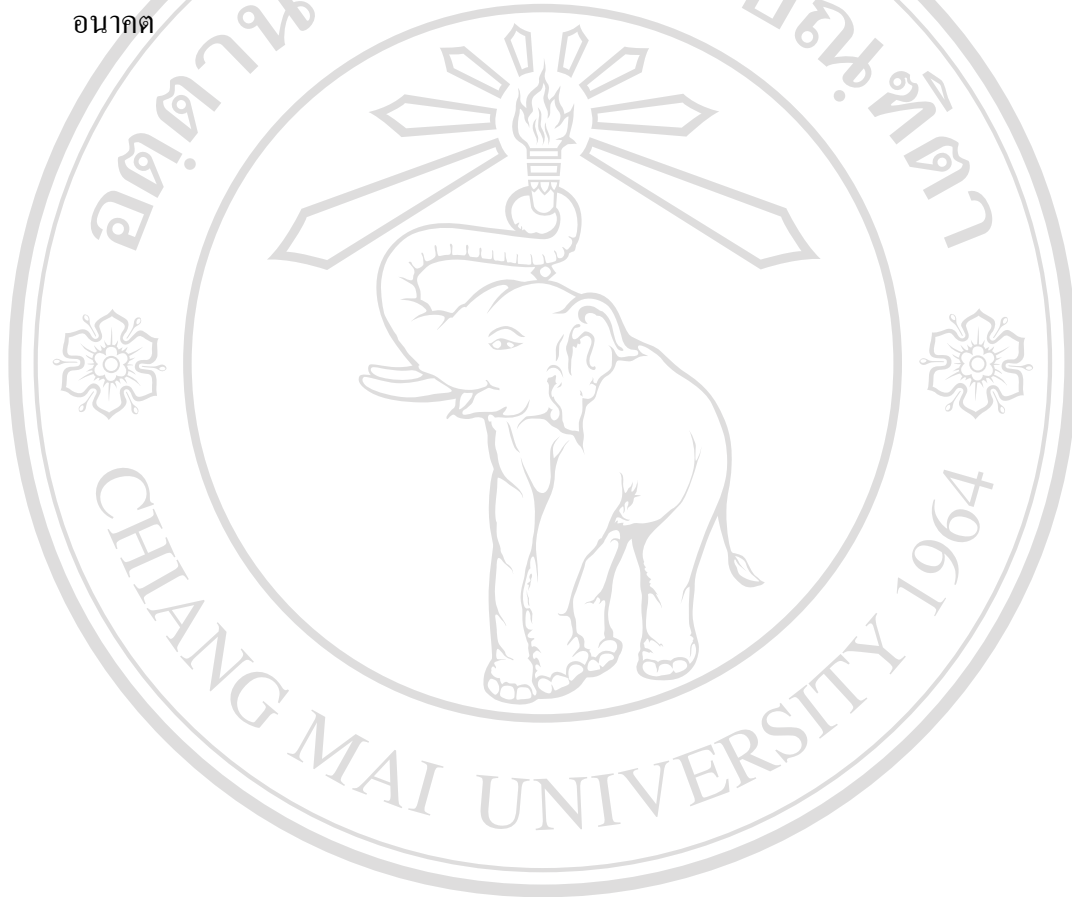
บ้านแม่กำปองมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง แต่อาจทำให้สมาชิกในชุมชนบางส่วนยินยอมพร้อมใจที่จะเป็น “ผู้ตาม” ที่เชื่อเสมอว่าการตัดสินใจของผู้นำชุมชนนั้นถูกต้องที่สุด และเชื่อว่าการแสดงทัศนคติขัดแย้งกับผู้นำชุมชนเป็นการบั่นทอนทำลายการพัฒนาหมู่บ้าน ทำให้สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่เข้าร่วมทุกขั้นตอนของกิจกรรมชุมชน โดยไม่ตั้งคำถามถึงเหตุผล หรือไม่แสดงความคิดเห็นที่ขัดแย้ง โดยเฉพาะขั้นตอนการแสดงความคิดเห็นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ชาวบ้านจะพยายามแสดงความคิดเห็นในแง่บวก ทำให้ผู้นำชุมชนเชื่อว่าทุกคนพึงพอใจกับการตัดสินใจของตน แต่ไม่ทราบถึงข้อคิดเห็นที่แตกต่างไปซึ่งชาวบ้านไปพูดคุยกันเองนอกเวทีประชุม ทำให้การสร้างควมเข้าใจร่วมกันอย่างแท้จริงกระทำไม่ได้ยาก เพราะผู้นำไม่รู้จักความคิดเห็นของกลุ่มสมาชิกนั่นเอง

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปองยังมีข้อจำกัดด้านความสามารถในการรองรับ ซึ่งอาจเป็นผลดีต่อการจัดการท่องเที่ยว เพราะจะทำให้นักท่องเที่ยวไม่เข้ามาในชุมชนจนมากเกินไปที่พื้นที่และชาวบ้านจะสามารถรับรองได้ ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่กลายเป็นการท่องเที่ยวแบบมวลชน ที่มุ่งเน้นแต่การรับนักท่องเที่ยวให้ได้จำนวนมากที่สุดโดยไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม แม้ทุกฝ่ายพยายามที่จะปกป้องรักษาทุนทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรมของชุมชนไว้ จำนวนประชากรรุ่นใหม่ของบ้านแม่กำปองก็ยังคงมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานสืบทอดการผลิตเมี่ยง การเก็บเมี่ยงเพื่อขายสู่ตลาดบริโภคอาจสูญหายไป

และในอนาคตอาจเหลือเพียงแต่การ “แสดง” การเก็บเมียงในตลาดบริการการท่องเที่ยว ซึ่งย่อมทำให้วิถีชีวิตของชาวป่าเมียงถูกทำให้เป็นเพียง “สินค้า” โดยขาดสำนึกในคุณค่าทางวัฒนธรรมที่เคยมีอยู่ เพราะคนรุ่นใหม่ไม่มีโอกาสได้สัมผัสการดำเนินชีวิตแบบชาวป่าเมียงที่ปลูกและผลิตเมียงเพื่อยังชีพ ฉะนั้นนอกจากความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติแล้ว ความยั่งยืนของ “วัฒนธรรมเมียง” จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะทำให้บ้านแม่กำปองเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright © by Chiang Mai University
 All rights reserved

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง กรณีศึกษาบ้านป่าเมี่ยงแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้ทำการรวบรวมเอกสารข้อมูล ทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชนทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ เพื่อตอบคำถามของการศึกษาในแง่ของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นการผสมผสานแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและพัฒนาเป็นรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน จึงได้สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลการศึกษา พร้อมทั้งมีข้อเสนอแนะดังนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

จากผลการสำรวจข้อมูลเชิงปริมาณ จากการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และการรวบรวมข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่บ้านแม่กำปอง ผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปองได้ 3 ประเด็นคือ ปัจจัยภายนอกชุมชนและภายในชุมชนที่มีผลต่อการดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง วิธีคิดและวิธีการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนป่าเมี่ยง รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่ชุมชนประสบ และวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว และกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน เพื่อจัดสรรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนป่าเมี่ยง ในการดำเนินงานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน

6.1.1 ปัจจัยภายนอกชุมชน และภายในชุมชนที่มีผลต่อการดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง

1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยงแม่กำปองเกิดขึ้นภายใต้การสนับสนุนตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ของรัฐบาลโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ อันมีเป้าหมายให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถสร้างรายได้จากทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีอยู่ บ้านแม่กำปองมีศักยภาพที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีจุดดึงดูดอยู่ที่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สมบูรณ์และวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทำให้ชุมชนเห็นพ้องที่จะกำหนดให้หมู่บ้านแม่กำปองเป็น

หมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรายได้เสริมแก่ชุมชนพร้อมกับรักษาทรัพยากรธรรมชาติและอนุรักษ์วิถีชีวิตวัฒนธรรมดั้งเดิม

ชุมชนป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปองกำลังประสบกับปัญหาความไม่ยั่งยืนของชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ชุมชนต้องประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจเมื่อตลาดผู้บริโภคเมืองมีจำนวนลดลง ในขณะที่ราคาเมี่ยงตกต่ำ ทำให้การผลิตเมี่ยงเป็นอาชีพหลักไม่สามารถสร้างรายได้ที่เพียงพอสำหรับการซื้อหาอาหารและเครื่องอุปโภคบริโภคภายในครัวเรือนได้ ส่งผลให้แทบทุกครัวเรือนในบ้านแม่กำปองมีภาระหนี้สิน นำไปสู่ความพยายามหาหนทางประกอบอาชีพเสริมเพื่อหารายได้เพิ่มเติมแก่ครัวเรือน

ปัญหาความไม่ยั่งยืนของชุมชนยังเกิดจากปัจจัยด้านสังคม เมื่ออาชีพการผลิตเมี่ยงเป็นอาชีพที่เหน็ดเหนื่อย ต้องการแรงงานมาก โดยเฉพาะในฤดูเก็บเกี่ยวที่ชาวบ้านไม่มีวันหยุดพักผ่อน กระทบกับคนหนุ่มสาวมีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น ทำให้การประกอบอาชีพไม่จำกัดอยู่เพียงการเกษตรกรรมเท่านั้น เด็กรุ่นใหม่ของบ้านแม่กำปองจึงเริ่มเข้าสู่ระบบแรงงานในเมืองซึ่งสร้างรายได้ที่แน่นอนกว่า ทำให้ชุมชนป่าเมี่ยงต้องประสบกับภาวะการขาดแรงงานสืบทอดวิถีการผลิตเมี่ยง และนำไปสู่ปัญหาที่เกิดจากปัจจัยด้านวัฒนธรรม ที่ “เมี่ยง” และ “ป่าเมี่ยง” มีบทบาทลดลงในกลุ่มคนรุ่นใหม่ ฉะนั้นจึงเกิดเป็นแนวโน้มว่าวิถีการผลิตเมี่ยงอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอาจจะสิ้นสุดลงในอนาคต

2) ปัจจัยด้านบทบาทและมุมมองเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากภายนอกชุมชน

ชุมชนบ้านแม่กำปองได้รับเอาแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากการส่งเสริมของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) เป็นหลัก แนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมองการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนท้องถิ่น โดยไม่ก่อให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมและมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นหลัก นอกจากนี้สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาซึ่งรับผิดชอบด้านการพัฒนาและให้ความรู้เชิงวิชาการพยายามเน้นย้ำให้ชาวบ้านแม่กำปองพยายามอนุรักษ์หวงแหนทรัพยากรของชุมชน รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมไว้ เพราะถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถเข้ามาแสวงหาและเรียนรู้ ไม่ให้บริษัทท่องเที่ยวอื่นๆ เป็นผู้กำหนดให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ไม่เหมาะสมแก่ชุมชน ทั้งนี้ทั้งสององค์กรได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกกระบวนการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนับตั้งแต่การริเริ่มจัดตั้ง การเข้าร่วมประชุมและเสนอแนะข้อคิดเห็น และการประเมินผล

บริษัทเอราวัณ พี.ยู.ซี. ทัวร์ซึ่งเป็นบริษัทนำเที่ยวเอกชนมีบทบาทสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน โดยทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำและจัดหานักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมประเพณี การศึกษาการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในหมู่บ้านแม่กำปองของเจ้าของบริษัทเอราวัณ พี.ยู.ซี. ทัวร์ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ทั้งด้านทรัพยากรและวัฒนธรรม พร้อมกันนั้นก็ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดในเชิงธุรกิจการท่องเที่ยวอันได้แก่ความสามารถในการรองรับ และโครงการการพัฒนาและส่งเสริมการตลาดด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

3) ปัจจัยด้านบทบาทและมุมมองเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของคนในชุมชน

สมาชิกชุมชนบ้านแม่กำปองให้นิยามความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่าเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพักผ่อนหย่อนใจเช่นเดียวกับการท่องเที่ยวทั่วไป แต่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมเยือนท้องถิ่นเพื่อชื่นชมทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน โดยไม่ทำลายสิ่งเหล่านั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้นอกจากจะทำให้ชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของตนแล้ว ยังสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนอีกด้วย ทั้งนี้การรับเอาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้ามาสู่ชุมชนต้องอยู่ในความยินยอมและเสรีภาพของแต่ละครัวเรือนที่จะ “เลือก” รับรองหรือให้บริการนักท่องเที่ยวในช่วงเวลาที่เหมาะสม

จากปัจจัยทั้งสาม ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เข้ามาเป็น “ทางเลือก” หนึ่งสำหรับชุมชน ด้วยความพยายามที่จะอนุรักษ์วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวป่าเมี่ยง และปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์สืบต่อไป ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ยังสามารถสร้างรายได้เพิ่มเติมให้แก่ชุมชนในช่วงเวลาที่ว่างเว้นจากการประกอบกิจกรรมทางการเกษตรอีกด้วย

6.1.2 วิธีคิดและวิธีการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนป่าเมี่ยงรวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่ชุมชนประสบ และวิธีการแก้ไขปัญหา

1) กระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กลุ่มผู้นำชุมชนและคณะกรรมการการท่องเที่ยวได้พยายามสร้างความเข้าใจร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการเรียกประชุมชี้แจงแนวทางและนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน พร้อมทั้งอาศัยวิทยากรจากองค์กรต่างๆ ภายนอกชุมชนที่เข้ามาอธิบายและปลูกฝังเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก่อนที่จะเข้าสู่การปฏิบัติจริงซึ่งทำให้บ้านป่าเมี่ยงแม่กำปองมีฐานะเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ อย่างไรก็ตามยังพบว่าสมาชิกในชุมชนจำนวนหนึ่งไม่สามารถอธิบายความหมายคร่าวๆ ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ เนื่องจากไม่มีโอกาสเข้าร่วมประชุม

หรือไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือกิจการด้านการท่องเที่ยว แสดงให้เห็นว่าผู้นำชุมชนยังไม่สามารถสร้างความเข้าใจในร่วมของชุมชนเกี่ยวกับหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างทั่วถึง และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังไม่สามารถกระจายเข้าสู่ทุกส่วนของชุมชนอย่างแท้จริง

2) วิธีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง

สหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงบ้านแม่กำปอง จำกัด ร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้านแม่กำปอง และชาวบ้านในตำบลห้วยแก้ว จัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (แบบโฮมสเตย์) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสร้างงานและสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชน สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน และปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีเกี่ยวกับการปกป้องรักษาธรรมชาติ และธำรงรักษาวัฒนธรรมให้แก่ทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยว ทั้งยังสามารถเป็นรูปแบบการบริหารการท่องเที่ยวและเป็นทางเลือกในการพัฒนาแก่ชุมชนอื่นๆ ต่อไป ผู้ที่รับผิดชอบนอกจากผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังรวมไปถึงคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งดำรงตำแหน่งคณะกรรมการของสหกรณ์การไฟฟ้าแม่กำปองด้วย รายได้ส่วนหนึ่งจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะถูกนำมารวบรวมเป็นกองทุนสำหรับพัฒนาหมู่บ้าน งบประมาณสำหรับกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน จึงไม่ได้มาจากการเรียกรายเงินจากชาวบ้าน แต่มาจากผลกำไรของสหกรณ์ไฟฟ้าและส่วนแบ่งรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั่นเอง

ชุมชนแม่กำปอง โดยผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง ได้จัดตั้งคณะกรรมการโครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่” เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาค ประกอบด้วยกิจกรรมที่ดำเนินการวิจัย อาทิ การประชุมชาวบ้านเพื่อเสนอแผนกิจกรรมรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการรักษาความสะอาดและความปลอดภัยภายในชุมชน การจัดทำแผ่นป้ายสื่อเพื่อรณรงค์เรื่องการอนุรักษ์ ป้ายกฎระเบียบต่างๆ ของหมู่บ้าน การปรับปรุงสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และจัดทำแผนการวิจัยพร้อมผลสรุปเสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาคเป็นระยะๆ

สมาชิกบ้านแม่กำปองสามารถเข้าร่วมธุรกิจการท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้แก่ครัวเรือนของตน โดยการรับเป็นบ้านพักรับรองนักท่องเที่ยวแบบ โฮมสเตย์ หรือเข้าร่วมการอบรมอาชีพเสริมเพื่อการท่องเที่ยว อาทิ หมอนวดแผนไทย กลุ่มสมุนไพร กลุ่มแปรรูปผลผลิต กลุ่มเครื่องเรือนไม้ไผ่ กลุ่มฟ้อนรำ และกลุ่มดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น ส่วนผู้ที่ไม่สามารถประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะได้รับผลตอบแทนทางอ้อมจากการหักส่วนหนึ่งของรายได้เข้ากองทุนสำหรับพัฒนาหมู่บ้านดังที่กล่าวมาแล้ว ขณะนี้กลุ่มเครื่องเรือนไม้ไผ่ซึ่งมีหัวหน้ากลุ่มคือนายบุญเลิศ ไทยกรณ์ เป็นกลุ่มอาชีพเสริมที่ทำรายได้ค่อนข้างสูง มีการคิดค้นและพัฒนาารูปแบบเครื่องเรือนใหม่ๆ นำออกสู่ตลาดอย่างสม่ำเสมอ เช่นเดียวกับอาชีพนวดแผนไทยซึ่งมีการจัดตั้งเป็นศูนย์นวดแผนไทย

เพื่อสุขภาพขึ้นในบริเวณบ้านปางกลาง สมาชิกกลุ่มจะผลัดเปลี่ยนกันให้บริการเพื่อกระจายโอกาสการสร้างรายได้ภายในกลุ่มอย่างทั่วถึง

(3) ปัญหาและอุปสรรคที่ชุมชนประสบและวิธีการแก้ไขปัญหา

ปัญหาหลักที่ชุมชนประสบในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้แก่ปัญหาด้านการกระจายรายได้ แม้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะถูกจัดให้เป็นเพียง “อาชีพเสริม” ทว่ากลับสร้างความเหลื่อมล้ำในโอกาสการทำธุรกิจเพื่อสร้างรายได้เสริม เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศทำให้ชาวบ้านต้องตั้งบ้านเรือนลดหลั่นลงมาตามแนวภูเขา และอยู่ห่างไกลกัน คริวเรือนที่อยู่ใกล้ชิดกันและใกล้แหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มบ้านปางใน 1 และ ปางใน 2 จึงมีโอกาสเปิดบ้านพักแบบโฮมสเตย์ซึ่งให้ค่าตอบแทนสูง ในขณะที่อีกหลายๆ คริวเรือนไม่ได้รับรายได้โดยตรงจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเลย ชุมชนได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการส่งเสริมอาชีพเพื่อสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตาม คริวเรือนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางธุรกิจอื่นๆ ไม่สามารถทำรายได้ได้เท่าเทียมกับบ้านพักโฮมสเตย์

ความสามารถในการรองรับที่จำกัดของพื้นที่เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่สมาชิกในชุมชนได้กล่าวถึง เนื่องจากบ้านแม่กำปองมีจุดค้อยด้านลักษณะภูมิประเทศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากในเวลาเดียวกัน แต่ในทางตรงกันข้าม กลับเป็นข้อได้เปรียบที่ทำให้หมู่บ้านไม่ต้องรองรับนักท่องเที่ยวเกินขีดความสามารถของชุมชน ซึ่งอาจนำไปสู่การทำลายทรัพยากรของท้องถิ่นได้ การป้องกันความแออัดของนักท่องเที่ยวและลดข้อจำกัดของพื้นที่สามารถกระทำได้โดยการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาสู่ชุมชนในแต่ละครั้ง

นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่ชุมชนกำลังพยายามแก้ไขเช่นปัญหาด้านความสะอาด ปัญหาการขาดเครื่องอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภคโดยเฉพาะโทรศัพท์ และปัญหาการสื่อสารด้วยภาษาต่างประเทศ ปัจจุบันชาวบ้านแม่กำปองเริ่มมีความกังวลถึงความปลอดภัยของชุมชนเนื่องจากการก่อสร้างถนนเชื่อมต่อจังหวัดเชียงใหม่สู่อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง โดยตัดผ่านหมู่บ้านแม่กำปอง ซึ่งชาวบ้านเกรงว่าอาจเป็นเส้นทางของการขนส่งยาเสพติดหรืออาชญากร

6.1.3 กระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน เพื่อจัดสรรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนป่าเมี่ยงในการดำเนินงานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน

(1) การเรียนรู้ระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผู้ที่รับผิดชอบบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้แก่ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเรียนรู้ระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาจากการศึกษาและเยี่ยมชมโครงการต่างๆ รวมถึงการเข้าร่วมรับฟังการบรรยายและการอบรมบุคลากรการท่องเที่ยว ตลอดจน

จัดทำโครงการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชนของตนเอง คณะกรรมการหมู่บ้านแม่กำปอง มีการทดลอง วิจัย และเรียนรู้ตามขั้นตอนที่กำหนดวางแผนไว้ มีการประเมินผลในกลุ่มเพื่อเขียน รายงานการวิจัย และจัดประชุมเพื่อรับฟังปัญหา ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากสมาชิกในชุมชน

ส่วนสมาชิกในชุมชนจะเรียนรู้จากการปฏิบัติและการเข้าไปมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมเพื่อ ส่งเสริมการท่องเที่ยว หรือประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามความสมัครใจ รวมทั้ง การคิดค้นและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งทำให้เกิดการ เรียนรู้และพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของ ชุมชนและนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย

(2) การจัดสรรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน ในการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนบ้านแม่กำปองได้สร้างจุดดึงดูดทางการ ท่องเที่ยวที่สำคัญสองจุดด้วยกันคือทรัพยากรทางธรรมชาติ อันได้แก่ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ความหลากหลายของพืชพรรณสัตว์ป่า สภาพแวดล้อมและทิวทัศน์ที่สวยงาม รวมถึงสภาพ ภูมิอากาศที่บริสุทธิ์สะอาด และทรัพยากรทางวัฒนธรรมอันได้แก่วิถีการปลูกและผลิตเมี่ยง วิธีการ ดำเนินชีวิต การประกอบอาหาร การเล่นดนตรีพื้นเมือง และการผ่อนรำพื้นบ้าน เป็นต้น

การที่มีคุณค่าที่ท้องถิ่นนำนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ต่างๆ ทั้งสถานที่ท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติ สถานที่ประกอบกิจกรรมการเกษตร และพื้นที่สาธารณะของชุมชน แสดงให้เห็นว่า ชุมชนมีความเห็นพ้องในการเปิดพื้นที่ที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน เช่น ไร่ นา ไร่ สวน หรือศูนย์ข้อมูล ท่องเที่ยว และพื้นที่ที่ปัจเจกชนเป็นเจ้าของ เช่น สวนเมี่ยงหลังบ้าน หรือห้องน้ำที่แยกออกมาจาก คราวเรือน เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว ในฐานะที่พื้นที่เหล่านั้นเป็น “ภาพตัวแทน” ของความเป็น “บ้านแม่กำปอง” ซึ่งทำให้ผู้มาเยือนได้เห็นและทำความเข้าใจภาพรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ชุมชนพยายามนำเสนอ ไปพร้อมๆ กับความพยายามที่จะถนอมรักษา “บ้านแม่กำปอง” ของ สมาชิกในชุมชนทุกคนเอาไว้

ฉะนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ดังกล่าว จึงเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้ง ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ โดยที่ชาวบ้านถูกปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากร เหล่านั้นในฐานะที่เป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชน อันจะทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งจะส่งผลให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชนมีความยั่งยืนต่อไป

6.2 อภิปรายผลการศึกษา

6.2.1 แนวคิดที่ถูกลำมาผสมผสานในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

จากการศึกษาพบว่าการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปอง เกิดขึ้นจากการกระตุ้นจากภายนอกชุมชน ผนวกเข้ากับศักยภาพทางการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่ ทำให้ชาวบ้านได้หยิบยกเอาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาเป็นจุดยืนในการเข้าร่วมโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยมองว่านอกจากจะเป็นการสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชนแล้ว ยังสามารถปลูกสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนเจ้าของพื้นที่และผู้มาเยือนได้ตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเกิดความภาคภูมิใจหวงแหนในวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น บ้านแม่กำปองได้นำแนวคิดจากภายนอกชุมชนเข้ามาผสมผสานกับความต้องการสร้างรายได้และการอนุรักษ์ระบบนิเวศกระทั่งเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นรูปแบบเฉพาะพื้นที่ของชุมชน

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามรูปแบบของชุมชนบ้านแม่กำปองเริ่มต้นจากการเรียนรู้และคิดค้นแนวทางร่วมกันระหว่างคณะกรรมการหมู่บ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องจากภายนอกชุมชนทั้งจากภาครัฐและเอกชน นำไปสู่การวางแผนและการสร้างรูปแบบการให้บริการการท่องเที่ยว การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดการผลประโยชน์ตลอดจนการประเมินผลโดยชุมชนอย่างใดก็ตาม ในขั้นตอนของการประเมินผล คณะกรรมการหมู่บ้านจะแจกแบบสอบถามให้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อนำผลที่ได้มาประเมินและแก้ไขปรับปรุงส่วนที่ผิดพลาด ส่วนการประเมินผลในกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวนั้น เกิดขึ้นในระหว่างการทำงานซึ่งส่วนใหญ่เป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ไม่มีการประชุมเพื่อติดตามและประเมินผลโดยตรง และไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน ถือว่าชุมชนยังคงขาดการประเมินผลอย่างเป็นทางการภายในชุมชน

ความพยายามที่จะจัดตั้งหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้ชุมชนจำเป็นต้องมีการจัดตั้งองค์กรเพื่อดูแลรับผิดชอบ ตลอดจนดำเนินการตามกลไกของการจัดการท่องเที่ยว ทั้งการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยว การกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้อง การประสานงานระหว่างกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง และการจัดตั้งกลุ่มอาชีพเสริม กิจกรรมเหล่านี้ตั้งอยู่บนฐานคติของการมีส่วนร่วมและความเป็นธรรมในการจัดสรรรายได้ แม้ว่าสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่จะยังไม่สามารถได้รับผลประโยชน์ด้านรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียมกัน แต่การจัดตั้งกลุ่มอาชีพเสริมก็ยังถือได้ว่าเป็นหนทางหนึ่งที่จะดึงชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมและก่อให้เกิดการกระจายรายได้มากขึ้น นอกจากนี้ชุมชนยังมีการสร้างกฎเกณฑ์สำหรับผู้ประกอบการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อความเป็นธรรมชาติของชุมชนให้น้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกัน โครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังสามารถสร้างอำนาจต่อรองให้องค์กร

จากภายนอกชุมชนให้การสนับสนุนทั้งในด้านเงินทุน แนวคิด เทคโนโลยีและการอบรมกิจกรรม เสริมเพื่อการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในฐานะที่เป็นการท่องเที่ยวแบบทางเลือกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้ตั้งเป้าประสงค์ให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่งผลสำเร็จแก่ชุมชนใน 4 มิติด้วยกัน ได้แก่ มิติทาง สังคมวัฒนธรรม มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสิ่งแวดล้อม และมิติทางการเมือง Paul Ekins (2000 : 73) และปรีชา (2540 : 93) เห็นว่าสังคมที่ยั่งยืนเป็นสังคมที่สนองความต้องการของตนได้โดยไม่ทำให้ สัตว์จำพวกอื่นและประชาชนรุ่นต่อไป ไปในอนาคตต้องยอมลดความต้องการของตนเอง เป้าหมายที่ สำคัญที่สุดของแนวคิดนี้ก็คือการรักษาคุณภาพชีวิตให้มีระดับสูงอย่างยาวนาน ชุมชนแม่กำปองมี ความพยายามที่พัฒนาสังคมและวัฒนธรรมที่ยั่งยืน และมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่อยู่ภายใต้ จิตจำกัของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อทำให้เกิดความสมดุลและความเสมอภาคทาง สังคม ทั้งยังมีการสร้างเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีที่ภาคภูมิใจให้เกิดขึ้นในกลุ่มชุมชนของตนอย่างเป็น ตัวของตัวเอง ซึ่งสิทธิณัฐ (2543) และมนัส (2544 : 26) มองว่าสิ่งเหล่านี้สามารถสร้างเป็นมรดกทาง คุณค่าส่งต่อไปให้รุ่นลูกหลาน ให้เป็นกลไกของการสร้างความแข็งแกร่งของชุมชนได้

ในมิติทางเศรษฐกิจ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ แก่ชุมชนท้องถิ่นในขณะที่คำนึงถึงระบบนิเวศและโลกธรรมชาติด้วย เช่นเดียวกับที่ปรีชา (2540 : 93) และ Michael Redclift (อ้างใน SSD (166) 701 : 32) ได้เน้นให้ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจต้องมึ การปกป้องรักษาธรรมชาติจากการเจริญเติบโตที่ปราศจากการควบคุม โดยตระหนักถึงจิตจำกั ของความสามารถในการรองรับของสิ่งแวดล้อม ซึ่งบ้านแม่กำปองได้จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่ เข้ามาเยี่ยมชมพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลาเพื่อป้องกันผลกระทบที่จะมีต่อทรัพยากรธรรมชาติและ วัฒนธรรม เช่นเดียวกับความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมซึ่งมีความสำคัญกับวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ แนวคิดดังกล่าวถือว่าการจัดการและการรักษาระบบนิเวศรวมทั้งการสนับสนุนให้ชีวิตทั้งหลายอยู่ รอดคือเป้าหมายสำคัญที่สุด (ปรีชา, 2540 : 93, สิทธิณัฐ, 2543 : 31)

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนแสดงให้เห็น ถึงแนวโน้มที่ชุมชนจะมีความยั่งยืนทางการเมืองอันเป็นผลมาจากการพัฒนาระบบการตัดสินใจใน เรื่องการใช้ทรัพยากรให้ได้ประโยชน์สูงสุดกับประชาชน โดยไม่ให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม เน้น การให้สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขณะที่เดียวกันในการตัดสินใจร่วมหรือการ จัดระเบียบชุมชนก็มีความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนและของชุมชนในส่วนรวม แต่ในหมู่บ้านแม่กำ ปองสมาชิกชุมชนทุกคนหรือส่วนใหญ่ยังไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและ ดำเนินการอย่างเต็มที่

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปองให้ความสำคัญกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมเป็นหลัก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและเทคนิคที่ชุมชนจะใช้เพื่อหาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนพฤติกรรมและเทคนิคที่มนุษย์ใช้หาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม และผลกระทบที่แบบแผนพฤติกรรมหนึ่งส่งไปถึงส่วนอื่นๆ ของวัฒนธรรมตามการอธิบายแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของ J.H. Steward (1930) กล่าวคือชุมชนได้ใช้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่ออนุรักษ์สภาพแวดล้อมไปพร้อมๆ กับการใช้จุดเด่นทางธรรมชาติมาสร้างรายได้แก่ครัวเรือน ก่อให้เกิดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นซึ่งมีผลใช้กับทั้งชุมชน วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนป่าเมี่ยงยังสามารถแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าและความสามารถในการจัดการทรัพยากรร่วมกันภายในชุมชนอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม วิธีการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนป่าเมี่ยงไม่อาจดำเนินไปตามแนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึก (Deep Ecology) ซึ่งพยายามหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึงการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากระบบนิเวศ เพราะการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ทั้งยังไม่สามารถดำเนินไปตามแนวทางนิเวศวิทยาการเมืองที่ว่าด้วยโลกทรรศน์ที่ให้อำนาจมนุษย์ในการจัดการทรัพยากร (Accommodating Technocentrism) โดยสนับสนุนจริยธรรมทางเศรษฐกิจที่เน้นความเจริญเติบโตทางรายได้เพราะเชื่อว่าการค้าและนวัตกรรมทางเทคโนโลยีจะช่วยให้มนุษย์สามารถหาสิ่งใหม่ๆ มาทดแทนทรัพยากรธรรมชาติได้ (Cornucopian Technocentrism) แต่สามารถยึดหลักของโลกทรรศน์ที่มุ่งรักษาปกป้องธรรมชาติซึ่งเน้นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องวางขีดจำกัดทางนิเวศทั้งระบบเพื่อควบคุมการขยายตัวของเศรษฐกิจ (มนตรี, 2543 : 24-26)

การสร้างมูลค่าหรือการตีราคาทรัพยากรทางสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมสามารถนำมาใช้อธิบายควบคู่กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปอง จากการตั้งค่าธรรมเนียมการเข้ามาพักอาศัย และให้บริการนำเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งเมื่อสิ่งเหล่านี้มีกลไกราคากำกับอยู่จะทำให้ผู้ใช้ทรัพยากรด้วยความระมัดระวัง ซึ่งถือเป็นการใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจ ส่วนการสร้างระบบเศรษฐกิจที่คำนึงถึงระบบนิเวศและโลกธรรมชาติโดยมีความคาดหวังที่จะส่งผ่าน “ทุน” อันได้แก่ทรัพยากรและวิถีชีวิตแก่คนรุ่นอนาคตยังถือได้ว่าเป็นการดำเนินตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์สีเขียว (Green Economy) ได้เช่นกัน

ในการศึกษาครั้งนี้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แนวทางเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นได้แก่ การให้ความสำคัญกับบทบาทของการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น ซึ่งการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะมีแรงผลักดันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติหากกิจกรรมนั้นๆ สร้างผลกำไร

ให้กับประชาชนผู้ที่ได้รับโอกาสในกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นในทุกขั้นตอนของโครงการ (อ้างโดยมนัส 2544 : 78) ชาวบ้านแม่กำปองยังมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไม่สมบูรณ์เต็มที่ แม้จะมีการเข้าร่วมประชุมอย่างสม่ำเสมอแต่ผู้ที่แสดงความคิดเห็นมักเป็นผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือชาวบ้านที่ประกอบธุรกิจหรือเข้าร่วมกลุ่มอาชีพเสริมเพื่อการท่องเที่ยวบางกลุ่ม ยิ่งไปกว่านั้นยังไม่ปรากฏขั้นตอนการประเมินผลการท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการในชุมชน

อย่างไรก็ตามสมาชิกในชุมชนบ้านแม่กำปองไม่ได้ถูกปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นหรือการเข้าร่วมกิจกรรมใดๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้การประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นสิ่งที่ดำเนินอยู่บนความสมัครใจของผู้เข้าร่วมเอง และกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็ถูกคิดค้นและจัดวางรูปแบบโดยคนในชุมชน ฉะนั้นยังถือได้ว่าชุมชนบ้านแม่กำปองมีส่วนร่วมที่แท้จริงทั้งในแง่ของการมีส่วนร่วมแบบความร่วมมือ (Cooperation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ประชาชนร่วมมือกับบุคคลภายนอกซึ่งให้ผลลัพธ์ที่เป็นผลประโยชน์แก่ชุมชน และกำลังยกระดับไปสู่การมีส่วนร่วมแบบประชาชนมีอำนาจ (Empowerment) ซึ่งเป็นรูปแบบที่ประชาชนจะมีอำนาจในทุกมิติและทุกขั้นตอนตลอดกระบวนการบริหารจัดการ และมีการกำหนดหนทางร่วมกับบุคคลภายนอก ซึ่งประชาชนผู้เข้าร่วมได้สร้างความหมายใหม่ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เกิดขึ้นด้วยประสบการณ์การบริหารจัดการของตนเอง

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านแม่กำปอง จึงตั้งอยู่บนฐานคติ 3 ด้านด้วยกัน ได้แก่ ฐานคติด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ฐานคติด้านการจัดการผลประโยชน์ร่วมกันภายในชุมชน และฐานคติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกับอุดมการณ์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกิดขึ้นจากการให้ความหมายโดยภายนอกชุมชน ความพยายามจัดการพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยการผนวกเอาคุณค่าทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้ชุมชนสามารถคาดหวังได้ว่า การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปองจะมีความยั่งยืนต่อไป เพราะทรัพยากรที่สำคัญสำหรับการท่องเที่ยวได้รับการดูแลรักษาไว้ด้วยการสร้าง “มูลค่า” ในระบบ “คุณค่า” ของทุนทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมนั่นเอง

6.2.2 ผลกระทบที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปองมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับการจัดการแบบชุมชนดั้งเดิมในรายงานการวิจัยของขวัญสุดา (2542) เรื่องการศึกษาผลขององค์การจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นการจัดการที่มีคนในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการ ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ และมีการจัดวางนโยบายที่มุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวและสิ่ง

อำนวยความสะดวกในชุมชน ซึ่งแม้ว่าจะสร้างรายได้ต่อชุมชนไม่เท่ากับการจัดการท่องเที่ยวแบบ มูลนิธิซึ่งถูกกำหนดและวางแผน โดยบุคคลจากภายนอกชุมชน แต่ชุมชนก็สามารถสืบทอด เอกลักษณ์เดิมรวมถึงมีกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนานและความสัมพันธ์กันในชุมชน เช่นการเล่น ดนตรี การร่วมกันทำบายศรีสู่ขวัญ การร่วมกันทำอาหารเพื่อเลี้ยงรับรองนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเป็น กลุ่มใหญ่ และการเพื่อนำ เป็นต้น

นอกจากนี้การจัดการในรูปแบบของบ้านแม่กำปองยังสอดคล้องกับการจัดการท่องเที่ยว เชนิเวศในชุมชนบนพื้นที่สูงซึ่งศึกษาโดยรัชชัย (2542) ซึ่งมีรูปแบบการจัดการองค์กร โดยใช้ระบบ ความสัมพันธ์แบบเครือข่ายและความเป็นพี่น้องมาผสมผสานกับการจัดการธุรกิจที่มีการกำหนด หน้าที่รับผิดชอบในองค์กร รวมถึงมีการจัดสรรผลประโยชน์ครอบคลุมทั้งในระดับครัวเรือน ระดับ กลุ่ม จนถึงระดับชุมชน ซึ่งชุมชนป่าเมี่ยงเองมีศักยภาพทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ตลอดจน บุคลากรในท้องถิ่นที่มีความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตและธรรมชาติแวดล้อมของชุมชนเป็นอย่างดี ภูมิปัญญาเหล่านี้สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนในการที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตให้มีความยั่งยืนสืบไป

ในทางตรงกันข้าม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปองได้ก่อให้เกิดการปรับตัวที่ สำคัญหลายประการเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มุมมองที่มีต่อรายได้ และความเอื้อเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนชนบทได้ เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ชาวบ้านแม่กำปองใส่ใจที่จะรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการที่มีบุคคลภายนอก เข้ามาเยือนชุมชนมากขึ้น พร้อมทั้งกับความใส่ใจที่จะรับรู้ว่าจะมีใครจะมาเยือนได้มีโอกาสได้รับ ผลประโยชน์จากการรับรองนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในแต่ละครั้ง ในหลายครั้งกิจกรรมการ พัฒนาหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวถูกมองว่าเป็นการดึงเอาผู้ที่ไม่มียาได้จากการท่องเที่ยวให้ต้องละ ทิ้งภารกิจประจำวันมาเข้าร่วมพัฒนาหมู่บ้านเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่ผลประโยชน์กับตกอยู่กับผู้ ที่มีโอกาสประกอบธุรกิจ เป็นต้น ความช่วยเหลือเกื้อกูลหรือความเอื้อเพื่อเพื่อแบ่งอาชญากรรมเป็นค่า เป็นราคา เช่นการแบ่งปันผลผลิตระหว่างครัวเรือนกระทำได้อย่างขึ้นเนื่องจากบางครัวเรือนต้องเก็บ ผลผลิตไว้รับรองนักท่องเที่ยว หรือเพื่อขายแก่ผู้ที่เข้ามาเยือนชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังต้อง พยายามเรียนรู้วัฒนธรรมของบุคคลจากภายนอก เพื่อจะสามารถปฏิบัติตนเป็น “เจ้าของบ้านที่ดี” และมีภาระในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนของตนและคนจากภายนอกชุมชนมากขึ้น รวมถึงการเสียสละเวลาประกอบกิจกรรมทางการเกษตรหรืออาชีพหลักเพื่อเข้าร่วมรับฟังการชี้แนะ และแลกเปลี่ยนความรู้กับบุคคลจากภายนอกชุมชนบ่อยครั้งขึ้นเช่นกัน

ผู้ศึกษาพบว่าผลกระทบในเชิงลบที่ปรากฏอยู่ในชุมชนได้แก่ การแปร “คุณค่า” ให้เป็น “มูลค่า” อันส่งผลให้รูปแบบความสัมพันธ์และค่านิยมของคนในชุมชนเปลี่ยนไป สมาชิกในชุมชน

เริ่มเห็นถึงคุณค่าของการมีรายได้มากขึ้น พร้อมกับความรู้สึกเลื่อมล้ำเมื่อได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไม่เท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตาม ยังไม่พบว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงตาม “การบริโภคแบบเมือง” ซึ่งอาจทำให้ชุมชนต้องหันไปพึ่งทรัพยากรจากนอกท้องถิ่นมากขึ้นดังเช่นมุมมองของธวัชชัย (2542) เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศถูกวางไว้เป็นเพียงแค่ “กิจกรรมเสริม” ในชุมชนเท่านั้น และชาวบ้านต่างตระหนักถึงการอนุรักษ์ระบบนิเวศธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นอย่างดี และยืนยันที่จะเลือกการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมมากกว่าการสร้างรายได้ให้เพิ่มขึ้นโดยทำลายสมบัติของชุมชน

6.2.3 ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นำชัย (2542) มองว่าผลประโยชน์โดยตรงที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้แก่ การสร้างงาน การพัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ระบบตลาดและระบบการผลิตวัตถุดิบท้องถิ่นเพื่อป้อนระบบตลาด ส่งผลให้เกิดรายได้จากแหล่งรายได้ใหม่ ทั้งยังทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาในทางสร้างสรรค์ขึ้น มีการติดต่อทางสังคมที่มีรูปแบบมากขึ้น และมีสาธารณูปโภคที่ดีขึ้นตามไปด้วย (มนัส, 2544 77 – 78) นำไปสู่การแก้ไขปัญหาความไม่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทำให้บ้านแม่กำปองมีงบประมาณเพื่อพัฒนาสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่เพิ่มขึ้น จากการหักแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งเข้ากองทุนของสหกรณ์การไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง ซึ่งเป็นกองทุนสำรองเพื่อพัฒนาพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้าน ในขณะที่ด้วยกันผลประโยชน์ทางอ้อมก็ปรากฏให้เห็นในความสามัคคีกลมเกลียวและการร่วมแรงร่วมใจที่จะพัฒนาท้องถิ่น ตลอดจนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยว และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในชุมชนด้วยความตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรและวัฒนธรรมของตน

ในการสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่นการนำนักท่องเที่ยวเดินสำรวจเส้นทางธรรมชาติและพื้นที่สวนเมี่ยง การประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ การดื่มชาสมุนไพร และการสอนประกอบอาหารจากพืชผักพื้นบ้าน ยังทำให้ชาวบ้านมีโอกาสทบทวนวิถีคิดของการดำเนินชีวิตและรื้อฟื้นภูมิปัญญา คติธรรม และความเชื่อต่างๆ ที่สืบทอดมานับแต่อดีตเพื่อนำมาอธิบายให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ทั้งยังรู้สึกภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตตนเอง เมื่อมีบุคคลจากภายนอกรู้สึกชื่นชมในทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่

6.2.4 จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และข้อจำกัดของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปอง

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปอง มีจุดเด่น จุดด้อย โอกาส และข้อจำกัด ดังแสดงในตารางที่ 6.1

ตารางที่ 6.1 จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และข้อจำกัดของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปอง

จุดเด่น	จุดด้อย
<ul style="list-style-type: none"> - สามารถจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยวได้ - มีผู้นำที่เข้มแข็ง - องค์กรภายนอกให้การสนับสนุนโครงการพัฒนา - มี “มูลค่า” จากระบบ “คุณค่า” ของธรรมชาติและวัฒนธรรม - มีอำนาจต่อรองเพื่อกำหนดประเภทของนักท่องเที่ยว 	<ul style="list-style-type: none"> - ดูแลสิ่งแวดล้อมได้ไม่ทั่วถึง - การมีส่วนร่วมและกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง - ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณ - ชาวบ้านเริ่มให้ความสำคัญกับเงินมากกว่าความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน - ไม่สามารถห้ามนักท่องเที่ยวที่นอกเหนือจากกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เข้ามาในชุมชน
โอกาส	ข้อจำกัด
<ul style="list-style-type: none"> - มีเส้นทางเชื่อมต่อกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง - มีอาชีพเสริมที่ช่วยพัฒนาทักษะและความคิดสร้างสรรค์ - มีสิทธิในการสร้างกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดเพื่อรักษาสภาพแวดล้อม - มีศักยภาพดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้มากขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - สมาชิกชุมชนไม่ชอบแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่ขัดแย้งกับนโยบายหลัก - ความสามารถในการรองรับมีจำกัด - แรงงานสืบทอดวิธีการผลิตมีแนวโน้มลดลง - ลักษณะทางภูมิศาสตร์ทำให้กลุ่มบ้านที่อยู่ห่างไกลจากกลุ่มบ้านอื่นๆ ขาดโอกาสในการสร้างรายได้

จากตารางที่ 6.1 จุดเด่นของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปองได้แก่ความสามารถในการจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยวไม่ให้เข้ามามากเกินไปจนเกินกว่าขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ทำให้สิ่งแวดล้อมถูกทำลายน้อยลง ชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็งและมีความคิดสร้างสรรค์ทำให้มีโครงการใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาเกิดขึ้นเสมอ ทั้ง โดยความร่วมมือของสมาชิกชุมชนและการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก นอกจากนี้ บ้านแม่กำปองมีทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่า อันสามารถก่อให้เกิด “มูลค่า” เป็นรายได้จากการเข้ามาศึกษาเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ชุมชนแม่กำปองไม่สามารถห้ามนักท่องเที่ยวที่นอกเหนือจากกลุ่มนักท่องเที่ยวอนุรักษ์ซึ่งขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้เข้ามาในสถานที่ท่องเที่ยวได้ และชุมชนมีบุคลากรไม่เพียงพอที่จะดูแลสิ่งแวดล้อมได้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะในเขตสถานที่ท่องเที่ยวที่อยู่ห่างไกลจากที่ตั้งของชุมชน นอกจากนี้แม้จะมีองค์กรภายนอกเข้ามาสนับสนุนด้านกิจกรรม แต่ชุมชนยังคงขาดแคลนงบประมาณในการพัฒนาและจัดกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จุดด้อยของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกประการหนึ่งได้แก่การที่สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ไม่ทั่วถึง ส่งผลให้การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไม่ทั่วถึงตามไปด้วย จุดด้อยดังกล่าวอาจทำให้ชุมชนเคยชินกับการไม่มีส่วนร่วมและไม่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมของส่วนรวมที่ไม่สร้างรายได้ให้แก่ตนเอง

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนทำให้ชุมชนมีสิทธิในการสร้างกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดเพื่อรักษาสภาพแวดล้อม และมีการสร้างอาชีพเสริมที่ช่วยพัฒนาทักษะและความคิดสร้างสรรค์ในกลุ่มสมาชิกชุมชน และการสร้างเส้นทางเชื่อมต่อกับแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดใกล้เคียงยังเป็นโอกาสให้บ้านแม่กำปองสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวอนุรักษ์มากขึ้นอีกด้วย

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหมู่บ้านแม่กำปองมีข้อจำกัดอยู่ที่ความสามารถในการรองรับ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศทำให้พื้นที่ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากในเวลาเดียวกันได้ อย่างไรก็ตาม ความสามารถในการรองรับที่จำกัดนี้ถือเป็นข้อได้เปรียบที่ทำให้ชุมชนสามารถจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยวไม่ให้มากเกินไปจนเข้ามาทำลายสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

เอกลักษณ์ของบ้านแม่กำปองคือการปลูกและผลิตเมี่ยง แต่ปัจจุบันมีแนวโน้มที่แรงงานสืบทอดวิถีการผลิตเมี่ยงกำลังลดลง ซึ่งอาจส่งผลให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปองที่มีวิถีชีวิตชาวป่าเมี่ยงเป็นจุดดึงดูดจะขาดความยั่งยืน ยิ่งไปกว่านั้น จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างพบว่าสมาชิกชุมชนบ้านแม่กำปองไม่ชอบแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่ขัดแย้งกับนโยบายหลักของหมู่บ้าน กอปรกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลให้กลุ่มบ้านที่อยู่ห่างไกลจากกลุ่มบ้านอื่นๆ ขาดโอกาสที่จะสร้างรายได้ ทำให้เป็นการยากที่จะพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เป็น

“การมีส่วนร่วมที่แท้จริง” (Genuine Participation) ได้ตามอุดมคติของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ต้องการให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินการ

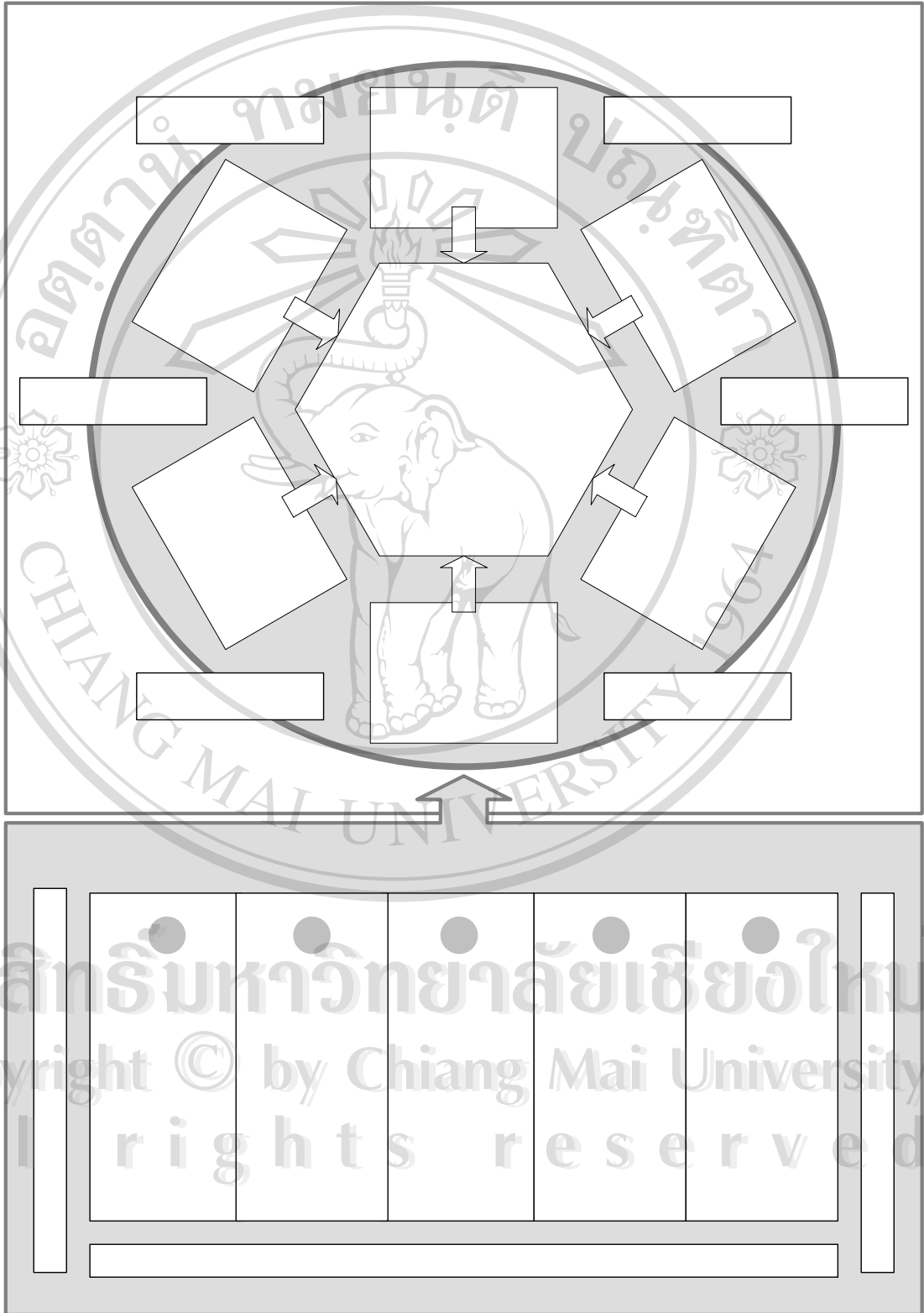
6.2.5 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบ้านแม่กำปอง

จากการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง โดยมีกรณีศึกษาคือบ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอเมืออน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านแม่กำปองสามารถจำแนกได้ 5 ขั้นตอนด้วยกัน ได้แก่ การตัดสินใจเลือกการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่ยั่งยืนของชุมชน การผสมผสานแนวคิดที่ได้รับจากภายนอกชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อเป็นผู้นำในการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการให้ความหมาย ดำเนินการและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการสร้างสรรค์กิจกรรมและบริการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขั้นตอนการดำเนินการที่นำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนนี้ ต้องตั้งอยู่บน ฐานคติ 3 ด้านด้วยกัน คือ ฐานคติด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ฐานคติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนของการดำเนินการ และการจัดสรรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกันในชุมชน

กิจกรรมทั้งหมดที่เกิดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน จะต้องเป็นไปเพื่อเปิดพื้นที่ทางการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งให้โอกาสบุคคลภายนอกได้เข้ามาเรียนรู้สภาพธรรมชาติและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชาวบ้าน อันจะนำไปสู่การสร้างอาชีพเสริมแก่ชุมชน ทำให้สมาชิกของชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการนำเสนอระบบ “คุณค่า” ของวิถีชีวิตวัฒนธรรมของตนอย่างภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ “มูลค่า” ที่เกิดขึ้นในระบบ “คุณค่า” นี้จะส่งผลให้ชุมชนเกิดความตระหนักในคุณค่าของระบบนิเวศและมีการรื้อฟื้นเอาภูมิปัญญา วัฒนธรรม และประเพณีที่ดีงามมาใช้ในการดำเนินชีวิต พร้อมกันนั้น “เมี่ยง” และ “ป่าเมี่ยง” ในฐานะที่เป็นทั้งสินค้าเพื่อตลาดบริโภคและสินค้าเพื่อตลาดบริการจะมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในกลุ่มคนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาสืบทอด ทั้งนี้ ชุมชนจะต้องมีการวางกฎกติกาสำหรับสมาชิกในชุมชน และสำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามายังพื้นที่ เพื่อควบคุมไม่ให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมและประเพณีอันดีงามของชุมชน

การดำเนินการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น จะต้องพึงพาปัจจัยที่หลากหลายจากผู้เกี่ยวข้องภายนอกชุมชน เพื่อเสริมให้การดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นมีความสมบูรณ์ขึ้น กับการให้การสนับสนุนด้านแนวคิดและอุดมคติที่ชัดเจน เทคโนโลยี งบประมาณ กิจกรรมสนับสนุน เช่น การอบรมอาชีพเสริมต่างๆ การรณรงค์ให้ชุมชนและนักท่องเที่ยวตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมดั้งเดิม ในขณะเดียวกัน องค์การการท่องเที่ยวทั้งจากภาครัฐและเอกชนควรมีบทบาทในการจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยวไม่ให้เกินกว่าขีดความสามารถที่ชุมชนจะรับรองได้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงได้เสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับบ้านแม่กำปองซึ่งสามารถนำไปใช้ในชุมชนอื่นๆ ที่มีบริบทคล้ายคลึงกับบ้านแม่กำปองดังแผนภาพที่ 6.1

แผนภาพที่ 6.1 รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับบ้านแม่กำปอง

งประ

6.3 ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าแม่ียงบ้านแม่กำปองนี้มีข้อเสนอแนะที่สำคัญต่อการพัฒนาในอนาคต 3 ประเด็นคือ

6.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ชุมชนป่าแม่ียงมีศักยภาพในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเกิดจากวิถีการปลูกและผลิตเมี่ยงทำให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตอันเป็นเอกลักษณ์ ทั้งยังมีระบบนิเวศเกษตรที่เอื้ออำนวยต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ เนื่องจากต้นเมี่ยงเจริญงอกงามได้โดยอาศัยร่มเงาของไม้อื่น ชาวชุมชนป่าแม่ียงจึงมีรูปแบบการดูแลและปกป้องป่าธรรมชาติให้มีความยั่งยืนต่อไป และความยั่งยืนของระบบนิเวศดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นจุดดึงดูดทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ฉะนั้นหากชุมชนป่าแม่ียงแม่กำปองมีความพยายามที่จะจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม จะส่งผลให้รูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาในอนาคตสามารถเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนอื่นๆ ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วยทุนทางทรัพยากร สังคม และวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรกำหนดกฎเกณฑ์การคัดสรรนักท่องเที่ยวที่จะเข้าสู่สถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือประกาศกำหนดเขตพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนตำบล) และหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สิทธิและอำนาจแก่ชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรและสร้างกฎระเบียบเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ตนเอง และกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ควรมีบทบาทสำคัญในการจัดวางนโยบายเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พร้อมทั้งกระตุ้นให้ชาวแม่กำปองมีการฟื้นฟูและคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิม และให้ความสำคัญกับบทบาทของวิถีการผลิต “เมี่ยง” เพื่อให้เอกลักษณ์ของบ้านแม่กำปองมีการสืบทอดไปยังรุ่นลูกหลาน และทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปองมีความยั่งยืนต่อไป

6.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมุ่งเน้นการให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในชุมชน รวมถึงการให้ความรู้แก่ผู้มาเยือนและการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน หมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแม่กำปองจึงควรมีการสร้าง ความเข้าใจถึงนิยามความหมาย และมีการตีความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปแบบเฉพาะของบ้านแม่กำปองร่วมกันในทุกครัวเรือนที่เป็นสมาชิกของชุมชน โดยเน้นย้ำถึงสถานะของการท่องเที่ยวอันมีบทบาทเป็น “แนวทางสร้างรายได้เสริม” แก่ชุมชนเท่านั้น เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่จะเกิดจากความรู้สึกเหลื่อมล้ำ

ในโอกาสการสร้างรายได้ ชาวบ้านแม่กำปองควรมีความเชื่อว่าชุมชนยังคงสามารถดำรงอยู่ได้แม้จะ
ไม่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในพื้นที่

ผู้นำชุมชนทั้งผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านมีบทบาทอันสำคัญยิ่งในทุกขั้นตอน
ของการบริหารจัดการ สมาชิกในชุมชนต่างมีศรัทธาและความไว้วางใจในตัวผู้นำชุมชนสูงทำ
ให้การกำหนดแนวทางและการดำเนินนโยบายการท่องเที่ยวเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว แต่ในบางครั้ง
กลับทำให้ชาวบ้านมีความเคลือบแคลงที่จะไม่แสดงความคิดเห็นเนื่องจากไม่ต้องการมีทรศนะที่ขัดแย้ง
กับผู้นำ ฉะนั้นผู้นำชุมชนจะต้องมีศักยภาพในการระดมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อให้
แนวทางการจัดการท่องเที่ยวมีมิติที่หลากหลายจากมุมมองของสมาชิกในชุมชน อันจะสามารถ
นำมาซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริงในฐานะที่เป็นฐานคิดของการจัดการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศ

นอกจากนี้ องค์การบริหารส่วนตำบล และองค์กรพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชนน่าจะมี
บทบาทในการระดมทุนเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และจัดโครงการหรือกิจกรรมเพื่อพัฒนา
ศักยภาพของชุมชน และรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นการอบรมคุณกพร้อมจัดสรรอุปกรณ์สำหรับค
นุกให้แก่ชุมชน การสนับสนุนงบประมาณซ่อมแซมเส้นทางท่องเที่ยวที่ชำรุด หรือการเปิดโอกาส
ให้สมาชิกในชุมชนมีโอกาสได้เดินทางไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน
พื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ เป็นต้น

6.3.3 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ในการวิจัยพื้นที่บ้านแม่กำปองในอนาคต ควรมีการศึกษาถึง

- (1) ความพร้อมและความต้องการของชุมชนในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- (2) ผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงของชุมชนอันเกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- (3) แนวโน้มการสืบทอดอาชีพผลิตเมี่ยงเพื่อเข้าสู่ตลาดบริโภคและตลาดบริการการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- (4) แนวทางการสร้างกลุ่มอาชีพเสริมเพื่อสนับสนุนการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศในชุมชน

บรรณานุกรม

กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

2540 **สรุปนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.** กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ขวัญสุดา ชั้นทวีทย์

2542 “การศึกษาผลขององค์การจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนท้องถิ่น” ใน มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ สิ่งแวดล้อมในศตวรรษใหม่: รายงานการประชุมทางวิชาการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร' 42, 24 – 25 กันยายน 2542 คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์

2542 **การจัดการ การเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยว.** กรุงเทพมหานคร คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชูลิทธิ ชูชาติ (และคณะ)

2544 **โครงการ "รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มน้ำแม่วาง".** เชียงใหม่: โครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม.

รัชชัช รัตนซ้อน

2542 “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบนพื้นที่สูง” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นำชัย ทนุผล

2542 “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับบทบาทของชุมชนท้องถิ่น” ใน สารพิธีเปิดอาคาร 25 ปี คณะธุรกิจการเกษตร. คณะธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

นิตยา วงศ์วีระพันธ์

2540 “ระบบพื่อเลี้ยงกับการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการจัดการแรงงานในชุมชนสวนเมี่ยง ของลุ่มน้ำแม่เลา ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นิสิตปริญญาโท สาขาสังคมวิทยาประยุกต์รุ่นที่ 2

- 2539 การพัฒนาการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จังหวัดเชียงใหม่.
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์

- 2540 สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปิยพร ทาวีกุล

- 2544 “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาบ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พรชัย ปรีชาปัญญา

- 2542 รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการภูมิปัญญาชาวป่าเมี่ยง (ชา) เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการจัดการลุ่มน้ำที่สูงภาคเหนือ ประเทศไทย.: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย โครงการสนับสนุนการวิจัยหลังปริญญาเอก.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)

- 2542 การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

มนตรี กรรพุมมาลย์

- 2543 เอกสารประกอบการสอนกระบวนวิชา 160302 สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มนัส สุภักษ์

- 2544 “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในกิจกรรมธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนบ้านโป่ง ต. ป่าไผ่ อ. สันทราย จ. เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการวางแผนและพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

มิศรา สามารถ

- 2543 การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.: รายงานผลการศึกษาวิจัย กรุงเทพฯ: สถาบันดำรงราชานุภาพ.

ยศ สันตสมบัติ

- 2542 ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ยศ สันตสมบัติ และคณะผู้วิจัยโครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย (BRT)

- 2544 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.

วรรณพร วณิชชานุกร

- 2540 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ "Ecotourism". กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

วินัย วีระพัฒนานนท์

- 2540 สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุข อาเซียน.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

- 2540 การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: รายงานผลการดำเนินการ. สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

สมศักดิ์ เตชะเอราวัณ

- 2544 “การจัดการธุรกิจบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาบ้านแม่กำปองกิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่”, การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สิทธิษฐ์ ประพุทธนิติสาร

- 2543 พัฒนาชุมชน: การวิเคราะห์แนวคิดและการปฏิบัติ. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุเทพ สุนทรเกสัช (บก)

- 2513 **สังคมและวัฒนธรรมลานนาไทย รวมผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ในภาคเหนือของประเทศไทย.** เชียงใหม่: มุลินธิคณະสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Ekins, Paul

- 2000 **Economic Growth and Environmental Sustainability: the Prospects for Green Growth.** London, New York: Routledge.

Escobar, Arturo

- 1999 “Imagining a Post-Development Era” in **SSD (166) 701 Theories and Concepts in Sustainable Development. Vol.2.**

Fennell, David A.

- 1999 **Ecotourism: An Introduction.** London: Routledge.

Pearce, David William

- 1989 **Sustainable Development Economics and Environment in the Third World.** Aldershot, Hants: Edward Elgar.

Redclift, M.R.

- 1999 “Sustainable Development and Popular Participation: A Framework for Analysis” in **SSD (166) 701 Theories and Concepts in Sustainable Development. Vol. 2.**

Sneddon, Christopher S.

- 2000 “Sustainability’ in Ecological Economics, Ecology and Livelihoods: a Review”.
(อัดสำเนา)

Tisdell, Allan C.

- 2000 **Biodiversity, Conservation and Sustainable Development: Principle and Practices with Asian Examples.** Aldershot, UK; Brookfield: Edward Elgar,

Weaver, David B.

- 1999 **Ecotourism in the Less Developed World.** Wallingford: Cab International.

ภาคผนวก

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

ภาคผนวก ก

รูปภาพหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศแม่กำปอง

ภาพที่ 1 ทางเข้าหมู่บ้านแม่กำปอง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพที่ 2 น้ำตกแม่กำปอง :
เป็นน้ำตกที่มีความสูงกว่า
100 เมตร
มีทั้งหมด 7 ชั้น

ภาพที่ 3 ต้นกาแฟ หนึ่งในพืชเศรษฐกิจของบ้านแม่กำปอง
ให้ผลผลิตในช่วงเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคมของทุกปี

ภาพที่ 4 ชาวแม่กำปองตั้งบ้านเรือนอยู่ในหุบเขา มีธรรมชาติที่สมบูรณ์ และมีพืชเศรษฐกิจหลักคือ “ต้นเมี่ยง” ซึ่งเติบโตได้ดีได้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่

ภาพที่ 5 ชาวป่าเมี่ยงเก็บใบเมี่ยงจากสวนหลังบ้านของตนเอง จึงเรียกบริเวณดังกล่าวว่า “สวนเมี่ยง” หรือ “ป่าเมี่ยง”

ลิขสิทธิ์ © สงวนและสงวนโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
Copyright © Rajabhat Mae Fah Luang University
All rights reserved

ภาพที่ 6
ชาวบ้านนำเมี่ยงที่เก็บมาได้
หมักในถังเพื่อให้ได้รสหวาน
ตามธรรมชาติ ก่อนนำออกสู่ตลาด

ภาพที่ 7 ใบเมี่ยงที่หมักกับเกลือพร้อมรับประทาน

ภาพที่ 8 วัดแม่กำปอง เป็นสถานที่แสดงสถาปัตยกรรมล้านนา และมีลานสำหรับประกอบกิจกรรมของชาวบ้าน

ภาพที่ 9 หม้อต้มยาสมุนไพรภายในบริเวณวัด

ภาพที่ 10 ชาวบ้านแม่กำปองมีการจัดตั้งกลุ่มเครื่องเรือนไม้ไฟ
เพื่อเป็นอาชีพเสริมให้แก่ครัวเรือน

ภาพที่ 11 ห้องครัวในบ้านพักโฮมสเตย์

ภาพที่ 12 นักท่องเที่ยวจะได้ชิมกาแฟอาราบิก้าที่ปลูกโดยชาวบ้าน และสามารถซื้อผลิตภัณฑ์กาแฟคั่วบดบรรจุถุงบ้านแม่กำปองเป็นของที่ระลึก

ภาพที่ 13 บายศรีถูกจัดเตรียมไว้สำหรับทำพิธีต้อนรับแขกตามประเพณีของภาคเหนือ

ภาพที่ 14 บ้านพักตากอากาศที่บุคคลจากภายนอกเข้ามาปลูกสร้างในเขตชุมชน

ภาพที่ 15 บ้านชาวต่างชาติในชุมชนที่รับเป็นบ้านพักโฮมสเตย์เสริมของบ้านแม่กำปอง

ภาคผนวก ข
แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานระดับครัวเรือน

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์และสมาชิกในครอบครัว

- 1.1 ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ (หัวหน้าครอบครัว) .....
- 1.2 อยู่กลุ่มบ้าน (ปึก) ..... บ้านเลขที่ ..... เนื้อที่ .....
- 1.3 จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....คน
- 1.4 ข้อมูลเกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัว

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	เพศ	อายุ				สถานภาพ	ระดับการศึกษา				หมายเหตุ
			น้อยกว่า 20 ปี	21 - 40 ปี	41 - 60 ปี	60 ปีขึ้นไป		ไม่ได้เรียนหนังสือ	ประถมศึกษา	มัธยมต้น	มัธยมปลาย	
1												หัวหน้า ครอบครัว
2												
3												
4												
5												
6												
7												

2. การประกอบอาชีพ รายได้หลัก และรายได้เสริม (ใช้ระยะเวลาเป็นเครื่องวัด)

2.1 อาชีพหลักและอาชีพเสริมทั่วไป (ไม่เกี่ยวข้องกับภาระท่องเที่ยวเชิงนิเวศ)

ลำดับสมาชิกในครอบครัว	อาชีพหลัก/สถานที่ประกอบอาชีพ	รายได้ต่อปี					อาชีพเสริม/สถานที่ประกอบอาชีพ	รายได้ต่อปี				
		น้อยกว่า 20,000	20,000-25,000	25,000-30,000	30,000-35,000	35,000 ขึ้นไป		น้อยกว่า 20,000	20,000-25,000	25,000-30,000	30,000-35,000	35,000 ขึ้นไป
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												

2.2 อาชีพที่เกิดขึ้นภายหลังจากมีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่.....

รายได้เสริมจากอาชีพที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือน

- ไม่มีรายได้เสริม
- ต่ำกว่า 500 บาท / เดือน
- 500 – 700 บาท / เดือน

- 700 – 1,000 บาท / เดือน
- 1,000 – 1,500 บาท / เดือน
- มากกว่า 1,500 บาท / เดือน

3. ความสัมพันธ์กับชุมชน

3.1 การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มในชุมชน

ลำดับสมาชิกครอบครัว	ชื่อกลุ่มที่เข้าร่วม (ระบุได้มากกว่า 1 กลุ่มต่อคน)	ตำแหน่ง	กิจกรรมของกลุ่มที่เข้าร่วม (ระบุนรายชื่อกิจกรรม)
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			

3.2 การเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน (ถามเฉพาะหัวหน้าครอบครัวหรือผู้ให้สัมภาษณ์)

- ท่านมีตำแหน่งเป็น ประธานกลุ่ม รองประธานกลุ่ม กรรมการกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม
- อื่นๆ (ระบุ)..... ไม่มีตำแหน่ง ในกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน

- ท่านเข้าร่วมการประชุมที่จัดโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน
- ทุกครั้ง เพราะ .....
- เกือบทุกครั้ง เพราะ .....
- บางครั้ง เพราะ .....
- ไม่ค่อยได้เข้าร่วมประชุม เพราะ .....
- ไม่เคยเข้าร่วมประชุม เพราะ .....
- กิจกรรมที่คณะกรรมการหมู่บ้านจัดขึ้นและท่านเคยเข้าร่วม ได้แก่
☐ กลุ่มสหกรณ์ไฟฟ้า	☐ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
☐ กลุ่มแม่บ้าน	☐ กลุ่มหมอเมือง
☐ กลุ่มฉาบฉวยกิจศพ	☐ กองทุนยา
☐ กลุ่มผู้สูงอายุ	☐ อื่นๆ (ระบุ).....
- ท่านได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชุม
- ทุกครั้ง เพราะ .....
- เกือบทุกครั้ง เพราะ .....
- บางครั้ง เพราะ .....
- ไม่ค่อยได้แสดงความคิดเห็น เพราะ .....
- ไม่เคยแสดงความคิดเห็น เพราะ .....
- ปัญหาของชุมชนที่ท่านพบ และการแก้ไขปัญหา
- ปัญหายาเสพติด
- ท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา คือ .....
- ปัญหาอาชญากรรม
- ท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา คือ .....
- ปัญหาความยากจน
- ท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา คือ .....
- ปัญหาขาดที่ดินทำกิน
- ท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา คือ .....
- ปัญหาความไม่ลงรอยกันระหว่างคนในชุมชน
- ท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา คือ .....

ปัญหาด้านสุขภาพและการสาธารณสุข

ท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคือ .....

ปัญหาเรื่องการเดินทางและสิ่งอำนวยความสะดวก

ท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคือ .....

ปัญหาด้อยโอกาสทางการศึกษา

ท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคือ .....

ปัญหาอื่นๆ (ระบุ) .....

ท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคือ .....

4. ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.1 ท่านเห็นว่า “การท่องเที่ยวโดยทั่วไป” คือ .....

.....

.....

4.2 ท่านเห็นว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” คือ .....

.....

.....

4.3 ท่านคิดว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประกอบด้วยสิ่งใดบ้าง

เป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาธรรมชาติ ใช่ ไม่ใช่

เป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวัฒนธรรม ใช่ ไม่ใช่

เป็นการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ใช่ ไม่ใช่

เป็นการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้มากกว่าการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ใช่ ไม่ใช่

เป็นการท่องเที่ยวเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ใช่ ไม่ใช่

เป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ใช่ ไม่ใช่

เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาเป็นสำคัญ ใช่ ไม่ใช่

อื่นๆ (ระบุ) .....

4.4 ท่านรู้สึกอย่างไรกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปอง

- ชอบ   ไม่ชอบ   เฉยๆ   ไม่แสดงความเห็น

เพราะ .....

4.5 ท่านเห็นว่าบ้านแม่กำปองมีความเหมาะสมที่จะเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือไม่

เหมาะสม เพราะ .....

ไม่เหมาะสม เพราะ .....

4.6 บ้านแม่กำปองมีสิ่งใดบ้างที่เป็นลักษณะเด่นและสิ่งใดบ้างที่เป็นลักษณะด้อยในการจัดการท่องเที่ยว

ประเด็น	เด่น	ด้อย
1. ทรัพยากรธรรมชาติ		
2. วัฒนธรรม		
3. สิ่งอำนวยความสะดวก		
4. งบประมาณ		
5. บุคลากร		
6. รายได้ที่ได้รับ		
7. อื่นๆ (ระบุ).....		

4.7 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

- ท่านมีตำแหน่งในการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็น .....

โดยมีหน้าที่ .....

- ท่านได้เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

ทุกครั้ง เพราะ .....

เกือบทุกครั้ง เพราะ .....

บางครั้ง เพราะ .....

ไม่ค่อยได้เข้าร่วมประชุม เพราะ .....

ไม่เคยเข้าร่วมประชุม เพราะ .....

ท่านได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชุม

- ทุกครั้ง เพราะ .....
- เกือบทุกครั้ง เพราะ .....
- บางครั้ง เพราะ .....
- ไม่ค่อยได้แสดงความคิดเห็น เพราะ .....
- ไม่เคยแสดงความคิดเห็น เพราะ .....

- ท่านมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

- ทุกครั้ง เพราะ .....
- เกือบทุกครั้ง เพราะ .....
- บางครั้ง เพราะ .....
- ไม่ค่อยได้เข้าร่วม เพราะ .....
- ไม่เคยเข้าร่วม เพราะ .....

- ท่านมีส่วนร่วมในการสนับสนุนกิจกรรม (ด้วยกำลังทรัพย์)

- ทุกครั้ง เพราะ .....
- บ่อย เพราะ .....
- บางครั้ง เพราะ .....
- ไม่เคย เพราะ .....

- ท่านมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

- ทุกครั้ง เพราะ .....
- เกือบทุกครั้ง เพราะ .....
- บางครั้ง เพราะ .....
- ไม่ค่อยได้เข้าร่วม เพราะ .....
- ไม่เคยเข้าร่วม เพราะ .....

- ประโยชน์ที่ครอบครัวของท่านได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

- ก. ประโยชน์ด้านรายได้ เป็นจำนวนเงิน .....ต่อปี ถือว่า
- ได้รับประโยชน์มาก
  - ได้รับประโยชน์ปานกลาง
  - ได้รับประโยชน์น้อย
  - ไม่ได้รับประโยชน์จากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเลย

ข. ประโยชน์ในด้านอื่นๆ (ระบุ) .....

ซึ่ง

ถือว่า

- ได้รับประโยชน์มาก
- ได้รับประโยชน์ปานกลาง
- ได้รับประโยชน์น้อย
- ไม่ได้รับประโยชน์จากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเลย

4.8 ข้อดี – ข้อเสีย ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปอง

ประเด็น	ข้อดี	ข้อเสีย
1. สิ่งแวดล้อม		
2. เศรษฐกิจ		
3. วัฒนธรรม		
4. ความสัมพันธ์ทางสังคม		
5. การติดต่อกับภายนอกชุมชน		
6. ความเจริญทางวัตถุ		
7. อื่นๆ (ระบุ).....		

4.9 ปัญหาที่พบในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหมู่บ้าน

ก. ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ชุมชน

- ปัญหาด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ไม่มี มี คือ.....
- ปัญหาด้านพื้นที่ ไม่มี มี คือ.....
- ปัญหาด้านความสะอาดของสถานที่ ไม่มี มี คือ.....
- ปัญหาด้านการขอความร่วมมือจากภายนอก ไม่มี มี คือ.....
- ปัญหาด้านความปลอดภัย ไม่มี มี คือ.....
- ปัญหาด้านรายได้ ไม่มี มี คือ.....

วิธีแก้ไขปัญหา .....

ข. ปัญหาที่อาจเกิดจากนักท่องเที่ยว

- นักท่องเที่ยวต้องการสิ่งอำนวยความสะดวก ไม่มี มี คือ.....
- นักท่องเที่ยวเดินไปมาวุ่นวาย ไม่มี มี คือ.....
- ปัญหาด้านความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ไม่มี มี คือ.....
- ปัญหาเสียงดังรบกวน ไม่มี มี คือ.....
- นักท่องเที่ยวเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีแก่ชุมชน ไม่มี มี คือ.....
- ปัญหาด้านการพุดคุยกับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ไม่มี มี คือ.....

วิธีแก้ไขปัญหา .....

4.10 ท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวหรือไม่

- มีส่วนร่วม โดย .....
- .....
- ไม่มีส่วนร่วม เพราะ .....
- .....

4.11 ข้อคิดเห็นอื่นๆ และข้อเสนอแนะต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- ด้านการบริหารจัดการ .....
- .....
- ด้านการมีส่วนร่วม.....
- .....
- ด้านการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ.....
- .....
- ด้านการศึกษาและวัฒนธรรม.....
- .....
- ด้านการต้อนรับนักท่องเที่ยว.....
- .....
- ด้านรายได้.....
- .....
- อื่นๆ.....
- .....
- .....

ภาคผนวก ค

ประเด็นคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก

ประเด็นคำถามสำหรับสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน
(สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง)

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน
2. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนแต่ละช่วงเวลา
3. การดำเนินชีวิต / กิจกรรมการเกษตรในปัจจุบัน
4. ปัญหาที่ชุมชนประสบ
  - 4.1 ปัญหาที่พบในชุมชน
  - 4.2 วิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว
5. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน
  - 5.1 ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ
  - 5.2 ประเพณีวัฒนธรรม / เทศกาลต่างๆ
  - 5.3 ความเชื่อ ระบบคุณค่า พิธีกรรม
6. การจัดตั้งกลุ่มต่างๆ และบทบาทหน้าที่ของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน
  - 6.1 รายชื่อของกลุ่มและผู้นำกลุ่ม ระยะเวลาที่ก่อตั้ง
  - 6.2 เครื่องมือการประสานงานของกลุ่มต่างๆ
  - 6.3 บทบาทหน้าที่ของกลุ่มดังกล่าว
7. การสนับสนุนจากภายนอกชุมชน / โครงการต่างๆ / เงินทุนที่เข้าสู่หมู่บ้าน
  - 7.1 องค์กรบริหารส่วนตำบล
  - 7.2 หน่วยงานราชการ
  - 7.3 บริษัทนำเที่ยวเอกชน
  - 7.4 องค์กรพัฒนาเอกชน
  - 7.5 สถาบันวิชาการ
  - 7.6 หมู่บ้านอื่นๆ

ประเด็นคำถามสำหรับสัมภาษณ์
คณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปอง

1. ประวัติความเป็นมาของการจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชน
2. เหตุผลที่จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. องค์กรที่ให้การสนับสนุน
4. การให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยคนในชุมชน
5. การศึกษาดูงานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายนอกชุมชน
6. การเข้ารับการอบรมเพื่อประกอบกิจการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
7. การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่ภายนอกชุมชน
8. การก่อตั้งกลุ่ม / คณะกรรมการหมู่บ้าน
  - 8.1 รายชื่อสมาชิกคณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแม่กำปอง
  - 8.2 บทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการ
  - 8.3 วิธีการคัดเลือกคณะกรรมการ
9. บทบาทของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
  - 9.1 บทบาทของคณะกรรมการท่องเที่ยว
  - 9.2 บทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน
  - 9.3 บทบาทของเจ้าหน้าที่รัฐ
  - 9.4 บทบาทขององค์กรเอกชน
10. กฎเกณฑ์ที่ใช้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน
  - 10.1 กฎเกณฑ์สำหรับชาวบ้าน
  - 10.2 กฎเกณฑ์สำหรับนักท่องเที่ยว
  - 10.3 กฎเกณฑ์สำหรับบ้านที่รับโฮมสเตย์
11. การเก็บค่าธรรมเนียมนการท่องเที่ยว
12. ช่วงเวลาที่จัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
  - 12.1 ช่วงที่นักท่องเที่ยวเข้ามาจำนวนมากที่สุด
  - 12.2 ประเภทของนักท่องเที่ยว
    - ไป / กลับ
    - ไทย / ต่างชาติ
    - เชียงใหม่ / ต่างจังหวัด

13. พื้นที่ที่ใช้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

14. การแบ่งปันผลประโยชน์

- 14.1 การแบ่งปันรายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวระดับชุมชนและระดับปัจเจก
- 14.2 ค่าบำรุงกลุ่มคณะกรรมการ
- 14.3 การนำรายได้ไปใช้ประโยชน์ระดับชุมชน

15. ปัญหาและอุปสรรค รวมถึงข้อจำกัดที่พบในกิจกรรมการท่องเที่ยว

- 15.1 ปัญหาที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนและปัญหาที่เกิดจากนักท่องเที่ยว
- 15.2 แนวทางแก้ไข และการดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

16. การมีส่วนร่วมของชุมชน

- 16.1 การประชุมเพื่อแจ้งให้ทราบ (เฉลี่ยจำนวนครั้งต่อเดือน)
- 16.2 การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น
- 16.3 จำนวนผู้ที่เข้าร่วมประชุมและแสดงความคิดเห็น (เฉลี่ยจำนวนคนต่อครั้ง หรือคิดเป็นร้อยละจากจำนวนผู้มีสิทธิ์เข้าร่วมประชุมทั้งหมด)
- 16.4 ร้อยละจากจำนวนผู้มีสิทธิ์เข้าร่วมประชุมทั้งหมด
- 16.5 จำนวนผู้ที่มีความร่วมมือและไม่ให้ความร่วมมือ

17. ความต้องการการสนับสนุนเพิ่มเติมจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

18. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน

- 18.1 การวิจัยและประเมินผลการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ผ่านมาโดยชุมชน
- 18.2 นโยบายการท่องเที่ยวระยะสั้น
- 18.3 นโยบายการท่องเที่ยวระยะยาว

ประเด็นคำถามสำหรับสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง
(คัดเลือกจากการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามระดับครัวเรือน
โดยใช้ระดับการมีส่วนร่วมแบ่งประเภทสมาชิกในชุมชนเป็น
ผู้ที่มีส่วนร่วมมาก ปานกลาง และน้อย¹⁾)

1. ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์
  - 1.1 บทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน
  - 1.2 ความถี่ของการเข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน
  - 1.3 สาเหตุที่เข้าร่วมประชุม / ไม่เข้าร่วมประชุม
2. รายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของผู้ให้สัมภาษณ์
  - 2.1 ตำแหน่งในการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.2 การประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และรายได้จากการประกอบอาชีพ
  - 2.3 การเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.4 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่กลุ่มตัวอย่างยังไม่ได้เข้าร่วมและต้องการเข้าร่วม
3. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนอันเป็นผลมาจากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ / ผลกระทบที่ได้รับจากการท่องเที่ยวทั้งแง่บวกและแง่ลบทั้งต่อกลุ่มและต่อชุมชน
4. ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน (ด้านการจัดการ การมีส่วนร่วม และการแบ่งปันผลประโยชน์)
5. ความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
6. จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และข้อจำกัดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน
7. ปัญหาอุปสรรค และวิธีการแก้ไขปัญหา
8. สิ่งที่ต้องการเพิ่มเติมจากผู้รับผิดชอบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (กำหนดประเด็นให้กลุ่มตัวอย่างเลือกตอบแล้วอธิบายเหตุผล)
  - 8.1 การชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมอย่างโปร่งใส
  - 8.2 การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น
  - 8.3 การแจ้งวาระการประชุมและวันเวลาที่แน่นอนให้สมาชิกในชุมชนทราบก่อนจัดการประชุม

¹ ไม่สัมภาษณ์ผู้นำและกรรมการชุมชน

- 8.4 การลงคะแนนเสียงเพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นประชาธิปไตยการณรงค์ให้สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมประชุมให้มากที่สุด
- 8.5 การเลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่
- 8.6 กิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว
- 8.7 กิจกรรมด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากร
- 8.8 การเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ อาทิการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว การจัดวางนโยบายด้านการท่องเที่ยว
- 8.9 เปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดสรรผลประโยชน์ในชุมชน
- 8.10 เปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์และระเบียบเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 8.11 การเรียกเก็บค่าธรรมเนียมนักท่องเที่ยว นอกเหนือจากที่กำหนดไว้อื่นๆ

9. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright © by Chiang Mai University
 All rights reserved

ประเด็นคำถามสำหรับสัมภาษณ์
เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวจากองค์กรรัฐ
(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว
กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา)

1. ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์
  - 1.1 ชื่อ - สกุล
  - 1.2 องค์กรที่สังกัด
  - 1.3 ตำแหน่ง
2. ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.1 บทบาทที่องค์กรมีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.2 การให้นิยามความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.3 ความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยทั่วไป
  - 2.4 ความคิดเห็นต่อ การจัดการการท่องเที่ยวในบ้านแม่กำปอง
3. ข้อเสนอแนะต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปอง

ประเด็นคำถามสำหรับสัมภาษณ์
เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์

1. ข้อมูลเกี่ยวกับบ้าน
  - 1.1 ลักษณะบ้าน (เป็นบ้านสร้างด้วยอิฐหรือไม้ / มีกี่ชั้น)
  - 1.2 จำนวนห้องน้ำ ห้องนอน ห้องโถง และห้องครัว
  - 1.3 เป็นบ้านพักโฮมสเตย์หลัก หรือบ้านพักโฮมสเตย์เสริม และในกรณีที่ เป็นบ้านพักโฮมสเตย์เสริม ต้องการเป็นบ้านพักโฮมสเตย์หลักหรือไม่ เพราะเหตุใด
2. ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และความหมายของบ้านพักโฮมสเตย์
3. กิจกรรมที่จัดในบ้าน
4. การรับนักท่องเที่ยว
  - 4.1 สาเหตุที่เปิดบ้านพักเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
  - 4.2 ระยะเวลาที่เปิดเป็นบ้านพักโฮมสเตย์
  - 4.3 จำนวนนักท่องเที่ยวที่บ้านพักสามารถรับรองได้ในแต่ละครั้ง
  - 4.4 ปัญหาที่ประสบเมื่อให้บริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว และวิธีการแก้ไข
5. ความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน
6. ข้อเสนอแนะต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

ประเด็นคำถามสำหรับสัมภาษณ์ผู้อาวุโสของชุมชน

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน
  - 1.1 การตั้งถิ่นฐาน
  - 1.2 การปลูกสร้างบ้านเรือน
  - 1.3 การดำเนินชีวิต
  - 1.4 กิจกรรมการเกษตรและการประกอบอาชีพในอดีต เปรียบเทียบกับปัจจุบัน
2. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนแต่ละช่วงเวลา
  - 2.1 ที่มาของชื่อหมู่บ้าน และความหมาย
  - 2.2 เหตุการณ์สำคัญ ที่เกิดขึ้นในช่วงต่างๆ
  - 2.3 กิจกรรมต่างๆ ที่ชาวบ้านร่วมกันดำเนินการในอดีต
3. ปัญหาที่ชุมชนประสบในอดีต และการร่วมกันแก้ไขปัญหา
4. ความคิดเห็นต่อความเปลี่ยนแปลงและสภาพชุมชนในปัจจุบัน (เปรียบเทียบระหว่างลักษณะชุมชนและการดำเนินชีวิตในอดีตและปัจจุบันว่าแตกต่างกันอย่างไร และรู้สึกอย่างไร)
5. ความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปอง

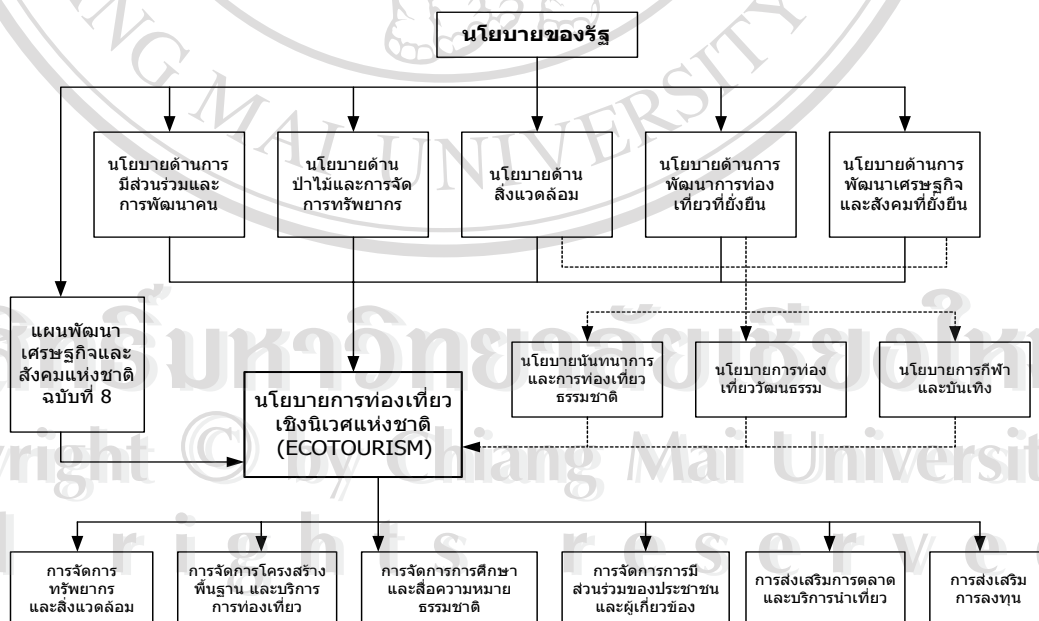

ภาคผนวก ง

นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) เห็นว่าการที่ประเทศไทยมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีค่าต่อการท่องเที่ยว ทำให้เศรษฐกิจของไทยได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวมาเป็นเวลานาน ทว่ายังขาดทิศทางและการควบคุมดูแล รวมถึงการอนุรักษ์อย่างถูกต้องเหมาะสม แหล่งท่องเที่ยวที่ถือเป็นแหล่งธรรมชาติและประวัติศาสตร์จำนวนมากตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์และมีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งพื้นที่เหล่านั้นได้รับการคุ้มครอง ดูแลรักษาสภาพแวดล้อมที่เป็นองค์ประกอบของแหล่งไว้ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542 : 4-2, 4-10) จึงได้เสนอนโยบายและกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ “การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนสืบไป”

กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เป็นนโยบายเชิงกลยุทธ์เพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางสำหรับระดับปฏิบัติการดังนี้

ภาพแสดงกรอบที่มาของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้กำหนดนโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ปี 2540 – 2546 ที่ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรอย่างเต็มที่ ซึ่งโดยย่อมีเนื้อความถึง

1. การส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่กับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
2. ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่น ให้เข้ามามีบทบาทในการร่วมกันแก้ไข ป้องกันปัญหาทางการท่องเที่ยว ตลอดจนร่วมพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่า ช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เพิ่มมากขึ้น
3. สนับสนุนการพัฒนาปัจจัยการให้บริการเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี
4. ส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งในด้านการพัฒนาและส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยว รวมถึงพัฒนาระบบเครือข่ายคมนาคมขนส่งและสื่อ เพื่อพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาค
5. ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในชาติให้เป็นนักท่องเที่ยวที่ดี
6. ส่งเสริมการผลิตบุคลากรในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีปริมาณสอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีคุณภาพได้มาตรฐานในระดับนานาชาติ
7. กำกับดูแลให้นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบธุรกิจ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้รับความคุ้มครองตามพรบ. ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2535 และผลักดันให้มีการกวาดล้างด้านความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ
8. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ส่งเสริมเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มมากขึ้น
9. สร้างค่านิยมให้ชาวไทยเพิ่มการเดินทางท่องเที่ยวและใช้จ่ายใช้สอยภายในประเทศกระจายไปทั่วภูมิภาคตลอดทั้งปี เพื่อเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น
10. พิจารณาประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็นและเหมาะสมในลักษณะของการลงทุน ร่วมทุน หรือให้การส่งเสริมสนับสนุนการลงทุนเพื่อประโยชน์โดยรวมของชาติและองค์กร
11. นอกจากนี้ททท. จะใช้วิธีการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าวด้วยวิธินุรณาการ ซึ่งจำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน อาทิ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดตั้งเครือข่ายประสานงานการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น

โดยประสานงานร่วมกับกรมป่าไม้ สถาบันการศึกษา และบริษัทนำเที่ยว เป็นต้น (วรรณพร : 74 – 77)

ในปี พ.ศ. 2544 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ผลักดันให้มีการแปลงนโยบายด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เป็นแผนปฏิบัติการระดับชาติ เพื่อดำเนินงานตามกลยุทธ์ต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วย 14 แผนงาน 37 โครงการ โดยมีงบประมาณเบื้องต้นประมาณ 480 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี (พ.ศ. 2545 – 2549) โดยแผนงานหลัก ประกอบด้วย

1. การจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. การทบทวนศักยภาพและกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. การกำหนดและพัฒนาโครงข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. การกำหนดเขตการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยว
5. การบูรณะฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเสื่อมโทรม
6. การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
7. การผลิตสื่อและรณรงค์
8. การส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างศักยภาพแก่ประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
9. การกำหนดมาตรฐาน โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก
10. การส่งเสริมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกตามมาตรฐานที่กำหนด
11. การส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว
12. การส่งเสริมการลงทุนด้านการท่องเที่ยว
13. การติดตามและประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นางสาวณัฐณิชา ทวีผล รหัสประจำตัว 4324903
วัน เดือน ปีเกิด 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2521
ประวัติการศึกษา พ.ศ. 2539 สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
พ.ศ. 2543 สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต
(สื่อสารมวลชน) คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved